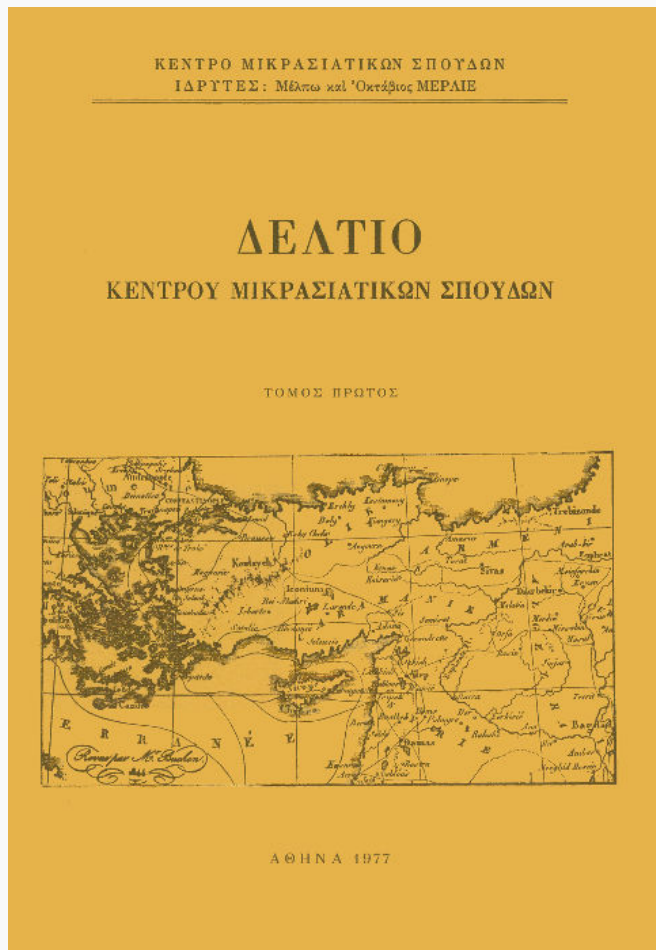

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 1 (1977)

Τρία έγγραφα του κώδικα Ταβλουσούν της Καππαδοκίας: 1 Αυτοκρατορικό βεράτι και 2 επιστολές του Παΐσιου, μητροπολίτου Καισαρείας

Φ.Δ. Αποστολόπουλος

doi: [10.12681/deltiokms.177](https://doi.org/10.12681/deltiokms.177)

Copyright © 2015, Φ.Δ. Αποστολόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αποστολόπουλος Φ. (1977). Τρία έγγραφα του κώδικα Ταβλουσούν της Καππαδοκίας: 1 Αυτοκρατορικό βεράτι και 2 επιστολές του Παΐσιου, μητροπολίτου Καισαρείας. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 1, 217–265. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.177>

ΤΡΙΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΟΥ ΚΩΔΙΚΑ ΤΑΒΛΟΥΣΟΥΝ ΤΗΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ :

1 ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΟ ΒΕΡΑΤΙ ΚΑΙ 2 ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ
ΤΟΥ ΠΑ·Ι·ΣΙΟΥ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

τοῦ Φ.Δ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

Α'. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Ἀπὸ τὸν Κώδικα τοῦ οἰκισμοῦ Ταβλουσούν¹ τῆς Καισάρειας (Καππαδοκίας), ποὺ ἀπόκειται στὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, (ἀριθ. 42), ἀποσποῦμε καὶ δημοσιεύουμε τρία ἐγγραφα· ἓνα «Ἐψηλὸν Βεράτιον» καὶ δυὸ ἐγκύκλιες ἐπιστολὲς τοῦ Μητροπολίτη Καισαρείας «Ἐπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἀνατολῆς» Παΐσιου, ἀπευθυνόμενες στὸ ποιμνιο τῆς ἐπαρχίας του.

Τὸ Βεράτι εἶναι αὐτοκρατορικὸ διάταγμα ποὺ ἐκδίδεται γιὰ νὰ ἐπικυρώσει καὶ ἀναγνωρίσει πράξεις ποὺ ἔγιναν σύμφωνα μὲ τοὺς καθιερωμένους νόμους. Ἡ ἐκλογὴ Πατριάρχῃ σ' ἀντικατάσταση ἄλλου ποὺ πέθανε ἢ παραιτήθηκε, ὅπως καὶ ἡ ἐκλογὴ Μητροπολιτῶν καὶ Ἐπισκόπων, ἐπικυρωνόταν κι' ἀναγνωρίζονταν μὲ Βεράτι, ποὺ στὶς διατάξεις του καθορίζονταν μὲ λεπτομέρεια τὰ δικαιώματά τους καὶ τὰ προνόμιά τους. Τὸ πρῶτο τοῦ εἴδους εἶναι τοῦ Μωάμεθ Β'², ποὺ ἐπικύρωνε κι' ἀναγνώριζε τὴν ἐκλογὴ τοῦ Γεωργίου Γενναδίου ἢ Σχο-λαρίου, ὡς πρώτου Πατριάρχῃ τῆς Κων/πολης, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἄλωση, ἀλλὰ δὲν ἔχει διασωθεῖ, ὅπως καὶ πολλὰ ἄλλα³. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὸ Βεράτι τοῦ Μωάμεθ Β' στάθηκε τὸ πρότυπο γιὰ τὴ σύνταξη τῶν ἄλλων, μὲ τίς ἀνάλογες, βέβαια, προσαρμογὲς στὶς κάθε φορὰ περιστάσεις.

Τὸ Βεράτι τοῦ κώδικα τοῦ Ταβλουσούν, ποὺ δημοσιεύουμε πιὸ πέρα, δὲν εἶναι τὸ πρωτότυπο σὲ τούρκικη γλῶσσα καὶ ἀραβικὴ γραφῇ· ἓνα τέτοιο θὰ

1. Τὸ Ταβλουσούν βρίσκεται 8 χιλιάμ. Α. τῆς Καισάρειας.

2. Κ. Παπαρηγόπουλος, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνικοῦ Ἔθνους, τ. Β' (2ο μέρος) Ἀθήναι, Ἐλευθερουδάκης 1932, σσ. 47 - 48.

3. Τὸ ἀρχαιότερο βεράτι ποὺ ἔχει διασωθεῖ σχετικὸ μὲ ἐπικύρωση καὶ ἀναγνώριση Πατριάρχῃ εἶναι τοῦ 1662· βλ. Α. Βακαλόπουλος, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Β', Θεσσαλονίκη 1964, σ. 142., ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία γιὰ τὰ Βεράτια.

πρέπει να βρίσκεται στα 'Αρχεία του Οίκου. Πατριαρχείου. 'Εμείς βρισκόμαστε μπροστά σε μιὰ μετάφρασή του στην ελληνική γλώσσα (ἀρχαϊζουσα), ἐργασία ὅπωςδήποτε τῆς Γραμματείας του Πατριαρχείου τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. 'Αντίτυπο, λοιπόν, μεταφρασμένο στὴν ελληνική, κοινοποιήθηκε καὶ στὴ Μητρόπολη Καισάρειας, γιὰ νὰ καταχωρηθεῖ, ἄγνωστο γιὰ ποιὸς λόγους, στὸ κώδικα ἐνὸς μικροῦ οἰκισμού μὲ ἀρκετὴ πάντως ἐπιμέλεια. Καταλαμβάνει 7 ἡμίκλαστες σελίδες (0,30 × 0,21), γραμμένες ἀπὸ ἔμπειρο χέρι καὶ μαῦρο μελάνι· στὸ κέντρο τῆς 1ης ἡμίκλαστης σελίδας ἔχει ἀναγραφεῖ καλλιγραφικὰ: «Βεράτια», σὰν νὰ ἄνοιγε ἓνα μέρος τοῦ κώδικα ποὺ θὰ καταχωροῦνταν καὶ ἄλλα. 'Αμέσως ὕστερα ἀναγράφεται: «Μετάφρασις τοῦ 'Υψηλοῦ /Βερατίου/ τοῦ χορηγηθέντος ὑπὸ χρονολογίαν 16 Μουχαρέμ 1302 (28 'Οκτωβ. 1884) τῇ Α.Θ.Π. 'Ιωακείμ τῷ Δ'». 'Ακολουθεῖ μιὰ παράγραφος 6 σειρῶν, στὶς ὁποῖες δίνεται μιὰ σύντομη περιγραφή τοῦ πρωτοτύπου⁴.

'Η χρονολογία 16 Μουχαρέμ 1302 (28 'Οκτωβ. 1884) τοῦ ὑπότιτλου ἀντλείται ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ Βερατίου ὅπου ἔχει τοποθετηθεῖ καθαρά ἀπὸ τὴ σουλτανική ὑπηρεσία ποὺ τὸ σύνταξε. "Ἐτσι δὲν ἔχουμε καμιὰ ἀμφιβολία γιὰ τὸ Σουλτάνο ποὺ τὸ ἐξέδωσε· εἶναι ὁ 'Αβδούλ-Χαμήτ⁵, ποὺ πρὶν ἀπὸ 8 μῶλις χρόνια εἶχε παραχωρήσει Σύνταγμα (1876), γιὰ νὰ ἀναστρίψει τὴν ἰσχύ του ἀμέσως τὸν ἐπόμενο χρόνο (1877). Τὸ Σύνταγμα αὐτό, προῖόν ἐξωτερικῶν πιέσεων περισσότερο παρὰ ἐσωτερικῆς ἀνάγκης τοῦ συνόλου ἢ ἐνὸς μεγάλου καὶ δυναμικοῦ μέρους τῆς τουρκικῆς κοινωνίας, πρόβλεπε μιὰ σειρά μεταρρυθμίσεις καὶ ἰδιαίτερα ἐπιχειροῦσε νὰ κατοχυρώσει τὴν ἰσότητα ὄλων τῶν ὑπηκόων τῆς αὐτοκρατορίας, ἀνεξάρτητα ἀπὸ φυλὴ καὶ θρησκεία, σὰ συνέχεια ἄλλων προηγούμενων προσπαθειῶν⁶. Κάποιες ἀνταυγείες, θαμπές καὶ δίχως καμιὰ κατοχύρωση, τοῦ τουρκικοῦ φιλελευθερισμοῦ τῶν περασμένων δεκαετιῶν τοῦ 19^{οῦ} αἰ. καθρεφτίζονται καὶ στὸ Βεράτι μας⁷.

4. 'Ο τίτλος «Βεράτια» καὶ ὁ ὑπότιτλος «Μετάφρασις (...) 'Ιωακείμ τῷ Δ'» ὀφείλονται στὴν ἔμπνευση τοῦ ἀντιγραφέα τοῦ ὅλου Βερατίου ποὺ δὲν μπορούμε νὰ τὸν ταυτίσουμε· ἡ παράγραφος ὅμως ποὺ περιγράφει τὸ πρωτότυπο τοῦ Σουλτάνου ἀνήκει στὸ μεταφραστὴ τῆς Πατριαρχικῆς Γραμματείας.

5. 1876 - 1909. Γιὰ τὰ σημαντικὰ γεγονότα ποὺ συνέβησαν στὴν ἐποχὴ του καὶ ποὺ ἔχουν διεθνὴ ἀντίτυπο βλ. Σ.Θ. Λάσκαρη, Διὰ π λ ω μ α τ ι κ ῆ 'Ι σ τ ο ρ ι α τ ῆ ς 'Ἐ λ λ ἄ δ ο ς, 'Αθήναι 1947, σ. 145 κ.έ.

6. Τὸ 1856 ἐκδόθηκε τὸ Χάτι-Χουμαγιούμ ποὺ παραχωροῦσε περισσότερα προνόμια στοὺς χριστιανούς, ὑπηκόους τοῦ Τουρκ. Κράτους· ἡ καταλυτικὴ ὅμως κρίση ποὺ περνάει, τὸ Τουρκ. Κράτος βυθίζεται μέσα στὶς ἀδυσώπητες ἀντιφάσεις του, ποὺ θύματά τους εἶναι οἱ ἀλλοεθνεῖς πληθυσμοὶ του. Βλ. Γ. Κοντογιάννη, 'Η Τ ο υ ρ κ ι ἄ κ α ἰ ο ἶ Τ ο ὕ ρ κ ο ι, 'Αθήναι 1974, σ. 190.

7. 'Η ἐπανερχόμενη ἀπαγόρευση νὰ ἐπεμβαίνουν οἱ τουρκικὲς ἀρχὲς στὰ δικαιώματα τοῦ Πατριάρχη καὶ τῆς ἄλλης ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας, τὸ δικαίωμα ἐπισκευῆς θρησκευτικῶν ἱδρυμάτων, ἡ ἀναγνώριση τῆς μαρτυρίας τῶν Χριστιανῶν στὰ δικαστήρια κλπ. ἀπηχοῦν

Τὸ κείμενο τοῦ Βερατιοῦ τοῦ κώδικα τοῦ Ταβλουσούν περιλαμβάνει ἓνα πρόλογο καὶ 38 διατάξεις. Στὸν πρόλογο ἀναφέρεται ἡ αἰτία τῆς ἐκδόσεως του: ὁ Σουλτάνος Ἄβδούλ Χαμήτ ἐπικυρώνει καὶ ἀναγνωρίζει τὴν ἐκλογή ὡς Πατριάρχου τοῦ Ἰωακείμ Δ' ἀνδρὸς δεδοκιμασμένης συνέσεως, ἰκανότητος καὶ εὐθύτητος» σ' ἀντικατάστασιν τοῦ Ἰωακείμ Γ'⁸, πού παραιτήθηκε. Οἱ διατάξεις, ἐξέλλοι, καλύπτουν ὅλο τὸ φάσμα τῶν δικαιωμάτων καὶ προνομίων τοῦ Πατριάρχου στὶς συνθήκες τοῦ δεύτερου μισοῦ τοῦ 10^{ου} αἰ., δικαιώματα καὶ πρόνομια θρησκευτικὰ, διοικητικὰ, δικαστικὰ, καθὼς καὶ τὶς διακριτικὲς ἐξουσίες του πάνω σ' ὀλόκληρο τὸ ὀρθόδοξο χριστιανικὸ ἐκκλησιαστικὸ σύστημα καὶ τὸν ὀρθόδοξο χριστιανικὸ κόσμο.

Ἡ πρώτη στὴ σειρά διατάξιν ἀναφέρεται στὴν ἰσοβιότητα⁹ τοῦ Πατριάρχου ὁ ὅρος ὅμως «ἐφ' ὅσον δὲν ἤθελε συμβῆ προδοσία τις αὐτοῦ κατὰ τοῦ Ἰψηλοῦ Μου Κράτους» ἀνατρέπει τὴ διατάξιν, γιὰτὶ ὁ ὅρισμός τῆς προδοσίας ἀνήκει στὴν αὐθαίρετη θέλησιν τοῦ Σουλτάνου καὶ τῶν ἀξιωματῶν του. Ἀκολουθοῦν ἄλλες διατάξεις πού κατοχυρώνουν τὰ θρησκευτικὰ δικαιώματα τοῦ Πατριαρχικοῦ ὁρόνου πάνω στὴν ἐσωτερικὴ διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ στὴ διαχείρισιν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας, στὰ δικαστικὰ δικαιώματα καὶ ἰδιαίτερα ὅσα ἀφοροῦν τὸ οἰκογενειακὸ καὶ κληρονομικὸ δίκαιο, καὶ τέλος στὴν ἀναγνώρισιν ν' ἀσκοῦν ὅλοι οἱ χριστιανοὶ ὑπῆκοοι τῆς Αὐτοκρατορίας ἀνεμπόδιστα τὰ θρησκευτικὰ τους καθήκοντα καὶ στὴ ρητὴ ἀπαγόρευσιν τοῦ βίαιου προσηλυτισμοῦ στὸν Ἰσλαμισμό. Ὑπάρχει ἀκόμη διατάξιν πού ἀπαγορεύει ὄχι μόνον τὴν ἀπόσπασιν ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπλὴ ἀπόπειρα ἀπόσπασεως τῶν περιοχῶν τοῦ Ἰπεκίου καὶ Ἀχρίδας¹⁰ ἀπὸ τὸ ἐκκλησιαστικὸ κλῆμα τοῦ Οἴκουμενικοῦ

ἀνκμφισβήτητα τὸ πνεῦμα τοῦ Φιλελευθερισμοῦ, πού, φυσικὰ, στὶς περισσότερες περιπτώσεις, ἔχουν θεωρητικὴ ἀξία.

8. Ὁ Ἰωακείμ Γ', εἶναι ἀπὸ τὶς ἐξέχουσες πατριαρχικὲς φυσιγνωμίες πατριάρχους δυὸ φορές· τὴν πρώτην, 1878 - 1884, καὶ τὴν δεύτερην 1901 - 1912. Στὶς ἡμέρας τὸ ἀνακηρύχθηκε αὐτοκέφαλη ἡ ἐκκλησία τῆς Σερβίας καὶ ἐνώθησαν οἱ μητροπόλεις Θεσσαλίας καὶ Ἄρτας στὴν Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος. Τὸ 1884 ἀναγκάστηκε νὰ παραιτηθεῖ ἐξαιτίας τῆς διαφορᾶς μεταξὺ Πατριαρχεῖου — Ἰψηλῆς Πύλης γιὰ τὰ πρόνομια. Ἀκριβῶς τὴν παραίτησιν αὐτὴ καὶ τὴν ἀντικατάστασίν του ἀπῆχεν τὸ Βεράτι μας. Στὴ δεύτερην πατριαρχείαν του (1901 - 1912) ἐπέφερε μεταρρυθμίσεις στὴ λειτουργίαν τοῦ Πατριαρχεῖου. Ὁ ἀντικαταστάτης του Ἰωακείμ Δ' ἔμεινε Πατριάρχης ἀπὸ 1884 ὡς 1886.

9. Κατὰ τὸν Γ. Κοντομάνην, ὁ.π., ἡ καθιέρωσιν τῆς ἀρχῆς τῆς ἰσοβιότητος τοῦ Πατριάρχου στὸ ὄρονον του ἐγένε μετὰ τὸ Χάτι-Χουμαγιούμ τῆς 6 Φεβρ. 1856.

10. Οἱ περιοχὲς τοῦ Ἰπεκίου καὶ τῆς Ἀχρίδας βρίσκονται στὸ σερβικὸν ἔθρονον. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῶν περιοχῶν αὐτῶν παρουσιάζει ἀπὸ παλιὰ ἀρκετὰ μεταπτώσεις. Ὁ Στεφ. Δουσανὸς ἐπέβαλε τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἰπεκίου ὡς Πατριάρχην, ἀλλὰ ὁ οἶκον. Πατριάρχης Κων/πόλεως τὸν ἀφόρισε. Στὰ 1459 τὸ Πατριαρχεῖον τοῦ Ἰπεκίου καταργήθηκε καὶ οἱ σερβικὲς ἐπισκοπὲς ὑπῆχθησαν στὴν αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀχρίδας. Τὸ 1766 τὸ Πατριαρχεῖον Κων/πόλεως ἀνακέντησε τὴν πνευματικὴν κυριαρχίαν πάνω στὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀ-

Πατριαρχείου Κων/πολης. Δὲν ἀμφιβάλλουμε ὅτι ἡ διάταξη αὐτή, πού ἐπαναλαμβάνεται, ἀπηχεῖ εἰσήγηση τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὕστερα ἀπὸ τὴς παρατηρούμενες χωριστικές τάσεις τῶν Ἐκκλησιῶν στὸ Βαλκανικὸ χῶρο, τάσεις πού ἐξέφραζαν τὴς βαθύτερες ἐθνικὲς διαθέσεις τῶν λαῶν τοῦ χώρου αὐτοῦ¹¹.

Τὰ δυὸ ἄλλα ἔγγραφα, καταχωρημένα στὸν Κώδικα Ταβλουσούν, εἶναι, ὅπως ἔχουμε κι' ὅλας ἀναφέρει, δυὸ ἐγκύκλιες ἐπιστολὲς τοῦ Μητροπολίτη Καισαρείας Παΐσιου¹², ἀπευθυνόμενες στὸ ποίμνιο τῆς Ἐπαρχίας του. Εἶναι βέβαια γραμμένες στὰ Καραμανλίδικα ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Μητροπολίτη κι' ἀντιγραμμένες στὸν κώδικα, ἄγνωστο ἀπὸ ποῦ χέρι — πάντως πολὺ ἔμπειρο, ὅπως κι' ἐκεῖνο τοῦ Βερατιοῦ — στὰ Καραμανλίδικα. Ἡ δημοσίευσή τους ἐδῶ γίνεται σὲ ἑλληνικὴ μετάφραση πού ἔκανε ὁ μακαρίτης Γεώργιος Μαυροχαλυβίδης, δάσκαλος ἀπὸ τὴν Καππαδοκία καὶ πολύτιμος συνεργάτης τοῦ Κέντρου. Ἡ δική μας παρέμβαση στὴ μετάφραση ἐκείνη συνίσταται στὴν καλύτερη γλωσσικὴ συμμόρφωσή της, χωρὶς νὰ παραβιάσουμε οὔτε στὸ ἐλάχιστο τὸ νόημα, ὅπως τὸ εἶχε συλλάβει κι' εἶχε ἀποδώσει ὁ μεταφραστής του. Ἐκεῖνο πού ἀνήκει σ' ἐμᾶς εἶναι ἡ παρουσίαση καὶ ὁ σχολιασμός τῶν δυὸ αὐτῶν ἐπιστολῶν.

Ἡ πρώτη ἐπιστολὴ τοῦ Παΐσιου, μὲ τὴ σειρά πού τὴς δημοσιεύουμε¹³, εἶναι καταχωρημένη σὲ 3 σελίδες (recto-verso) ὀλόκληρες καὶ 1/4 τῆς 4ης σελίδας (verso) μὲ μελάνι μαῦρο. Ἡ χρονολογικὴ ἔνδειξη τῆς συγγραφῆς της καὶ τῆς ἀποστολῆς της, 27 Ἰανουαρίου 1839, ἔχει θεθεῖ στὸ τέλος τοῦ κειμένου. Ἡ ἐπιστολὴ κλείνει μὲ τὴν ὑπογραφή τοῦ Μητροπολίτη. Ἡ δευτέρη, μὲ μαῦρο ἐπίσης μελάνι καὶ μὲ τὸ ἴδιο χέρι, εἶναι καταχωρημένη σὲ 3 σελίδες· ἡ ἀρχή

χρίδας — Ἰπικίου καὶ τὴ διατήρησε ὡς τὸ 1918. Μετὰ τὸν Α' Παγκόσμιο Πόλεμο τὸ ἀνεξάρτητο Πατριαρχεῖο τῆς Σερβίας, πού δημιουργήθηκε τότε, συμπεριέλαβε καὶ τὴς περιοχὲς αὐτές.

11. Γιὰ τὴν ἐποχὴ, ἡ πνευματικὴ Κυριαρχία τοῦ Οἴκου. Πατριαρχείου δὲν ἔβλαπτε τὰ κυριαρχὰ δικαίωματα τοῦ Τουρκ. Κράτους· ἀντίθετα τὰ ἐξυπηρετοῦσε.

12. Ὁ Μητροπολίτης Καισαρείας Παΐσιος (1832 - 1871) στάθηκε ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους πού πέρασαν ἀπὸ τὴ Μητρόπολη αὐτὴ καὶ πού διηύθυναν τὸν ἑλληνορθόδοξο πληθυσμὸ τῆς Ἐπαρχίας τῆς Καππαδοκίας. Ὁ ἴδιος εἶναι γέννημα καὶ θρέμμα τῆς Καππαδοκίας· γεννήθηκε στὰ Φάρασα στὰ 1778 καὶ μορφώθηκε στὴ Σχολὴ τῆς Καισαρείας πού εἶχε τότε δρῦσαι ὁ Γερμανός. Ἐκτὸς ἀπὸ ὀρισμένα στοιχεῖα τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσης πού βρίσκονται συνοπτικὰ στὴ 2ῃ ἐπιστολῇ του ἄλλα στοιχεῖα μπορεῖ κανεὶς νὰ βρεῖ στοῦ: Α. Λεβίδη, Ἰστορία τῆς Καππαδοκίας, Ι. Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθήναι 1885, σ. 205 κ.ἐξ. — Ι. Καλφῶλου, Ἡ Μονὴ Φλαβιανῶν 1898, μεταφ. Γ. Μαυροχαλυβίδη (δαχτυλογραφημένη, στὸ Κ.Μ.Σ.) σ. 125 κ.ἐ. Στις σσ. 221 - 226 ὁ Καλφ. ἔχει καταχωρήσει τὸ Πατριαρχικὸ σιγγίλιο τοῦ διορισμοῦ του (σσ. 313 - 319 τῆς μεταφ.).

13. Ἡ δημοσίευσή γίνεται μὲ βάση τὴ χρονολογικὴν σειράν, ἐνῶ ἡ καταχώρησή τους στὸν κώδικα ἔχει γίνῃ ἀντίστροφα: προηγεῖται ἡ μεταγενέστερη καὶ ἀκολουθεῖ ἡ παλαιότερη.

της είναι σέ σελίδα verso καθώς και τὸ τέλος της, πού ἀφήνει ἓνα μικρὸ κενό. Κλείνει μὲ τὴν χρονολογικὴ ἔνδειξη 3 Σεπτεμβ. 1847 καὶ τὴν ὑπογραφή.

Στὴν πρώτη του ἐπιστολὴ ὁ Παΐσιος, μὲ βάση ἐντολὴ τοῦ Πατριαρχείου ὀπωσδήποτε, πού καὶ τὸ τελευταῖο ἔχει δεχθεῖ ἀνάλογη ἐντολὴ ἀπὸ τὸ Σουλτάνο, ἀσχολεῖται μὲ δυὸ θέματα: τὴν ἀνάγκη, πρῶτο, νὰ τηροῦν ὅλες οἱ ἐκκλησιαστικὲς ἐπιτροπὲς τῶν χωριῶν κ ὠ δ ι κ α, ἓνα βιβλίο δηλ. ὅπου θὰ καταχωροῦν τὶς γεννήσεις-βαπτίσεις καὶ θανάτους. Μὲ βάση αὐτό, πού ἀντίγραφό του θὰ στέλνουν κάθε 1 Σεπτεμβρίου στὸ Μητροπολίτη κ' αὐτὸς στὸ Πατριαρχεῖο, θὰ μπορεῖ ἡ κρατικὴ ἐξουσία νὰ παρακολουθεῖ τὴν πληθυσμιακὴ κίνηση τῶν ἀλλοθινῶν καὶ ἀλλοθρήσκων ὑπὸ κῶδων¹⁴. Ἡ παρακολούθηση τῆς δημογραφικῆς διακυμάνσης ἔχει ἄμεση σχέση μὲ τὴν ἴδια τὴν ἀσφάλεια τοῦ κράτους. Ὁ Παΐσιος, εἴτε ἀπὸ προσωπικὴ του αἰσθηση γιὰ τὴ σημασία τοῦ γεγονότος εἶτε, ἀκόμη, ἀπὸ ὑπόδειξη τοῦ ἴδιου τοῦ Πατριαρχείου, ὡς ὑπεύθυνου ἀπέναντι τοῦ Σουλτάνο, ἐπικρίνει τὴν ἀμέλεια πού ὡς τώρα ἔχει ἐπιδειχθεῖ στὸ κεφάλαιο αὐτό, καὶ συνιστᾷ μὲ ἐπιμονὴ καὶ αὐστηρότητα τὴν τήρηση τέτοιων κωδίκων, ἀπειλώντας μὲ σοβαρὲς κυρώσεις τὶς ἐκκλησιαστικὲς ἐπιτροπὲς καὶ ἰδιαίτερα τοὺς ἱερεῖς σὲ περίπτωση πού δὲν θὰ συμμορφωθοῦν. Καὶ γιὰ νὰ μὴν ἐπικαλεστοῦν ἄγνοια καὶ ἀνικανότητα οἱ ἐπιτροπὲς, δίνει ἀναλυτικὰ ὁδηγίες γιὰ τὸν τρόπο τήρησης τῶν κωδίκων αὐτῶν. Στὸ σημεῖο αὐτὸ βρῖσκει τὴν εὐκαιρία νὰ ὑπογραμμίσαι ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν βαπτιζομένων παιδιῶν δὲν πρέπει νὰ εἶναι «τουρκομάνικα» καὶ ἄλλα «βαρβαρικά», ἀλλὰ ὀνόματα «ἀγίων, προφητῶν, ἀγγέλων πού τιμᾷ ἡ Ἐκκλησία μας»¹⁵.

Τὸ δεύτερο θέμα πού πραγματεύεται ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Παΐσιου πρὸς τοὺς Καππαδόκες εἶναι τὸ σχετικὸ μὲ τοὺς ἀρραβῶνες «παρθένων ἀγοριῶν καὶ κοριτσιῶν». Φαίνεται ὅτι ἔχουν σημειωθεῖ πολλὲς παραβιάσεις τῶν κανόνων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἰδιαίτερα σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἡλικία καὶ τὸ βαθμὸ συγγένειας ἐξ αἵματος ἢ ἐξ ἀγχιστείας ἢ ἀπὸ βάφτισμα. Ἐχει ἐπίσης παραβιασθεῖ ἡ δικασίαια τῶν ἀρραβῶνων πού εἶναι ὁ μισὸς γάμος. Ἀποτέλεσμα αὐτῶν τῶν παραβιάσεων, σημειώνει ὁ Παΐσιος, εἶναι νὰ διαπράττονται ἀσυγχώρητες ἀμαρτίες καὶ οἱ γάμοι νὰ καταλήγουν σὲ οἰκογενειακὲς τραγωδίες.

14. Ἡ δημογραφικὴ παρακολούθηση τοῦ κόσμου τῆς αὐτοκρατορίας γίνεταν, ἀλλὰ μὲ πολὺ μεγάλη ἀπροθυμία. Στὴν ἐποχὴ αὐτῇ, μὲ Σουλτάνο τὸν Ἀβδὺλ Μετζίτ, γίνονται προσπάθειες μεταρρυθμίσεων (Χάτι-Σερίφ) γιὰ τὸν ἐκσυγχρονισμὸ τοῦ τουρκικοῦ κράτους (1839). Τίποτε φυσικὰ δὲν ἀποκλείει ὥστε ἡ ἐξόρμηση τοῦ κράτους γιὰ τὴν παρακολούθηση τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἰδιαίτερα τῶν ξένων μειονοτήτων ν' ἀπηρεῖ τὸ μεταρρυθμιστικὸ πνεῦμα τοῦ Ἀβδὺλ-Μετζίτ.

15. Ἡ ὑπόδειξη αὐτῇ τοῦ Παΐσιου καθρεφτίζει μιὰ πάγια γραμμὴ τῆς Ἐκκλησίας: ὡστόσο σημειώνονται καὶ σοβαρὲς, φάνεται, παρεκκλίσεις, πού θέλει ἡ Ἐκκλησία νὰ τις σταματήσει καὶ οἱ παρεκκλίσεις δὲν ἀναφέρονται μόνο στὸ ὅτι δίνονται ὀνόματα «τούρκικα ἢ βαρβαρικά» ἀλλὰ καὶ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ—εἰδωλολατρικά.

Ἡ δεύτερη ἐπιστολὴ τοῦ Μητροπολίτη Καισάρειας Παΐσιου, γραμμένη 8 χρόνια ἀργότερα ἀπὸ τὴν πρώτη, εἶναι ἐντελῶς ἄλλου χαραχτήρα. Αὐτὴ γράφτηκε ἐνόψει τῆς ἀναχώρησής του¹⁶ στὴν Πόλη, ὅπου τὸν καλοῦσε ὁ Πατριάρχης ὡς μέλος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Μπροστὰ σ' αὐτὸν τὸν ἀποχωρισμὸ, ποὺ οὐσιαστικὰ δὲν τὸν ἤθελε, ὁ Παΐσιος δείχνει τοὺς βαθύτατους συναισθηματικούς του δεσμούς με τοὺς πατριώτες του Καππαδόκες ποὺ ἀποτελοῦν καὶ τὸ ποίμνιό του. Μιλáει γιὰ τὴν ἴδια του τὴ ζωὴ καὶ ἀναφέρει πρόσωπα ποὺ τοῦ στάθηκαν· καὶ πρῶτα-πρῶτα τὸ δάσκαλό του, τὸ Γερμανό, τὸ ἀφῶς τῆς Ἀνατολῆς) ὅπως τὸν ἀποκαλεῖ, στὴ Σχολὴ τῆς Καισάρειας¹⁷. Πέρα ἀπὸ τὰ πρόσωπα, φίλους καὶ συνεργάτες στὴν προσπάθειά του νὰ ἐξυψώσει τὴν ὕλικὴ καὶ τὴν πνευματικὴ ζωὴ τῶν ἑλληνορθόδοξων τῆς Καππαδοκίας, ὁ Παΐσιος ἐντυπωσιάζει στὴν ἐπιστολὴ του αὐτὴν με τὸν πλοῦτο τῆς ἐσωτερικῆς του εὐαισθησίας. Τὸ ταξίδι του, σὲ μιὰ προχωρημένη κάπως ἡλικία (εἶναι 69 χρόνων ὅπως σημειώνει ὁ ἴδιος) δὲν εἶναι εὐκόλο· πειθαρχώντας ὅμως στὴν ἐντολὴ τῆς κεφαλῆς τῆς Ἐκκλησίας προετοιμάσθηκε γιὰ τὰ πάντα, ἀκόμη καὶ γιὰ τὸ ἐνδεχόμενο νὰ μὴν ξαναγυρίσει· γι' αὐτὸ κι' ὁ ἀποχαιρευτιστῆριος χαραχτήρας τῆς ἐπιστολῆς. Δίνει συγχώρεση σ' ὅσους τὸν δυσάρεστησαν καὶ τὸν ἐπίκραναν με τὴ συμπεριφορὰ τους, ποὺ ὀφειλόταν στὴν ἄγνοια, ἐνῶ ζητáει ἀπ' ὅσους ὁ ἴδιος δυσάρεστησε στὴν ἄσκηση τῶν καθηκόντων του νὰ τὸν συχωρέσουν. Θὰ ἤθελε, σημειώνει σὲ ἕνα μέρος τῆς ἐπιστολῆς του, νὰ ἐρχόταν στὶς ἐκκλησίες ὅλων τῶν χωριῶν καὶ τελώντας ἐκεῖ τὴ θεία λειτουργία νὰ τοὺς ἀποχαιρετοῦσε «κατὰ κόσμον καὶ πνεῦμα»· ἀλλὰ ὁ χρόνος δὲν τοῦ τὸ ἐπέτρεπε.

Γιὰ τὸν Παΐσιο, ποὺ γιὰ τὴ δράση του θὰ ἀξίριζε ἰδιαίτερη μελέτη, πάντως, γιὰ τώρα, σημειώνουμε πὺς ἡ μακρόχρονη ζωὴ του (πέθανε στὰ 1871, σὲ ἡλικία 93 χρόνων) ἦταν ἀφιερωμένη στὴν ὀρθόδοξη πίστη καὶ στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἄλλου. Δὲν εἶναι ὁ ἱερομόναχος ποὺ ἀποσύρεται ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια γιὰ νὰ σώσει, ἀπὸ κάποια ἀλλόκοτη φιλαυτία, τὴν ψυχὴ του· εἶναι ὁ ἡγούμενος — πρό-

16. Τὸ ταξίδι αὐτὸ τοῦ Παΐσιου στὴν Πόλη δὲν εἶναι τὸ πρῶτο· εἶναι τὸ 4ο. Τὰ δύο πρῶτα (1807 καὶ 1811) τὰ ἔκανε ὡς ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου τοῦ Ζιντζιντερε γιὰ νὰ φροντίσει γιὰ τὰ οικονομικὰ τῆς Σχολῆς ποὺ ἐκεῖ εἶχε ἰδρύσει· οἱ ἐπαφές του ὑπῆρξαν τότε σημαντικὲς καὶ ἡ ἐπιτυχία του ἀπόλυτη. Ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὴν Πόλη γιὰ τὴν Καππαδοκία ἐπισκέφθηκε ἐκεῖνὴ τὴν ἐποχὴ κι' ἄλλες περιοχὲς τῆς Μ. Ἀσίας, ἰδιαίτερα τὴ Σμύρνη, Κυθωνίες, ὅπου γνώρισε καὶ συνδέθηκε φιλικὰ με τοὺς Κοῦμα, Οἰκονόμου, Βενιαμὴν Λέβιο κ.ἄ. ἐξέχουσες πνευματικὲς ἑλληνικὲς προσωπικότητες. Τὸ 3ο ταξίδι ἦταν στὰ 1832, ὅπου χειροτονήθηκε Μητροπολίτης Καισαρείας. Βλ. Ι. Κάλφρογλου, Μονὴ Φλαβιανῶν, σσ. 221 κ.ἑ. (σσ. μεταφ. 313 κ.ἑ.).

17. Ὁ Γερμανὸς κατάγεται ἀπὸ τὴν Ἀλεξανδρέττα «τὴν κατ' Ἰσούνην» ἀφοῦ ἀγωνίστηκε, ὅσο κανεὶς ἄλλος, γιὰ τὴ μόρφωσή του, κατέληξε στὴν Καισάρεια, ὅπου ἔβρισε τὴ Σχολὴ τὸ 1792. Μετὰ τὸ Γερμανὸ καὶ τὴ Σχολὴ του ξεκινáει, μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς, ἡ πνευματικὴ ἀναγέννηση τῆς Καππαδοκίας. Τὸ 1795 συγκαταλέχθηκε ἀνάμεσα στοὺς μαθητῆς ὁ 17χρόνος Παΐσιος (τότε Πέτρος), ποὺ ἀναδείχθηκε ὁ πρωτόσκολος του.

τυπο του μοναχικού βίου — που συνδυάζει την ατομική τελείωση σύμφωνα με το πνεύμα του Χριστιανισμού και τη δράση ανάμεσα στους Χριστιανούς που ή κοσμική τους φύση έχει περισσότερη ανάγκη υλικής και ήθικης βοήθειας. Ο τελευταίος αυτός ρόλος απαιτεί ικανότητες οργανωτή αλλά και πνευματικού άντρα μεγάλης έμβειας¹⁸ και στάθηκε ο Παΐσιος μέσα στα πλαίσια της έπαρχίας του ο οργανωτής-πολιτικός αλλά και ο πνευματικός οδηγός κι αναγεννητής της έπαρχίας του, συνεχίζοντας το έργο του δασκάλου του, του άξιου Γερμανού. Ο Α. Λεβίδης, που έζησε από κοντά την προσωπικότητα του «Υπερτίμου και εξάρου πάσης Ανατολής», του μητροπολίτη Καισάρειας Παΐσιου, δίνει την παρακάτω περιγραφή: «Ἦν δὲ ὁ αἰδίδιμος (...) ἐν τοῖς ἱεροκλήρουξιν ἱεροκλήρουξ, ἐν τοῖς μονάζουσιν μοναστῆς ἐντελέστατος, (...) λόγιος ἐν τοῖς λογίοις, πολιτικός ἐμβριθῆς ἐν τοῖς πολιτικοῖς καὶ πολυπειρος, ὑπομονετικός ἐν ταῖς θλίψεσι, πολύτροπος ἐν τοῖς δεινοῖς, ἀδιαφορῶν περὶ τῶν κατηγορούντων αὐτοῦ, ἐν τοῖς ἐπαίνουις μὴ ἐπαυρόμενος, ζηλωτῆς τῶν πατρῶων, ἀγρυπνος ἐργάτης τῶν θείων, συνεβούλευε, ἤλεγχε, παρεκάλει τὰ πνευματικὰ αὐτοῦ τέκνα· διὰ τῆς πολυπειρίας αὐτοῦ μεγάλως συνέτεινε καὶ εἰς τὰ κοινὰ τοῦ Ἔθνους καὶ τῆς Ἐκκλησίας συμφέροντα, συνωμίλει μετὰ τῶν προκρίτων τοῦ Ἔθνους, εἶχεν ἀλληλογραφίαν μετὰ ὑποκειμένων ὑψηλῆς κοινωνικῆς θέσεως, ἐτίμα τοὺς λογίους καὶ ἀντήλλαττε γνώμην μετ' αὐτῶν περὶ τῶν σχολείων τῆς ἐπαρχίας»¹⁹.

18. Ο Παΐσιος εἶχε συνειδητοποιήσει τὴ στενὴ σχέση τοῦ Ἑλληνισμοῦ μετὸ Χριστιανισμό. Ἦξερε ὅτι ὁ ὀρθόδοξος Χριστιανικὸς Λόγος βρίσκεται διατυπωμένος στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἐνῶ ἡ τουρκικὴ εἶναι φτωχὴ γιὰ νὰ ἐκφράσει τὴς ὑψηλές του ἰδέες. Κάτω ἀπὸ τὴ συνείδηση αὐτῆ ἱδρσε τὴ Σχολὴ τοῦ Ἁγ. Ἰωάν. τοῦ Προδρόμου στὸ μοναστήρι τοῦ Ζιντζίντερε στὰ 1804 γιὰ νὰ λειτουργήσει ἔτσι ἡ ἀλλοίως ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια, μετὰ μοναδικὴ ἐξαιρέση στὰ χρόνια 1821 - 1826, ἐξαιτίας τῆς ἑλληνικῆς ἐπανάστασης. Ἀλλὰ ὁ Παΐσιος ταυτόχρονα εἶχε βαθύτατη τὴν αἴσθηση τῆς πραγματικότητος ἡ ἐκμάθηση τῆς ἑλληνικῆς δὲν μποροῦσε νὰ πραγματοποιηθεῖ οὔτε σύντομα οὔτε ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν ὀρθοδόξων τῆς Καππαδοκίας. Τὸ γεγονός αὐτὸ τὸν ὤθησε νὰ ἐνισχύει κάθε προσπάθεια μετάφρασης τῶν ἱερῶν ἢ ἄλλων βοθητικῶν τῆς Πίστης βιβλίων στὰ Καρμανλίδικα, τὴ μητρικὴ γλῶσσα τῶν ἀνθρώπων τῆς Καππαδοκίας. Ἔτσι ἐνίσχυσε τὸ διδάσκαλο Θεόφιλο ἐκδοθεῖ ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο στὰ 1817 (βλ. S. Salaville — E. Dalleggio, Karamanlidika, I, 1584 - 1850, Athènes 1958, σσ. 180 - 181). Στὸ μεταφρασμένο «Κυριακοδρόμιον» ο Παΐσιος ἔκανε τὸν πρόλογο. Ο Παΐσιος ἀκόμη μετέφρασε στὰ Καρμανλίδικα καὶ προλόγισε: Τὸ «Βιβλίον Ψυχοφελέστατον» τοῦ Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, Κων/πολη, Ἄδελ. Ἰγνατιάδης 1835, (βλ. S. Salaville — E. Dalleggio, ὁ.π. σσ. 214 - 215)· τὴ «Διδασκαλία τῆς Ὀρθόδοξης Πίστης» τοῦ Μητροπολίτη Μόσχας Πλάτωνος Λέβιν, (Κων/πολη, τυπ. Παναγίου Τάφου 1839)· τὸ βιβλίον αὐτὸ εἶχε μεταφράσει στὰ ἑλληνικὰ ἀπὸ τὰ Γερμανικά ὁ Ἄδ. Κοραῆς (Λειψία 1782) καὶ ἀπὸ τὰ Γαλλικὰ στὰ ἑλληνικὰ ὁ Γ. Βεντότης (Βιέννη 1782).

19. Α. Λεβίδης, Ἱστορία τῆς Καππαδοκίας, I, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθήναι 1885, σ. 214 - 215 Ὁ Ι. Κάλφογλου, ὁ.π., σσ. 468 κ.έξ. περιγράφει τὴ συγκίνηση τοῦ Καππα-

Β' ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. ΤΟ ΒΕΡΑΤΙ (28' Οκτ. 1884)

Ἐπὶ κεφαλῆς κοσμεῖται διὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ μονογράμματος, ἦτοι τοῦ τουγραῖ, τοῦ περιέχοντος, τὸ ὄνομα τῆς Α. Α. Μ. καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ διὰ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ αὐτογράφου Χάπτι-Χουμαγιούμ, διορίζοντος ἐνέργειαν συνωδὰ ταῖς διατάξεις τοῦ αὐτ. Βερατίου²⁰.

«Τοῦ Πατριάρχου Κων)πόλεως κὺρ Ἰωακείμ²¹ παραιτηθέντος, ἡ Σύνοδος τῶν Μητροπολιτῶν καὶ οἱ Πρόκριτοι τοῦ γένους ἐπὶ τῷ Αὐτοκρατ. διατάγματι Μον περὶ ἐκλογῆς ἀντικαταστάτου καταλλήλου, συνελθόντες ἐν τῷ Πατριαρχεῖῳ συνωδὰ τῷ περὶ ἐκλογῆς κανονισμῶ καὶ ἐκλέξαντες τὸν φέροντα τὸ παρὸν Αὐτοκρατορικὸν μου Βεράτιον κὺρ Ἰωακείμ²², τῶς Μητροπολίτην Δέρον, ἄνδρα δεδοκιμασμένης συνέσεως, ἰκανότητος καὶ εὐθύτητος καὶ κεκοσμημένον διὰ τοῦ Ὑψηλοῦ παρασίμου τοῦ Μετζητιέ Α' τάξεως, ἐξητήσατο διὰ κοινῆς ἀναφορᾶς τὴν ἀναγνώρισιν αὐτοῦ.

Ἐπειδὴ δὲ καθυποβληθέντος μοι τοῦ πράγματος, ἐνηργήθησαν τὰ δέοντα συνωδὰ τῷ περὶ τούτου Αὐτοκρατορικῷ Διατάγματι Μον, διὰ ταῦτα κατ' αἴτησιν τοῦ διαλειφθέντος Πατριάρχου ἔδωκα αὐτῷ τὸ παρὸν Αὐτοκρατορικὸν μου Βεράτιον, περιέχον τὰς κατωτέρω ἐκτιθεμένας διατάξεις καὶ ἐπικεκοσμημένον διὰ τοῦ βασιλικῷ Αὐτογράφου Μον καὶ διατάσσω:

Ἐπιθέσει Πατριάρχης νὰ μὴ παύηται ἐφ' ὄρον ζωῆς, ἐν ὅσῳ δὲν ἤθελε πράξει τι ἀπᾶνον εἰς τοὺς θρησκευτικούς κανόνας τοῦ λαοῦ, οὐτίως πατριαρχεῖν, ἐνόσῳ παρὰ τοὺς κειμένους νόμους δὲν ἤθελεν ἐξασκῆσει καταπίεσιν καὶ τυραννίαν, ἐν ὅσῳ δὲν ἤθελε συμβῆῖ προδοσία τις αὐτοῦ κατὰ τοῦ Ὑψηλοῦ μου Κράτους καὶ ἐνόσῳ ἀφ' ἑαυτοῦ δὲν ἤθελε παραιτηθῆ. Ὅταν δεήσῃ ἡ παῦσις αὐτοῦ ἔνεκεν ἐνὸς τῶν προμνημονευθέντων λόγων, ἐνεργείσθωσαν τὰ δέοντα κατὰ τὰς διατάξεις καὶ τοὺς ὅρους τοῦ Κανονισμοῦ.

Ὅλαι αἱ θρησκευτικαὶ ἐπιθέσεις τῶν ἐν τῇ θεοφοροῦρῳ Αὐτοκρατορίᾳ Μον ρωμαίων ἐπὶ κόνος τῆς βασιλείας Μον ὡς καὶ ἡ διαχείρισις καὶ αἱ λοιπαὶ ἐπιθέσεις τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν θεωρείσθωσαν καὶ διεξαγέσθωσαν συνωδὰ τῷ νέῳ Κανονισμῷ.

Ἐπειδὴ τὸ ἐνδῆμειν τοὺς Μητροπολίτας ἐν τῇ βασιλευούσῃ καὶ ἀποδομειν

δοκικοῦ κόσμου ἀπὸ τὸ θάνατον τοῦ Μητροπολίτη Παΐσιου καὶ ἀναφέρει τὴν ἐκτίμησιν, ὅχι μόνον τῶν χριστιανῶν ἀλλὰ καὶ τῶν τούρκων ἀξιωματούχων στὸ πρόσωπό του. Οἱ ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς, σημειῶνει, τοῦ ἔδωσαν τὸν τίτλον «Μέγας Παΐσιος» (σ. 468ε).

20. Πρόκειται γιὰ μιὰ σύντομη περιγραφή τοῦ πρωτοτύπου Βερατίου τοῦ Σουλτάνου Ἀβδὸνλ-Χαμήτ, καμωμένη ἀπὸ τὸ μεταφραστικὸν τῆς Πατριαρχικῆς Γραμματείας. Ὑστερα ἀκολουθεῖ τὸ κείμενον τοῦ μεταφρασμένου Βερατίου.

21. Εἶναι ὁ Ἰωακείμ Γ' βλ. εἰσαγ. σ. 221 σημ. 8.

22. Ὁ Ἰωακείμ Δ', ὅ.π.

εἴθισται ἀνέκαθεν ἵνα γίνηται τῇ ἀδείᾳ καὶ γνώσει τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς Συνόδου τῶν Μητροπολιτῶν, καὶ τοῦ λοιποῦ μὴ γινέσθω τὸ παράπαν ἐπέμβασις ἢ ἀντίστασις ὡς πρὸς τοῦτο.

Μηδεὶς ἐνοχλεῖτω εἴτε τὸν ρηθέντα Πατριάρχην εἴτε τοὺς Μητροπολίτας καὶ τοὺς λοιποὺς ἱερεῖς ἐπεμβαίνων, παρὰ τὸν ἱερὸν νόμον καὶ ἀδίκως, εἰς τὴν ἐλευθέραν τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν ἐξάσκησιν ἐν ταῖς κατοικίαις αὐτῶν, ὡς καὶ εἰς τὰς λοιπὰς παρομαρτούσας πράξεις αὐτῶν.

Αἱ ὑπὸ τὴν κυριότητα τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν Μητροπολιτῶν ἐκκλησία καὶ μοναὶ μὴ παραβιάζεσθωσαν καὶ μὴ ὑποβαλλέσθωσαν εἰς πρόστιμον ὑπὸ τῶν ὑπαλλήλων ἄνευ ἱεροῦ ὀρισμοῦ ἐπὶ λόγῳ διατάγματος (Βουγιουρουλτῆ) καὶ ἐρεύνης (τεφτίς) καὶ ἔστωσαν ὑπὸ τὴν κατοχὴν αὐτῶν κατὰ τὰς ἀρχαίας διατάξεις.

Οἱ Μητροπολίται, οἱ Ἀρχιεπίσκοποι, οἱ Ἐπίσκοποι, οἱ Ἡγούμενοι, οἱ Ἱερεῖς, καλόγηροι, αἱ καλογραφαί, καὶ ὅλοι οἱ λοιποὶ ρωμαῖοι ὑπήκοοί Μου, μικροὶ μεγάλοι, οἱ ἐνδισκόμενοι ἐν Κων)πόλει καὶ τῇ περιφερείᾳ αὐτῆς, ἐν Καισαρείᾳ κλπ. οἱ ἐνδισκόμενοι ἐν τοῖς τόποις τοῖς ἄλλοτε μὲν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Πατριαρχείου τοῦ Ἰπεκίου διατελοῦσιν, ἐσχάτως δὲ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κων)πόλεως προσαρτηθεῖσιν, ἦτοι ἐν Ἰπεκίῳ καὶ τῇ περιφερείᾳ αὐτοῦ ἐν Δουβνίτῃ, ἐν Ραζλίγκ, Ἀχτιμάν κλπ., ἐπίσης οἱ ἐνδισκόμενοι ἐν τοῖς τόποις τοῖς ἄλλοτε μὲν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Πατριαρχείου διατελοῦσιν, ἐσχάτως δὲ προσαρτηθεῖσιν ὁμοίως εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κων)πόλεως, ἦτοι οἱ ἐν Ἀρχαίδος²³ καὶ τῇ περιφερείᾳ αὐτῶν, οἱ ἐν Πελαγονία, Περλεπέ, Βελισσοῖς κλπ. ἀναγνωρίζοντες τὸν εἰρημένον κ. Ἰωακείμ Πατριάρχην αὐτῶν, ἀναφερέσθωσαν, ὡς ἀνέκαθεν, πρὸς αὐτὸν διὰ τὰς ἐμπιπτούσας ὑποθέσεις αὐτῶν τὰς ἀναγομένας τῇ πατριαρχικῇ αὐτοῦ δικαιοδοσίᾳ, πειθέσθωσαν δὲ καὶ ὑποτασέσθωσαν αὐτῷ κατὰ τὰς διακελεύσεις τῆς θρησκείας αὐτῶν μὴ ἀθετοῦντες τοὺς εὐθεῖς λόγους αὐτοῦ.

Μηδεὶς ἄνευ ἱεροῦ ὀρισμοῦ ἀφαιρεῖτω ἀπ' αὐτῶν τὰς ἐν τῷ θεοσυντηρήτῳ Κράτει Μου ἀνέκαθεν ὑπὸ τὴν κυριότητα αὐτῶν ἐκκλησίας καὶ μονὰς καὶ μηδεὶς ἐπεμβαίνειτω καὶ παρενοχλεῖτω εἰς τὴν δι' Ὑψηλῆς Μου ἀδείας ἐπισκενῆν αὐτῶν κατὰ τὸ ἀρχικὸν σχέδιον.

Μηδενὶ χορηγείσθω μητρόπολις, ἀρχιεπισκοπὴ καὶ ἐπισκοπὴ, ἄνευ ἐνφραγίστου αἰτήσεως τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς Συνόδου τῶν Μητροπολιτῶν, μήτε ἐκ τῶν ξένων τις ἀντιποιείσθω ταύτης δι' οἰουδήποτε τρόπου.

Μηδεὶς ἄλλος ἐκτὸς τοῦ Πατριάρχου ἢ τῶν νομίμων αὐτοῦ Ἐπιτρόπων ἀναμνησέσθω εἰς τὰς συμφώνως τοῖς θρησκευτικοῖς αὐτῶν ἐθίμοις συζεύξεις καὶ διαζεύξεις τῶν ρωμαίων.

23. Σχετικὰ μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν τῶν περιοχῶν Ἰπεκίου καὶ Ἀρχαίδος βλ. εἰσαγωγὴ σ. 221 σημ. 10.

Μηδεις ἐπεμβαινέτω, ὅταν ὁ Πατριάρχης ἐπιβάλῃ τὴν ἀπαιτουμένην κατὰ τοὺς θρησκευτικούς αὐτῶν νόμους ποιῆν εἰς τοὺς ἱερεῖς ἢ τοὺς ἐπιτρόπους αὐτοῦ, τοὺς ἄνευ ἀδείας αὐτοῦ τελέσαντας παράνομα συνοικέσια.

Τὰς μεταξὺ χριστιανῶν περὶ συζεύξεως καὶ διαζεύξεως καὶ ἄλλης θρησκευτικῆς ὑποθέσεως διαφορὰς θεωρεῖται ὁ Πατριάρχης ἢ οἱ ὑπ' αὐτοῦ δι' Ὑψηλοῦ Μου βερατίου διοριζόμενοι Μητροπολίται, Ἀρχιεπίσκοποι, Ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἐπίτροποι²⁴ αὐτῶν· μηδεις δὲ τῶν καθήδων, τῶν ναϊψήδων ἢ καὶ ἄλλοι, παρὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος, ἐπεμβαινέτω καὶ παρενοχλείτω καὶ ὑποβαλλέτω εἰς πρόστιμον, ὅταν πρὸς ἐξακριβῶσιν τοῦ πράγματος ἐπιβάλλωσιν ὄρκον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ παιδεύωσι δι' ἀφορισμοῦ.

Οἱ ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν Μητροπολιτῶν καὶ τῶν Ἐπιτρόπων αὐτῶν ἱερεῖς ἄνευ τῆς ἀδείας αὐτῶν μὴ τελεῖτωσαν παρανόμους γάμους.

Ἐπειδὴ ἀπάδει τοῖς θρησκευτικοῖς αὐτῶν κανόσι τὸ διαζευγνῆναι γυναῖκα, τὸ λαμβάνειν καὶ δευτέραν ἔχοντα μίαν, τὸ τετράκις συζεύγνυσθαι, καθότι τρεῖς μόνον ἐπιτρέπεται ὁ γάμος μετὰ θάνατον τῆς γυναικός, καὶ τὸ συζῆν παρανόμως μετὰ γυναικός, μὴ διδόνθω ἄδεια τοῖς τοιούτοις, ἀλλὰ παιδευέσθωσαν καὶ σωφρονιζέσθωσαν.

Ἐπειδὴ ἀντιβαίνει τῇ θρησκείᾳ αὐτῶν τὸ ἐκκλησιάζεσθαι τοὺς παραβάτας τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν κανόνων, ἐν περιπτώσει θανάτου ἐνὸς τῶν τοιούτων, μηδεις τῶν πολιτικῶν ὑπαλλήλων, καθήδων, ναϊψήδων καὶ λοιπῶν ὑπαλλήλων ἢ ἰσχυρὸς παραβιάζέτω τοὺς ἱερεῖς λέγων: «ἐνταφιάσατε αὐτόν».

Πᾶν ὅτι Μητροπολίται, Ἀρχιεπίσκοποι, Ἐπίσκοποι, Κληρικοί, Καλόγηροι, Καλογραῖαι καὶ λοιποὶ, ἀποθνήσκοντες, ἤθελον διαθέσει κατὰ τὸ θρησκευμα αὐτῶν εἰς ἐκκλησίας, πτωχοῦς, πατριάρχας, μητροπολίτας, ἀρχιεπισκόπους καὶ ἐπισκόπους αὐτῶν, ἢ διαθήκη αὐτῶν ἔσται ἐκτελεστή καὶ ἔγκυρος· λαμβανέσθω δὲ ὑπ' ὄψει διὰ τοῦ σερεῖ ἢ μαρτυρία τῶν ὁμοεθνῶν αὐτῶν μαρτύρων συνωδὰ τῇ θρησκευτικῇ αὐτῶν τάξει.

Ἐάν τις ζῶν διαθέσῃ τι ὑπὲρ Πατριάρχου, Μητροπολίτου, Ἀρχιεπισκόπου, Ἐπισκόπου, πτωχῶν, ἐκκλησίας, σχολῆς καὶ νοσοκομείου αὐτῶν καὶ ἀκολουθῶντος ἀποθάγη, τὸ διατεθὲν λαμβανέσθω παρὰ τῶν κληρονόμων αὐτοῦ τῇ ἀδείᾳ τοῦ σερεῖ.

Ἐπίσης λαμβανέσθωσαν παρὰ τῶν κληρονόμων τὰ τέλη ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, τὰ λεγόμενα «παρηρησία καὶ πρόθεσις».

Ὅταν τις διαθέσῃ τὸ τρίτον τῆς περιουσίας αὐτοῦ εἰς ἐκκλησίας καὶ μονὰς, πατριάρχην καὶ μητροπολίτην, ἀρχιεπισκόπους, ἐπισκόπους σχολὰς καὶ νοσοκομεία, λαμβανέσθω τοῦτο παρὰ τῶν κληρονόμων αὐτοῦ τῇ ἀδείᾳ τοῦ σερεῖ.

Μηδεις ἐπεμβαινέτω, ὅταν ὁ Πατριάρχης καὶ ἡ Σύνοδος παιδεύωσιν ἕνεκα

24. Στὸ κείμενο «ἐπίσκοποι»· πρόκειται ὁπωσδήποτε γιὰ λάθος τοῦ ἀντιγραφέα.

θρησκευτικού παραπτώματος μητροπολίτην, ἀρχιεπίσκοπον, ἐπίσκοπον, ἡγούμενον, ἱερέα, καλογραΐαν καὶ ἄλλον κληρικὸν ἐκ τῶν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ πατριάρχου διατελούντων.

Προκειμένον περὶ διορισμοῦ Ἱερῶν εἰς ἀντικατάστασιν ἐτέρων παυθέντων διὰ θρησκευτικῶς λόγους μηδεὶς ἔξωθεν γινέσθω ἐμπόδιον ἢ κώλυμα.

Ὅταν ὁ Πατριάρχης τῆ γνώμῃ τῆς Συνόδου παύσῃ ἢ διορίσῃ μητροπολίτην, ἀρχιεπίσκοπον, ἐπίσκοπον, καλόγηρον καὶ ἡγούμενον, ὅστις ἔπρεπε νὰ παυθῆ ἢ διορισθῆ, ἢ ὅταν τῆ γνώμῃ καὶ ἐκλογῇ τῆς Συνόδου ὑποβληθῆ τῇ ἔδρᾳ Μον ἀναφορὰ σεσημασμένη τῇ τοῦ πατριαρχείου σφραγίδι περὶ διορισμοῦ μητροπολίτου, ἀρχιεπισκόπου καὶ ἐπισκόπου, κεκτημένον κατὰ τὸ θρήσκευμα αὐτῶν προσόντα, ὅπως διαδεχθῆ τινα ἀποθανόντα, χορηγείσθω τὸ ὑψηλὸν Μον Βεράτιον περὶ ἀναγνωρίσεως τῶν μητροπολιτῶν, ἀρχιεπισκόπων καὶ ἐπισκόπων καὶ συνφὰ τούτῳ ἱερὸς ὄρισμός Μον, ὅπως καθέξωσι τὴν θέσιν ταύτην, καὶ μηδεὶς ἄλλος παραβιαζέτω διὰ μεουτείας καὶ παρακλήσεως λέγων: «ποίησον αὐτὸν τὸν καλόγηρον μητροπολίτην, ἀρχιεπίσκοπον) ἢ ἐπίσκοπον».

Ὅταν πασάδες, καθῆδες καὶ ναίτηδες καταγγείλωσι τινα τῶν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Πατριάρχου Μητροπολιτῶν, Ἀρχιεπισκόπων καὶ Ἐπισκόπων καὶ ζητήσωσι τὴν παύσιν καὶ ἔξορίαν αὐτῶν, ἢ καταμήνους αὐτῶν μὴ λαμβανέσθω ὑπ' ὄψει, ἐνόσφ ὁ Πατριάρχης καὶ ἡ Σύνοδος τῶν μητροπολιτῶν δὲν βεβαιώσωσι τὸ πρᾶγμα. Καὶ Ὑψηλὸν δὲ Φιρμάνιον ἐὰν ἤθελεν ὅπως οὐδέποτε ἐκδοθῆ, τοῦτο εἴτε παλαιὰν χρονολογίαν φέροι εἴτε νέαν, μὴ ἐχέτω κύρος, ἐὰν ὁ Πατριάρχης καὶ ἡ Σύνοδος δὲν ὑποβάλωσιν ἐνσφράγιστον ἀναφορὰν (Ἄρξι). Ἐὰν ἐν τῷ μέλλοντι ἤθελε παρουσιασθῆ ἀναφορὰ περὶ ἀποσπάσεως τῶν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ πατριαρχείου Κων)πόλεως διατελούντων πατριαρχείων Ἰπεκίου καὶ Ἀχρίδος ἢ μιᾶς τῶν μητροπόλεων καὶ παραδόσεως αὐτῶν ἐτέρῳ, ἢ τοιαύτη ἀναφορὰ μὴ λαμβανέσθω ποσῶς ὑπ' ὄψει.

Ἐπειδὴ ἡ τάξις αὕτη ἐθεσπίσθη δι' ὑψηλοῦ φιρμανίου, φέροντος τὸ αυτοκρατορικὸν μὸν χατίιον καὶ κατεχωρίσθη (sic) ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ, μὴ ἐπιτρεπέσθω μηδενὶ ἢ ἀθέτησις τοῦ αυτοκρατορικοῦ τούτου χατίιον.

Οἰαδήποτε ἀστική δίκη τοῦ Πατριάρχου, τῶν Μητροπολιτῶν, Ἀρχιεπισκόπων, Ἐπισκόπων, Ἐπιτρόπων καὶ ἀνθρώπων αὐτῶν μηδαμοῦ ἀλλαγῶ ἐκτός τῆς πρωτευούσης Μον λαμβανέσθω ὑπ' ὄψει.

Μηδεὶς ρωμαῖος ἐξαναγκασέσθω ὅπως ἐξομώσῃ ἄκων· ἐὰν δὲ ὑπάρχῃ τις ἐπιθυμῶν πράγματι τὸν Ἰσλαμισμὸν, ἐνεργείσθωσαν τὰ δέοντα κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τάξιν.

Χορηγείσθω τῷ Πατριάρχῃ ἢ κατὰ νόμον πατριαρχικῆ ἐπιχορήγησις· πρὸς εἰσπραξίν δὲ τόσον τῆς ἐπιχορηγήσεως ταύτης, ὅσον καὶ τοῦ ὠρισμένου φόρου, ὃν ὁ ἀποτίσωσιν οἱ ἐν τῇ θεοφορορητῷ ἐπικρατεία Μον ρωμαῖοι διὰ τὰς ἄλλας ἐθνικὰς δαπάνας, παρεχέσθω ἐκ μέρους τοῦ Ὑψηλοῦ Κράτους Μον ἢ δέουσα συνδρομή.

“Όταν οί ἄνθρωποι τοῦ Πατριαρχείου μεταφέρωσι τὸ προῖον τῶν ἀμπέλων τοῦ πατριάρχου ἢ τὰ λόγῳ ἐλέους διδόμενα, γλεῦκος, βούτυρον, μέλι καὶ λοιπὰ μὴ παρενοχλείσθωσαν ὑπὸ τῶν τελωνῶν, τῶν ἀνθρώπων ἢ καὶ ἄλλων.

Ἐπειδὴ κατὰ τὸν προλαβόντως δι’ αὐτοκρατορικοῦ χαττίου καθορισθέντα νόμον, ὅταν ὁ Πατριάρχης καὶ οἱ Μητροπολίται παραλαμβάνωσι διὰ τὸ μερὶ (σημ. δημόσιο) τὰς εἴτε εἰς χρήματα, εἴτε εἰς πράγματα, ἵππους καὶ ὅ,τι ἄλλο συνισταμένας περιουσίας τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, κομποπόλεσι καὶ χωριοῖς ταῖς περιλαμβανομέναις ἐν τῷ βερατίῳ τοῦ Πατριάρχου, ἀκλήρων ἀποθηησκόντων μητροπολιτῶν, ἀρχιεπισκόπων, ἐπισκόπων, καλογήρων, ἱερέων καὶ καλογραῶν δὲν πρέπει νὰ ἐπεμβαίνωσι τὸ δημόσιον (βέιτ-ουλ-μάλ), οἱ κασάμηδες (σ.μ. Ἐπίτροποι), οἱ μουχασήλιδες (σ.μ. εἰσπράκτορες;) καὶ οἱ λοιποὶ ὑπάλληλοι λέγοντες «τὸ BEIT-OYL-MAL, τὸ γενικὸν καὶ τὸ μερικόν, εἶνε ὠρισμένον ἐν τῷ βασιλικῷ κώδικι (δεφτέρι χακκανι) δι’ ἡμᾶς» καὶ ἐπειδὴ εἰς τὰς περιουσίας τῶν ἐχόντων κληρονόμους δὲν πρέπει νὰ ἐπιβάληται χεῖρ, εἴτε αὐτὰ συνίστανται εἰς χρήματα, εἴτε εἰς ἄλλα πράγματα, διὰ ταῦτα ἐκτελείσθωσαν αἱ διατάξεις τοῦ ρηθέντος νόμου.

Τοὺς θέλοντας παράνομον γάμον, μὴ συζευγνύτωσαν, ἀπεροχόμενους ἀλλοχόσε.

Ἰσχυροὶ τινες μὴ πιεζέτωσαν τοὺς ἱερεῖς πρὸς ἐκτέλεσιν παρανομίας λέγοντες «σῶζεξον τὴν γυναῖκα ταύτην μετὰ τοῦ δεῖνος», μὴ ἐνοχλείτωσαν τὸν Πατριάρχη καὶ τοὺς Μητροπολίτας λέγοντες «παῦσον τὸν ἱερέα τοῦτον καὶ τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ δὸς τούτῳ» καὶ μὴ ἐπεμβαίνέτωσαν εἰς τὰ λεγόμενα ἀφοριστικά, ἅτινα ἐκδίδουσιν, ὅπως παιδεύσωσι τινα θρησκευτικῶς.

Μηδεὶς ἐπεμβαίνέτω ὅταν ὁ Πατριάρχης καὶ οἱ Μητροπολίται ἐξαποστέλωσιν εἰς τὰς οἰκείας μονὰς καλογήρους τινάς, ἐγκαταλιπόντας τὰ ἐγκόσμια καὶ περιφερομένους τῆδε κακεῖσε.

“Όταν οἱ Πατρίάρχαι τῶν ἄλλων μερῶν καὶ οἱ Μητροπολίται θέλωσι νὰ ἔλθωσιν εἰς τὴν πρωτεύουσάν Μου χάριν ὑποθέσεων, ἐρχέσθωσαν καὶ θεωρεῖτωσαν τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν ἐν γνώσει τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς Συνόδου.

“Όταν δεῖσῃ νὰ κρατηθῇ τις τῶν Μητροπολιτῶν καὶ κληρικῶν, κρατεῖσθω διὰ τοῦ Πατριάρχου.

“Όταν τινὲς τῶν καλογήρων, μὴ ἔχοντες ἐκκλησίαν καὶ μονὴν περιφέρωνται ἀπὸ τόπου εἰς τόπον καὶ προξενῶσι ταραχάς, τοὺς τοιοῦτους ὁ Πατριάρχης καὶ οἱ Μητροπολίται παιδεύέτωσαν θρησκευτικῶς καὶ ἐξαποστελλέτωσαν εἰς τὰς μονὰς ἐν αἷς ἀρχῆθεν διέμενον.

“Όταν οἱ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ ταῖς μοναῖς ἐπίτροποι αὐτῶν καταχρῶνται τὰς ἐκκλησιαστικὰς προσόδους, ὁ Πατριάρχης καὶ οἱ Μητροπολίται θεωρεῖτωσαν τοὺς λογ(σ)μοὺς καὶ μηδεὶς ἐπεμβαίνέτω, ὅταν ἐνεργῶσιν οὗτοι τὰ δέοντα.

Ἐνεργείσθωσαν αἱ ἀναφοραὶ τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς Συνόδου, αἱ ἐσφραγι-

σμέναι τῇ Πατριαρχικῇ σφραγίδι, καὶ λαμβανέσθω ὑπ' ὄψει καὶ ἐκτελείσθω, ὅ,τι ἤθελον ὑποβάλλει ἀφορῶν τὸ Πατριαρχεῖον.

Ὁ Πατριάρχης μὴ παρενοχλείσθω παρὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν ὑπ' οὐδενὸς διὰ τὴν ράβδον, ἣν κρατεῖ καὶ διὰ τὰς θρησκευτικὰς ὑποθέσεις.

Μηδεὶς βιαζέτω τὸν Πατριάρχη καὶ τὴν Σύνοδον ζητῶν νὰ γίνῃ παρὰ τὴν θέλησιν αὐτῶν δεκτὸς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ των.

Ὁ Πατριάρχης πατριαρχενέτω ἐλευθέρως ἐφ' ὅλων τῶν ὡς ἀνωτέρω μερῶν ἐνεργῶν, ὡς εἴρηται, τῇ γνώμῃ τῆς Συνόδου καὶ μηδεὶς ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ καὶ αἰτία ἐπεμβαινέτω τὸ παρᾶπαν καὶ ἐνοχλείτω αὐτὸν εἰς τὰ τῆς πατριαρχείας.

Ἐξεδόθη τῇ 16 Μουχαρρέμ ἐν ἔτει 1302.— (1884)

II. ΟΙ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΤΟΥ ΠΑ·Ι·ΣΙΟΥ*

1. ΤΗΡΗΣΗ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΩΔΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

Πρὸς ὄλους τοὺς εὐσεβεῖς Ἱερεῖς, Πνευματικοὺς καὶ Ἐξάρχους τῆς Ἐπαρχίας μας, καὶ τοὺς φιλόπονοὺς Ἐπιτρόπους τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν μας.

- Μολονότι σᾶς ἔχουμε παραγγεῖλει ἐπανελημμένα, καὶ στῇ γλώσσᾳ
- 5 μας²⁵ σχετικὰ μὲ τὸν κανονισμό τῆς τέλεσης ἀρραβῶνων, μὲ τὴν εὐχὴ πὸν θὰ διαβαστεῖ γι' αὐτοὺς καὶ μὲ τὴν ἄμεση καταχώρησιν τόσο τῆς πράξεως αὐτῆς ὅσο καὶ τῆς πράξεως τῶν βαπτίσεων καὶ θανάτων στὸν Κώδικα — τρεῖς μάλιστα φορὲς μέσα σὲ μιὰ πενταετία — ἐντούτοις πληροφορηθήκαμε τὶς ἡμέρες αὐτὲς ὅτι σὲ κάποια μέρη οἱ Ἱερεῖς καὶ
- 10 οἱ Πνευματικοί, εἴτε ἀπὸ ἔλλειψιν νοημοσύνης εἴτε, ἅς ποῦμε, ἀπὸ ἔλλειψιν εὐλάβειας εἴτε ἀκόμη ἀπὸ ραθυμίας, δὲν ἔδωσαν τὴν ἀπαιτούμενη προσοχὴ καὶ δὲν ἐκτέλεσαν τὶς ἐντολὲς μας, τὶς σχετικὲς μὲ τὰ δυὸ αὐτὰ θέματα, τὰ ἀπαραίτητα, τὰ σύμφωνα μὲ τὸ Νόμο καὶ ἀρεστὰ στὴν Ἱερὰ Σύνοδο καὶ στὴν Α. Μεγαλειότητα, τὸν Βασιλέα μας²⁶. Οἱ Ἐξαρχοὶ καὶ οἱ Ἐπίτροποι τῶν μερῶν αὐτῶν, λέγοντας ὅτι γιὰ τὰ ζητήματα αὐτὰ θὰ λογοδοτήσουν οἱ Ἱερεῖς, ἔδειξαν μεγάλη ἀδιαφορία, καὶ οἱ ἐπιθέσεις σχετικὰ μὲ τοὺς ἀρραβῶνες στὰ μέρη αὐτὰ καθὼς καὶ οἱ καταχωρήσεις στὸν Κώδικα τῶν γεννήσεων-βαπτίσεων καὶ θανάτων ἐξακολουθοῦν νὰ παραμένουν στὴν ἴδιαν ἀνυποληψία μὲ συνέπεια νὰ προκα-

*Τὰ πρωτότυπα τῶν ἐπιστολῶν ὅπως ἔχουν καταχωρηθεῖ στὸν κώδικα εἶναι, ὅπως ἔχει ἄλλοῦ σημειωθεῖ (βλ. εἰς. σ. 222) συνταγμένες στὰ Καραμανλίδικα. Ἐδῶ δημοσιεύονται σὲ μετάφραση τοῦ Γ. Μ α ν ρ ο χ α λ υ β ί δ η.

25. Ἐνοεῖ τὰ Καραμανλίδικα, γιατί αὐτὴ ἦταν ἡ γλώσσα πὸν καταλάβαιναν καλύτερα ἦταν ἡ μητρικὴ τους γλώσσα.

26. Δηλ. τὸ Σουλτάνο.

- 20 λούνται ζημιές οικονομικές και να δυσαρεστούνται μεταξύ τους οί Χριστιανοί. Καί φαίνεται ότι θά κατακριθούμε πρώτα από το Θεό και ύστερα από την Α. Μεγαλειότητα και την ΄Ιερά Σύνοδο, αν αποδώ και στο έξιης δέν προχωρήσουμε στην εκτέλεσή τους. Γι' αυτό βρισκόμαστε²⁷ στην ανάγκη και πάλι τώρα, με την παρούσα εγκύκλιο έπιστολή μας,
- 25 να γράψουμε τις δυο αυτές έντολές με τις πρέπουσες διατάξεις τους, να σās τις στείλουμε με τόν ΄Επίσκοπό μας και να ζητήσουμε όπως ποτε την εκτέλεσή τους. "Αν στην ένορία οίδυδηποτε ΄Ιερέα σημειωθεί αντίθεση προς τα κανονιζόμενα, στον ΄Ιερέα αυτόν θά καταλογίσουμε έλλειψη αντίληψης και εδλάβειας και ραθυμία, και θεωρώντας τον ανάξιο τής ΄Ιερωσύνης θά τόν απολύσουμε.

- "Η πρώτη μας λοιπόν έντολή: Οι έπίτροποι κάθε εκκλησίας ν' αγοράσουν δύο Κώδικες τών εκατό φύλλον για να καταχωρούν στον ένα τις γεννήσεις και στον άλλο τούς θανάτους²⁸. Οι Κώδικες αυτοί θά βρίσκονται στην κατοχή τών ΄Ιερέων κάθε ΄Ιερέας στην ένορία του, διαβάζοντας την εδχή στο παιδί που γεννήθηκε να συνιστά να τού δοθεί ένα από τα όνόματα τών Αγίων, τών Προφητών και τών ΄Αγγέλων που τιμά ή ΄Εκκλησία μας²⁹. αν ο ανάδοχος ή η μαμή ζητήσουν να δοθεί στο παιδί όνομα τουρκομάνικο ή περσικό ή κανενός άλλου από τα βάρβαρα έθνη, ο ΄Ιερέας ας τó άρνηθεί και ας προσπαθήσει να πληροφορηθεί τó όνομα τού αναδόχου και τού πατέρα τού παιδιού. ΄Αμέσως ύστερα ας βγάλει από τόν κόρφο του ένα σημειωματάριο, που πάντα πρέπει να έχει κι ας καταχωρήσει σ' αυτό την ήμέρα γέννησης τού παιδιού, τó όνομά του, τó όνομα τού πατέρα του, τó όνομα τού αναδόχου που κατά τη βάφτιση τó πήρε στην άγκαλιά του, και κατά τόν έσπερωό ας καταχωρίσει όλα αυτά τα στοιχεία στον Κώδικα που βρίσκεται στην κατοχή του.

"Όταν κανείς πεθαίνει, κι αν άκόμη πρόκειται για παιδί ενός έτους,

27. Τó 1ο πληθ. τών ρημ. που χρησιμοποιεί ο Παΐσιος σ' όλο τó κείμενό του δέν έννοει πολλούς, αλλά τόν εαυτό του μόνο· πρόκειται για τόν πληθ. τής άξιοπρέπειας.

28. Κώδικες χωριστοί για τις γεννήσεις — βαπτίσεις και χωριστοί για τούς θανάτους φαίνεται πως δέν υπάχουν. Με βάση αυτούς που βρίσκονται στο Κ.Μ.Σ. διαπιστώνεται ότι ένα βιβλίο με περισσότερες από εκατό σελίδες χρησιμοποιήθηκε ως Κώδικας τόσο για την καταγραφή γεννήσεων και βαπτίσεων όσο και για την καταγραφή θανάτων. Τó φαινόμενο, άλλωστε, τα βιβλία-Κώδικες, στις περισσότερες περιπτώσεις, να αρχίζουν κι από τις δυο μεριές, έτσι που να δυσκολεύεται ή εύρεση τής πραγματικής άρχής τού Κώδικα, έξηγείται από την πρόθεση τής εκκλησιαστικής έπιτροπής, και ιδιαίτερα τού ΄Ιερέα, να παίξει τó μοναδικό βιβλίο τó διπλό του ρόλο. ΄Αλλά τα πράγματα πάντοτε συγχέονται· όποια κι αν πάρει κανείς ως άρχή θά βρει καταχωρήσεις γεννήσεων-βαπτίσεων και θανάτων, εκτός τού ότι καταχωρούνται και διαθήκες και άγοραπωλησίες και άλλα βραχεία χρονικά.

29. Βλέπ. Εΐσαγ. σ. 223 και σημ. 15.

50 ἄς καταχωρήσει ὁ Ἱερέας τὸ θάνατο στὸ σημειωματάριο πὸν φέρνει μαζί του ἀμέσως μὲ κάθε λεπτομέρεια (ἡμερομηνία θανάτου, ἡλικία), κι ἔπειτα νὰ τὸν καταχωρήσει μὲ τὸν ἴδιο τρόπο στὸν δεύτερο Κώδικα πὸν ἐπίσης βρίσκεται στὴν κατοχή του. Ὁ Ἱερέας ὀφείλει νὰ ἐλέγχει προσεχτικὰ αὐτοὺς πὸν πεθαίνουν στὰ ξένα καὶ τὸ θάνατό τους νὰ τὸν καταχωρεῖ στὸν ἴδιο Κώδικα.

55 Ὁ Ἱερέας κάθε ἐνορίας ὀφείλει τὴν 1η Σεπτεμβρίου κάθε χρόνου ν' ἀντιγράψει σὲ ἓνα καθαρὸ κατάστιχο, εἴτε ἀπὸ τὸ προσωπικὸ του σημειωματάριο εἴτε ἀπὸ τὸν Κώδικα τῆς Ἐκκλησίας, ὅλους ὅσοι γεννήθηκαν ἐκεῖνο τὸ ἔτος κι ὅλους ὅσοι πέθαναν, καὶ νὰ τὸ στείλει σὲ Μᾶς, προκειμένον νὰ καταχωρηθοῦν καὶ στὸ δικό μας τὸν Ἀρχιερατικὸ Κώδικα³⁰, πὸν θὰ σταλεῖ στὴν Ἱερὰ Σύνοδο, στὴν Πόλη.

60 Ἡ ἐντολή μας αὐτή, σύμφωνη μὲ τίς διαταγές τοῦ Ὑψηλοῦ Δοβλετίου καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, εἶναι σύμφωνη καὶ μὲ τοὺς Ἱεροὺς Νόμους μας· ἔτσι, ἀπὸ πλευρὰ βαπτίσματος, δὲν θὰ γίνονται λάθη γιὰ ὄσους πρόκειται νὰ παντρευτοῦν, ἀλλὰ καὶ ὅσοι γεννήθηκαν θὰ ἔχουν τὴν εὐχή καὶ τὸν αἶνο τῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ οἱ πεθαμένοι θὰ συγχωροῦνται ὅταν
65 θὰ καταχωροῦνται στὰ Σιγίλλια τοῦ Ἀρχιερέα καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Ὅσο γιὰ τὸ Κράτος, πὸν ἡ ὑψηλή του θέληση καθορίζει τὰ δικαιώματά μας, θὰ ξέρει πόσες ψυχές γεννιῶνται καὶ πόσες πεθαίνουν κάθε χρόνο ἀπὸ κάθε ἔθνος μέσα στὴν περιφρούρητη περιοχὴ του· καὶ τὸ νὰ ξέρει εἴτε ὀλοκληρωτικὰ εἴτε καθενὸς σαντζακιοῦ τὴν πληθυσμακὴ κίνηση εἶναι ἀπὸ τὰ πολὺ ἀναγκαῖα πράγματα.

70 Λεύτερη ἐντολή μας: Τὰ ἄρθρα καὶ ὁ κανονισμὸς πὸν προβλέπουν τοὺς ἀρραβῶνες τῶν παρθένων ἀγοριῶν καὶ κοριτσιῶν ἀκόμη καὶ τῶν χηρῶν, ἔχουν ὡς ἐξῆς: Κάθε Ἱερέας ὀφείλει νὰ προσέχει, νὰ ἐπαρτυνεῖ καὶ νὰ ἐλέγχει ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ τὰ ἀνύπαντρα ἀγόρια καὶ κορίτσια κάθε σπιτιοῦ τῆς ἐνορίας του.

75 Σὲ περίπτωσι πὸν τὸ ἀγόρι ἢ τὸ κορίτσι ἐνὸς ἐνορίτη του πρόκειται νὰ ἀρραβωνιαστεῖ, πρέπει νὰ ἐνημερωθεῖ πρῶτα ὁ ἴδιος καὶ νὰ ἐξακριβώσει τὴν ἡλικία τοῦ νέου ἢ τῆς νέας· ἔπειτα νὰ ἐξετάσει τὴν τυχὸν συγγένεια τόσο ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ βαπτίσματος ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ αἵματος καὶ ἀγγιχτείας. Ἄν βρεθεῖ σὲ περίπτωσι περίπλοκη, ὀφείλει, εἴτε μὲ γράμμα του σὲ μᾶς εἴτε μὲ ἄμεση συνεννόηση μαζί μας ἢ μὲ τοὺς ἀντιπροσώπους μας, νὰ ζητήσει τί ἀκριβῶς ὀρίζει ὁ νόμος³¹ ἀν,

30. Πολύτιμοι πραγματικὰ θὰ ἦσαν οἱ ἀρχιερατικοὶ κώδικες πὸν κρατοῦσαν οἱ μητροπολίτες. Τὸ Κ.Μ.Σ. δὲν διαθέτει δυστυχῶς κανένα.

31. Οἱ βαθμοὶ συγγένειας καθὼς καὶ ἄλλα πράγματα τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου ἔχουν κωδικοποιηθεῖ στους λεγόμενους «Νομοκάνονες»· κάθε Μητρόπολις ἢ Ἐπισκοπὴ εἶχε ὁπωσδήποτε ἓνα ἀντίτυπο (χειρόγραφο βέβαια) τέτοιου Νομοκάνονα.

- ὕστερα ἀπ' αὐτό, δειχθεῖ ὅτι ὁ λόγος, πὸν τὸν ἔκανε ν' ἀμφιβάλει δὲν
 ἀντιτίθεται στὸ Νόμο, τότε τοῦ παραχωρεῖται εἴτε ἀπὸ μᾶς εἴτε ἀπὸ
 85 τοὺς ἀντιπροσώπους μας ἐνυπόγραφη βεβαίωση, μέσα στὴν ὁποία πα-
 ρατίθεται τὸ σχετικὸ χωρίο τοῦ Νόμου, γιὰ νὰ προχωρήσει στὴν παρα-
 πέρα διαδικασία: ὁ Ἱερέας πηγαίνει στὸν Ἐξάρχο μας καὶ καλεῖ τοὺς
 νοικοκυραίους καὶ τῶν δυὸ ἐνδιαφερομένων μερῶν, τὸν Πνευματικὸ καὶ
 τὸν Ἐπιτρόπο τῆς Ἐκκλησίας· ὅταν διαπιστώσει ἐκεῖ, μπροστὰ στὸν
 90 Ἐξάρχο καὶ σ' ὄλους τοὺς ἄλλους, ὅτι δὲν ὑπάρχει καμιά ἀντίθεση στὸ
 Νόμο ὡς πρὸς τὴν ἡλικία, τὴ συγγένεια τοῦ βαπτίσματος, τοῦ αἵματος
 καὶ τῆς ἀγγιστείας, τότε ὑποβάλλεται τὸ ἐρώτημα στοὺς νοικοκυραίους
 καὶ τῶν δύο μερῶν ἂν τὸ σνοικέσιο γίνεται ἐν γνώσει καὶ μὲ τὴ συγκα-
 τάθεσή τους ἢ μὲ τὴ μεσολάβηση γυναικῶν. Ἄν ὁμολογήσουν ὅτι γί-
 95 νεται ἐν γνώσει καὶ μὲ τὴ συγκατάθεσή τους, ὁ Πνευματικὸς τότε πη-
 γαίνει καὶ ἐξετάζει χωριστὰ τὸ νέο καὶ τὴ νέα· ἂν ἡ νέα εἶναι δώδεκα
 χρονῶν καὶ ὁ νέος δεκαπέντε καὶ θέλουν μ' εὐχαρίστησή τους τὸν ἀρ-
 ραβῶνα, τότε καταχωρεῖται στὸν Κώδικα ὅτι τὴν τάδε ἡμέρα τοῦ τάδε
 μῆνα τῆς τάδε χρονιάς, ὁ γνιὸς τοῦ τάδε ἀρραβωνιάστηκε τὴν κόρη τοῦ
 100 δεῖνα, ἀφοῦ ἔγινε ὁ κατάλληλος ἔλεγχος καὶ διαπιστώθηκε ἡ συγκατά-
 θεση καὶ ἡ ἱκανοποίηση καὶ τῶν δυὸ μερῶν. Ἐμεῖς, ὡς ἀμερόληπτοι
 μάρτυρες (γιὰ χάρι τοῦ Θεοῦ), σνιστοῦμε νὰ βεβαιωθεῖ ὁ ἀρραβῶνας
 μὲ τὴν ὑπογραφή πρῶτα τοῦ Ἐξάρχου, ὕστερα τῶν Ἱερέων καὶ τῶν δυὸ
 μερῶν κατόπιν τοῦ Πνευματικοῦ, τοῦ Ἐπιτρόπου καὶ τῶν Νοικοκυραίων,
- 105 ἐνῶ ταυτοχρόνα νὰ ἐγερθοῦν οἱ Ἱερεῖς καὶ νὰ διαβάσουν τὴν εὐχὴ τοῦ
 ἀρραβῶνα, πὸν κατὰ τὸ Νόμο θεωρεῖται μισὸς γάμος καὶ πὸν δὲν μπο-
 ρεῖ νὰ διαλυθεῖ. Ἄν ὁμως ὁ Νέος, ἔχοντας τὴ νόμιμη ἡλικία, βρισκεται
 στὴν ξηνητιά, τότε ὀφείλει νὰ στείλει στὴ Νέα μὲ ιδιόχειρο γράμμα του
 τὴν συγκατάθεσή του στὸν ἀρραβῶνα του μαζί της ἢ τὴν ὁμολογία του
 110 πρὸς τὸν Ἱερέα, ὑπογραμμένη ἀπὸ ἀξιόπιστους μάρτυρες. Ἄν, στὴν τε-
 λευταία αὐτὴ περίπτωση, δὲν τηρηθεῖ ἡ διαδικασία αὐτή, τότε δὲν πραγ-
 ματοποιεῖται ὁ ἀρραβῶνας, ἡ εὐχὴ δὲν διαβάζεται καὶ καταχώρηση
 στὸν Κώδικα δὲν γίνεται.
- Ὁ ἀρραβῶνας, λοιπὸν, πὸν γίνεται σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες αὐτοὺς
 115 καὶ μὲ τὴν εὐχὴ πὸν διαβάζεται σ' ἐφαρμογὴ τοῦ ἱεροῦ μας Νόμου, θεω-
 ρεῖται ἀποδεχτὸς ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ οἱ Ἀρχιερεῖς τὸν ἀποδέχονται ὡς νό-
 μμο· ἀκύρωσή του δὲν μπορεῖ νὰ γίνει ἀπὸ κανένα. Ὁ ἀρραβῶνας ὁ-
 μως, πὸν δὲν ἀκολουθεῖ τὴν προηγούμενη διαδικασία, καὶ ἡ εὐχὴ πὸν
 δὲν διαβάστηκε, ὅπως ἐπίσης ἀναφέραμε προηγούμενα, δὲν ἀναγνωρί-
 120 ζονται οὔτε ἀπὸ τὸ Θεὸ οὔτε ἀπὸ τὸν Ἀρχιερέα. Ἄν, ἐπομένως, ἀπὸ
 δῶ καὶ στὸ ἐξῆς πραγματοποιηθοῦν ἀρραβῶνες παράνομοι, οἱ Ἱερεῖς
 τῆς ἐνορίας τοῦ Νέου καὶ τῆς Νέας, ὅποιοι κι ἂν εἶναι, θὰ χαρακτηρι-

- σθούν ἀνευλαβεῖς καὶ ράθυμοι, θ' ἀπολυθοῦν καὶ θὰ ἀπομακρυνθοῦν.
- 125 "Ὅσοι ἀρραβῶνες πραγματοποιήθηκαν στὴν Ἐπαρχία μας ὡς τὶς ἡμέρες μας, χωρὶς νὰ τηρηθοῦν οἱ διατάξεις πὸν ἀναφέραμε, ἔγιναν πρόξενοι πολλῶν ἁμαρτιῶν, πολλῶν φιλονικιῶν ἀνάμεσα στοὺς χριστιανούς μας καὶ κομματισμοῦ· τὰ πράγματα αὐτὰ εἶναι γνωστὰ σὲ ὅλους σας. Μερικοὶ πὸν πῆραν καὶ ἔδωσαν τὴν ὑπόσχεση ἀρραβῶνα χωρὶς νὰ ἐξετάσουν τὴ νομιμότητά του, ἀποδείχτηκαν κατόπιν ὅτι ἦσαν παράνομοι
- 130 μὲ ἀποτέλεσμα νὰ γεννηθοῦν πολλὲς διχόνοιες. Ἄλλοι πάλι πὸν ἀρραβωνιάστηκαν χωρὶς μάρτυρες, ἀλλὰ μόνο μὲ τὴ μεσολάβηση γυναικῶν, βρέθηκαν μπροστὰ στὸ φαινόμενο νὰ ἰσχυρίζεται ἢ μὴ πλευρὰ πὸς ὁ ἀρραβῶνας ἔγινε δίχως τὴ συγκατάθεσή της, γιὰ νὰ ζητήσουν τὴ διάλυσή του· συνέπεια, ἢ ἁμαρτία. Κι ἀκόμη πόσοι ἐξεντελισμοὶ σημειώθηκαν ὅταν ἔγινε ἀρραβῶνας ἐνὸς Νέου ξενητεμένου, πὸν οἱ γονεῖς τοῦ βεβαίωσαν, ὅτι δὲν ἔστειλε ὁμολογία κι ἐπομένως δὲν συμφωνοῦσε στὸν ἀρραβῶνα του! Ἄπο τοὺς ἀπερίσκεπτος ἀρραβῶνες, πέρα ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι οἱ ἐνδιαφερόμενοι διέπραξαν ἀναριθμητες ἁμαρτίες, ὑπέπεσαν ἀκόμη καὶ σὲ ἀδικήματα μὲ βαριές οἰκονομικὲς συνέπειες καὶ προκα
- 140 λησαν διχασμούς ἀνάμεσα στοὺς Χριστιανούς. Ἐδῶσαν ἐπιπλέον ἀφορμὴ νὰ κατηγορηθεῖ τὸ χριστιανικὸ μας Ἔθνος ἀπὸ τοὺς ἄλλοεθνεῖς καὶ πότε-πότε νὰ ἐξοργισθεῖ καὶ τὸ Πατριαρχεῖο ἐκφράζοντας τὴν ἀποδοκιμασία του.
- "Ὅταν, ὡς Ἀρχιερέας, ἤμουν, μὲ τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ, μέλος τῆς
- 145 Ἱερᾶ Συνόδου καὶ γινόταν συζήτηση γιὰ τὸ θέμα αὐτό, ἢ Ἱερὰ Σύνοδος μᾶς κατέκρινε λέγοντας ὅτι, ἐπειδὴ οἱ κατὰ καιρὸν Ἀρχιερεῖς σκέφτονταν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν ἐπαρχία τους ἢ ἐπειδὴ ὑπολόγιζαν τοὺς κόπους γιὰ τὴν τακτοποίηση τέτοιων περιπτώσεων, δὲν λυτήθηκαν τοὺς Χριστιανούς καὶ δὲν προσπάθησαν νὰ διορθώσουν τὰ σφάλματα αὐτὰ
- 150 ἐσεῖς ὅμως — μού ἔλεγαν — πὸν τόσα χρόνια βρισκόσαστε ἐκεῖ³², γιατί δὲν ἐνδιαφεροθήκατε; Κι ὅσο μᾶς γίνονταν οἱ κατακρίσεις αὐτές, τόσο πὸν μεγάλη ντροπὴ δοκιμάζαμε· καὶ μόνο τὸ ἐπιχείρημα ὅτι, ἂν κινούσαμε ἐμεῖς τέτοιες ἀγωγές, θὰ θίγονταν οἱ κατὰ καιροὺς Ἀρχιερεῖς καὶ θὰ προκαλοῦνταν ραδιουργίες, μᾶς ἔδινε κάποια ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴ μομφὴ αὐτή. Ἀλλά, ἂν ἀπὸ δῶ κι ἐξῆς — τονίστηκε — φανοῦμε ἀδιόφοροι, θὰ εἴμαστε ὑπόλογοι πρῶτα μπροστὰ στὸ Θεὸ καὶ ὕστερα μπροστὰ στὴν Ἱερὰ Σύνοδο.

32. Οἱ Μητροπολίτες Καισαρείας πὸν δὲν ἦσαν Καππαδόκες δυσκολεύονταν πολὺ νὰ προσαρμολοῦν γι αὐτὸ δὲ σταμάτησαν νὰ ζητοῦν μετάρθεση. Ὁ Παῖσιος ὅμως, ὅπως ἔχει σημειωθεῖ, εἶναι γέννημα καὶ θερέμμα τῆς Καππαδοκίας καὶ ἡ ἀγάπη του στὸν τόπο του καὶ στοὺς πατριώτες του ἀέραντη.

- 10 χρονα και τὸ Δάσκαλο, ἐγκατέλειπα, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὰ ἐγκόσμια καὶ ἀξιώθηκα τὴ χάρη τῆς Ἱεροσῦνης. Καὶ ἐπειδὴ εἶχα μάθει ἀπὸ τὸ σοφὸ Δάσκαλό μου, τὸ μακαριτὴ Γερμανό, πὸν τὸν ὑπηρετοῦσα, τὰ θεῖα καὶ τὰ ἐγκόσμια, οἱ παπποῦδες καὶ πατέρες σας, τὸν Ἰούλιο τοῦ 1804, ἔκρισαν τὸ Μακαριτὴ Δάσκαλό μου καὶ ἐμένα ἀξιους γιὰ τὴν ἡγουμενία καὶ τὴν προστασία τῆς Ἱερᾶς αὐτῆς Μονῆς· μᾶς συνέστησαν ὁλόφωνα στὸ Δεσπότη τῆς ἐποχῆς πανιερώτατο κὺρ Φιλόθεο³⁵ καὶ μέσω αὐτοῦ στὸν τότε παναγιώτατο Πατριάρχη κὺρ Καλλίνικο³⁶ καὶ στὴν Ἱερὰ Σύνοδο στὴν Ἰσλαμπόλ, πὸν ἀνέθεσαν καὶ στοὺς δύο μας τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἠγουμένου καὶ τοῦ Δασκάλου τῆς
- 20 Μονῆς αὐτῆς. Παρέμεινα μαζί μὲ τὸ μακαριτὴ πανάρετο Δάσκαλό μου Γερμανό δεκατέσσερες καὶ μισὸ μῆνες· ἐπειδὴ ὁμως ἡ Στανροπηγιακὴ Σχολή, πὸν εἶχε ἰδρυνθεῖ καὶ ἀναπτυχθεῖ μὲ τις προσπάθειες τοῦ Δασκάλου μου³⁷, ἔπαιρνε τὸν κατήφορο τῆς διάλυσης, ἡ Μητροπολιὴ μας ἐκάλεσε τὸ Γερμανό, ὅστερα ἀπὸ αἰτησί του, στὴ Σχολὴ αὐτὴ γιὰ νὰ τὴ συγκρατήσει ἀπὸ ἀφανισμό τῆς.

Ἔτσι, κατὰ τις 15 Σ)βρη 1805, ὁ Γερμανὸς ἀφῆκεν ἐμένα μὲ μερικὸς μαθητὲς στὴ Μονή, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἀναχώρησε γιὰ τὸ Σχολεῖο τῆς Καισάρειας μὲ σκοπὸ νὰ παραμείνει ἐκεῖ ὡς τὸν Ἀπρίλη (τοῦ 1806) καὶ νὰ τὸ στερεώσει, θεραπεύοντας τις ἀνάγκες του, ὥστε νὰ μὴ ξανακλονιστεῖ ἀπὸ ἔλλειψη μαθητῶν. Ἀλλὰ τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὰ ἐξηγήσει· στις 8 Νοεμβρίου τῆς χρονιάς ἐκείνης (δηλ. 1805), ὁ Γερμανὸς ἀρρώστησε στὸ Σχολεῖο ἐκεῖνο καὶ στις 15 τοῦ Ἰδίου μῆνα παρέδωσε τὴν ψυχὴ του στὸ Θεό, ἀφήνοντας σ' ὅλη τὴν Ἀνατολὴ θλίψη καὶ πένθος.

- 35 Μολονότι δὲ μᾶς εἶχε μείνει καμιά ἐπιθυμία νὰ ἰδοῦμε τὸν κόσμον καὶ νὰ ζοῦμε σ' αὐτόν, ἐντούτοις οἱ παπποῦδες σας καὶ οἱ πατέρες σας μὲ τὴν ἐπίμονη παράκλησί τους καὶ τὴν εὐλάβειά τους, προκειμένου νὰ στερεώσει καὶ ν' ἀκμάσει ἡ Ἱερὰ αὐτὴ Μονὴ καὶ νὰ πάρει τὴ μορφή πραγματικῆς Μονῆς ἀνάλογη μὲ τὴν ἁγία Ἐκκλησία τῆς καὶ τὰ κτίσματά τῆς καθὼς καὶ νὰ ἀναδειχθεῖ σὲ ἓνα πνευματικὸ ἐργαστήρι, ὅπου οἱ

λεῖο αὐτὸ καὶ μὲ δάσκαλο τὸ Γερμανό, φοίτησε ὁ Παῖσιος. Ὁ Γερμανὸς μετέφρασε στὰ Τούρκικα (Καραμανλίδικα) τις «Παροιμίες Σολομώντος» τοῦ Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, πὸν ἐκδόθησαν στὴν Κων)πολη, ἀπὸ τὸ Πατριαρχ. Τυπογρ. 1799. E. DALLECCIO, KARAMANLIDIKA, I, Athènes 1958, σ. 105.

33. Πρῶην Τυρνόβον, ἀνεδείχθη μητροπολίτης Καισαρείας τὸ 1803· στὴν περιφέρεια ἔμεινε γνωστός ὡς φιλόλογος. Βλ. I. Καλφόγλους, Μονὴ Φλαβιανῶν, ἑλλ. μετάφ. σ. 167 κ.ἑξ.

36. Πρόκειται γιὰ τὸν Καλλίνικο Ε'.

37. Ἐνωσεὶ τὴ σχολὴ τῆς Καισάρειας.

45 *ιερωμένοι να αινούν και να εδλογοούν τὸ Θεὸ και ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ να προσεύχονται και να μεσιτεύουν, ὅπως ἀκόμη να καταστεί τόπος καταφυγῆς ὅσων ἔχουν τὴν πρόθεση μετάνοιας ἢ τὴν ἐπιθυμία παρθενίας, αὐτοί, λοιπόν, οἱ παποῦδες και πατέρες σας, προσφεύγοντας στο Θεό,*
μᾶς ἀνάγκασαν ν' ἀφιερῶσουμε ὅλη μας τὴ ζωὴ στον Ἱερὰ αὐτὸν οἶκο, γιὰ να τὸν διαφυλάξουμε, με τὴ βοήθεια και τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, και να τὸν ὑπόσουμε, κατὰ τὴν ἐπιθυμία ὄλων τους, σὲ ἓνα τόπο ἀκμῆς. Καὶ πραγματικά, μέσα σὲ 28 χρόνια (ἀπὸ τὰ 1805 ὡς τὸ 1832) ἡ Ἱερὰ αὐτὴ
 50 *Μονὴ ἀπέκτησε κτιριακά παραρτήματα και διαμερίσματα και πλουτίστηκε με Δασκάλους, Ἱερομονάχους, Ἱεροδιακόνους, Ἱεροφάτες, Ἀναγνώστες και ἄλλους ιερωμένους³⁸. Ἐτσι ἀναδείχθηκε ἡ Μονὴ μας γιὰ ὄλους τοὺς χριστιανούς εἴτε τῆς ἐπαρχίας μας εἴτε τῶν γειτονικῶν ἐπαρχιῶν σὲ ἅγιο Διαμονητήριο, πὸν προσφέρει τὰ ποικίλα εἶδη τῆς πνευματικῆς ἄνεσης, χαρᾶς και μόρφωσης. Στὸ ἴδιο αὐτὸ διάστημα, ὁ*
 55 *Σατανᾶς, ὄση ἐμπάθεια κι ἂν ἔδειξε, ὄσο κι ἂν προσπάθησε με κάθε τρόπο ν' ἀχρηστεύσει τὸ ἔργο, νικῆθηκε κι ἐξουδετερώθηκε με τὴ μεσιτεία τοῦ μέσα στὴ Μονὴ τιμῶμενον Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου και με τὴ δύναμη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ.*

60 *Κατὰ τὸ 1832, χωρὶς καμὰ προειδοποίηση τοῦ Ἀρχιερέα μας ἢ δικῆ του πρόθεση προσκληθῆκαμε ἀπὸ τὸν τότε Πατριάρχη και τὴν Ἱερὰ Σύνοδο στὴν Ἱσλαμπὸλ (Κων|πολη)³⁹. Ὅταν πῆγαμε ἐκεῖ με τὴν ὑψηλὴ βούληση τοῦ Ὑψίστου Θεοῦ ἐχειροτονήθηκε ἡ ταπεινότητά μου Ἀρχιερέας τῆς Ἐπαρχίας σὲ συνάρτηση με τὴ Μονή, ὅπως ἐπιθυμοῦσατε ὄλοι. Ἀπὸ τότε ὡς σήμερα, δεκαπέντε χρόνια και τρισήμισο μῆνες, ὄσα*
 65 *καλὰ ἔγιναν σ' ὄλους τοὺς χριστιανούς, εἴτε ἀπὸ τὴν ἄποψη τοῦ Μοναστηριοῦ εἴτε ἀπὸ τὴν ἄποψη τὴν ἀρχιερατικῆς, ἔγιναν με τὴ μεσιτεία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου και τοῦ Ἁγίου Βασιλείου και με τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅπως ὄλοι μας πιστεύουμε.*

70 *Τώρα, τὴν 1 Σ)βρίον (1847) συμπλήρωσα τὰ ἐξήντα ἐννέα χρόνια· κι ἐνὸ ἔλπιζα να περάσω τὸ ὑπόλοιπο τῆς ζωῆς μου στὴν Ἱερὰ Μονὴ και στὴν ἕψηρεσία ὄλων τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἐπαρχίας, ἔφθασε ἐπιστολή, γραμμένη στις 16 Μαῖου τρέχοντος ἔτους (1847) ἀπὸ τὸν τῶρα Παναγιώτατο Πατριάρχη⁴⁰ και τὴν Ἱερὰ Σύνοδο, με τὴν ὄποια καλοῦ-*

38. Γιὰ τὴ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, βλ. Καλφὸγλου, *Ἡ μονὴ Φλαβιανὸν* (στὰ Καραμανλίδικα), Κων|πολη 1898· τὸ ἔργο αὐτὸ ἔχει μεταφραστεῖ ἀπὸ τοὺς Χρ. Τουροῦτη — Γ. Μανροχαλοβίδη τὸ 1957 σὲ τρεῖς τόμους δαχτυλογραφημένους και βρέται σὸ Κ.Μ.Σ.

39. Μᾶς προκαλεῖ ἐντύπωση ὄτι ὁ Παῖσιος ὀνομάζει τὴν Κων|πολη Ἱσλαμπὸλ (βλ. και στ. 18 και 74 τῆς ἴδιας ἐπιστολῆς και ὄχι Ἱσταμπὸλ ὅπως μετὰ τὴν ἄλωση τὴν ἔλεφαν οἱ Τοῦρκοι. Μήπως στὴ συνείδησή του θεωρεῖται ὡς Πόλη τοῦ Ἰσλάμ;

40. Πρόκειται γιὰ τὸν Ἀνθιμο Γ'.

- 75 *μα στην Ίσλαμπόλ, για να πάρω μέρος επί δυο χρόνια στην Ίερά Σύνοδο. "Όσο κι αν προσπαθήσαμε ν' αποτρέψουμε την αναχώρησή μας, στάθηκε αδύνατο· είναι, όπως καταλαβαίνετε, θέλημα του "Υψιστου Θεού και πρέπει ξέσπαντος να πάμε. Γι' αυτό και καταφεύγοντας στο Θεό, ετοιμαστήκαμε ν' αναχωρήσουμε με τη βοήθεια του Θεού την Τετάρτη της ερχόμενης εβδομάδας στις 10 του μηνός (Σεπτέμβρ. 1847).*
- 80 *Γι' αυτό, πρὶν ἀπὸ πέντε ἡμέρες, καλέσαμε στὸ Μοναστήρι τὰ πνευματικά μας τέκνα, τοὺς προϋχοντες τῆς πόλης καὶ τῶν γύρω κωμοπόλεων καὶ διορίσαμε ὁμόφωνα ὡς προσωρινούς μας ἀντικαταστάτες στὴν ἐπαρχία μας τὸν ἐνάρετο ἀδελφὸ καὶ ἐπίσκοπό μας κὺρ Νεκτάριο⁴¹ καὶ τὸ πνευματικὸ μας τέκνο καὶ ἀρχιδιάκονό μας κὺρ Γεράσιμο⁴². Καὶ γιὰ*
- 85 *ὄλες τὶς ὑποθέσεις τῆς Μονῆς διορίσαμε καθηγνόμενον τὸν εὐσεβῆ πνευματικὸ μας γνὸ κὺρ Κυπριανό⁴³, μὲ βίαση τὴν ἀπόφαση ποὺ πήρε ἡ Σύνοδος τῆς 27 Αὐγούστου τοῦ περασμένου χρόνου (1846) καὶ τὴν εὐχὴ Ἑγουμένου ποὺ ἀναγνώστηκε πνευματικὰ στὴν Ἐκκλησία. Καὶ εἶναι, βέβαια, χωριστὲς οἱ ἀρχιερατικὲς ὑπηρεσίες καὶ οἱ ὑπηρεσίες τῆς Μονῆς, ὥστόσο ὅμως θὰ συνεργασθοῦν ἀλληλέγγυα, καταφεύγοντας πρῶτα*
- 90 *στὸ Θεὸ καὶ ὕστερα στὴν εὐσέβεια καὶ στὴν ἀγάπη ὅλων μας. Ἐμεῖς, παίροντας μαζί μας τὸ πνευματικὸ μας τέκνο, τὸν Πρωτοσύγγελο Πανάρετο⁴⁴ καὶ τοὺς Ἱεροδιακόνους Ἀθανάσιο καὶ Γερμανό, θ' ἀναχωρήσουμε μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.*
- 95 *Θέλαμε νὰ ἐρχόμαστε στὶς ἐκκλησίες ὄλων σας καὶ νὰ κάναμε μιὰ λειτουργία μὲ τὸ σκοπὸ νὰ σᾶς ἀποχαιρετούσαμε κατὰ κόσμον καὶ πνεύμα· ἐπειδὴ ὅμως ὁ χρόνος εἶναι περιορισμένος, στὶς 8 τοῦ μηνός (Σεπτ. 1847) ἡμέρα τῶν γενεθλίων τῆς Θεομήτορος Παναγίας, θὰ κάνουμε μιὰ λειτουργία μέσα στὴν Ἱερά Μονή, ὅπου θὰ προσευχηθοῦμε, ὅπως*

41. Ὁ Νεκτάριος, ἱερομόναχος στάθηκε πάντα πολύτιμος βοηθὸς τοῦ Παΐσιου. Ὄταν ὁ Παΐσιος χειροτονήθηκε Μητροπολίτης Καισαρείας, ὁ Νεκτάριος ἀναδείχθηκε ἐπίσκοπος Ναζιανζοῦ καὶ ἀναπληρωτὴς τοῦ Παΐσιου. Διακρινόταν γιὰ τὴν ὑψηλὴ του παιδεία καὶ τὸ ἦθος του καὶ πέθανε στὰ 1847. Βλ. Α. Λεβίδη, Ἱστορία τῆς Καππαδοκίας, Ἀθήνα 1885, σ. 205 κ.ε. καὶ Ι. Κάλφογλου, ὁ.π. σ. 372 κ.εξ.

42. Ὁ Γεράσιμος, συνεργάτης τοῦ Παΐσιου καὶ πρωτοσύγγελλός του. Λίγα χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Νεκταρίου, χειροτονήθηκε ἐπίσκοπος Ναζιανζοῦ (1852) ἀλλὰ καὶ πρὶν τὴ χειροτονία του ὁ Γεράσιμος στάλθηκε ἀπὸ τὸν Παΐσιο στὴν Καισαρεία ἀμέσως ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Νεκταρίου γιὰ νὰ μὴ μείνει ἡ μητρόπολη ἀκεφαλή. Βλ. Ι. Κάλφογλου ὁ.π. σ. 374 - 375.

43. Ὁ Κυπριανὸς ἀνέλαβε ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου ἀπὸ τὸν Ἀπρ. τοῦ 1834· μὲ τὴν ἐνεργητικότητά του ἀνύψωσε ἀκόμη περισσότερο τὸ μοναστήρι ἀπὸ κάθε ἄποψη, ὕλική καὶ πνευματική. Ι. Κάλφογλου, ὁ.π. σ. 375 κ.ε.

44. Εἶναι ἀπὸ τοὺς παλαιούς μοναχούς τῆς μονῆς τοῦ Ἀγ. Ἰωάν. τοῦ Προδρόμου.

100 επιβάλλεται στην πνευματική μας πατρότητα, για όλους τους Χριστιανούς της Έπαρχίας μας.

Πρώτα, λοιπόν, δίνουμε την πατρική μας εδχή, όπως όφειλαμε, σ' όλους σας και σ'ας συγχωρούμε. "Όσοι από σ'ας, άνδρες, γυναίκες, γέροι και νέοι, πλούσιοι και πτωχοί, ιερείς και λαϊκοί, ή όποιοσδήποτε με

105 δικαστική έκκρεμότητα, μ'ας πλήρωσαν με την άσεβειά τους ή μ'ας έκούρασαν και μ'ας δυσαρέστησαν πολύ, όταν τους ζητούσαμε τ'από παράδοση θεωρούμενα τυχερά και φόρους, και βρεθήκαμε αντιμετώπι

110 110 όλους σας σ'ας συγχωρούμε με τή χάρη του Άγιου Πνεύματος που μ'ας δόθηκε από τ'ο Θεό. Δεύτερο, ζητ'αμε κι εμείς συγχώρηση από όσους δυσαρεστήσαμε, γιατί από ανθρώπινη αδυναμία και από τήν κυριαρχία τ'ης όργης που θόλωνε τ'ο νοῦ μας τους επιπλήξαμε περισσότερο άπ' ό,τι έπρεπε. Σύμφωνα, λοιπόν, με τήν έντολή του Κυρίου μας Ίησού Χρι

115 115 στοῦ τους συγχωρούμε και δεχόμαστε άφεση. Κι όταν έρθει ή ήμέρα τ'ης Κρίσης από μ'ας σ'ε σ'ας και από σ'ας σ'ε μ'ας, χωρίς κανένα πνεῦμα αντιδικίας, ν'α είμαστε σ'ε θέση ν'α ειπούμε: Ίδου έγω και τ'α τέκνα, που ό Θεός μου παρέδωσε με τέτοια καρδιά σ'ας άποχαιρετῶ: ό Θεός ν'α δώσει σ' όλους σας μακροζωία και υγεία και ν'α σ'ας δέσει με τήν αλυσίδα

120 120 τ'ης αγάπης και ν'α δώσει σ' όλους σας δόξα, τιμή, χαρά κι έντοχια· φωτίζοντας τ'ο νοῦ σας, ν'α σ'ας στερεώσει στις διατάξεις τ'ης πίστης μας και ν'α σ'ας καθοδηγήσει με αγαθές πράξεις και ν'α σ'ας εμπνεύσει έφεση του ήερου παραδείσου και ν'α μ'ας αξιώσει έν καιρῶ ν'α συναντηθῶμε και ν'α ιδωθῶμε με τ'α φυσικά μας μάτια. "Όσο κι άν θ'α είμαστε σωματικά

125 125 μακριά μεταξύ μας, θ'α είμαστε με τήν καρδιά και τήν ψυχή κοντά σας, θ'α χαιρούμαστε τις χαρές σας και θ'α θλιβόμαστε για τις θλίψεις σας: δέν θ'α λησμονήσουμε τ'ο χρέος που έχουμε για ν'α εδχόμαστε, δέν θ'α είμαστε αδιάφοροι για τις υλικές και πνευματικές ύποθέσεις και ανάγκες σας.

130 130 "Ό Θεός και ή Έγρ'α Σύνοδος από σ'ας έδλαβεΐς Έγρείς και Πνευματικούς, άπαιτουν πνευματική έξυπνέρτηση των αναγκῶν των Έκκλησιῶν και των Χριστιανῶν μας: από σ'ας, εῦσεβεΐς Διδάσκαλοι, άπαιτουν καθοδήγηση και νοηθεσία των μαθητῶν σας: από Σ'ας φιλότιμοι Έπίτροποι, έπιμέλεια για τήν εξασφάλιση των έσόδων των Έκκλησιῶν μας,

135 135 που θ'α θεραπεύσουν τις ανάγκες των σχολείων, των Έρατικῶν και των βιβλίων που θ'α συντελέσουν στη μόρφωση και στην άγωγή των παιδιῶν των χριστιανῶν μας και που θ'α ίκανοποιήσουν και θ'α ενχαριστήσουν τους Δασκάλους και Καθηγητές μας. Κι εμείς θ'α ζητήσουμε από σ'ας

140 *νά φροντίσετε γιά τή θεραπεία τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν καί τώρα καί στό μέλλον.*

Σᾶς ἀποχαιρετοῦμε, λοιπόν, καί ἀναχωροῦμε. Μὲ ζέση καρδιᾶς σᾶς δίνουμε καί πάλι συχώρεση, εὐχῆς καί εὐλογίης καί παρακαλοῦμε θεοῦ μὰ τὸ θεὸ νὰ μᾶς ἀξιώσει νὰ συναντηθοῦμε στὸν κατάλληλο καιρὸ. Ἄμην.

*Ὁ Καισαρείας Παῖσιος θερμὸς ἐν Κυρίῳ Εὐχέτης σας
1847 Σ/βρίον 3*

Ο ΕΚΛΟΓΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ ΤΟΥ 1908 ΣΤΗ ΧΙΟ

ΜΙΑ ΑΠΟΨΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗΣ ΔΙΑΠΑΛΗΣ*

του Άλκ. Ι. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ

Μόλις επιβεβαιώθηκε ή εΐδηση τής ανακήρυξης του Συντάγματος¹ στην Όθωμανική Αυτοκρατορία με τακρίριο που έστειλε ή τουρκική Διοίκηση στις Δημογεροντίες τής νήσου Χίου και στη Μητρόπολη, στις 13 Ίουλίου, ανακοινώθηκε τὸ θέμα ἐκλογῆς τοῦ κατάλληλου προσώπου που θ' ἀντιπροσώπευε τὸ Χιακὸ λαὸ στὸ Ὄθωμανικὸ Κοινοβούλιο. Οἱ ἐκλογές τοῦ 1908 στὴ Χίο, πρῶτες ἐκλογές και στὴν ἱστορία τῆς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, δὲν ἔχουν τοπικὴ μόνον ἀξία. Καὶ τοῦτο ὄχι γιατί ἐπηρεάσαν γενικότερα τὶς πολιτικὲς ἐξελίξεις, εἴτε τὶς τύχες τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ εὐρύτερη σημασία τους ἔγκειται στὸ γεγονός ὅτι τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς ἐκλογικῆς-κοινοτικῆς αὐτῆς διαμάχης, ἀποτέλεσμα τοῦ νεοαποκτημένου συνταγματικοῦ πολιτεύματος — γνωρίσματα που τόσο καλά μᾶς παραδίδονται ἀπὸ τὶς εὐσυνειδήτες ἀναφορές τοῦ πρόξενου Κυπραίου —, τὰ συναντᾶ ὁ μελετητῆς

*Ἡ μελέτη αὐτὴ στηρίχθηκε βασικὰ στὶς σχετικὲς ἀναφορές τοῦ Ἑλληνα πρόξενου, στὴν τουρκοκρατούμενη τότε Χίο, Κυπραίου πρὸς τὸν ὑπουργὸ ἐξωτερικῶν Μπαλατζή, καὶ στὸ ἀρχεῖο Μ. Θεοτοκά, κυρίως τὴ σχετικὴ ἀλληλογραφία του μὲ τὴ σύζυγό του Ἄνδρονίκη, που εἶχε παραμείνει στὴν Κ/πολη. Θάθελα νὰ εὐχαριστήσω τὴν κ. Α. Ἀλιβιζάτου-Θεοτοκά, που πρόθυμα καὶ φιλικὰ μοῦ ἐπέτρεψε νὰ κοιτάξω τὴν ἀλληλογραφία τοῦ πατέρα της. Ἐπίσης θάθελα νὰ εὐχαριστήσω τὸ διευθυντὴ τῆς Βιβλιοθήκης «Κοραῆ» Χίου κ. Ἄ. Καλαμπόκη καθὼς καὶ τὸν πρῶην διευθυντὴ της κ. Καβάδα που τόσο διευκόλυναν τὴν ἐργασία μου.

1. Στις 10/23 Ίουλίου 1908 τὸ Νεοτουρκικὸ Κομιτάτο «Ἐνωσις καὶ Πρόοδος», ὑποστηριζόμενο ἀπὸ τὰ ἐπαναστατημένα τμήματα τοῦ I καὶ III Σώματος Στρατοῦ, διακήρυξε τὴν ἐπαναφορὰ τοῦ Συντάγματος τοῦ 1876, που ὁ Σουλτάνος Abd-ul Hamid εἶχε καταργήσει τὸ 1878. Τὴν ἐπομένη ὁ Σουλτάνος, μὴ μπορώντας ν' ἀντιδράσει, δέχτηκε τὰ αἰτήματα τῶν Νεοτούρκων γιὰ συνταγματικὴ νομιμότητα, διενέργεια γενικῶν ἐκλογῶν καὶ λειτουργία τοῦ Κοινοβουλίου. Τὸ γεγονός αὐτὸ σήμανε τὴν ἀρχὴ τοῦ τέλους τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἔθεσε τὰ θεμέλια τῆς σύγχρονης ἐθνικῆς Τουρκίας. Ἀκόμη τότε χαρτετίστηκε ἀπὸ τοὺς συνοίκους λαοὺς ὡς δημοκρατικὴ ἀναγέννηση τῆς Αὐτοκρατορίας. Εἰλικρινεῖς ἐκδηλώσεις συναδέλφωσης καὶ ἀλληλεγγύης γίνονταν καθημερινὰ τὶς πρῶτες ἐκείνες μέρες τῆς εὐφορίας. Γιὰ τὴ Νεοτουρκικὴ ἐπανάσταση βλ. τὸ χρῆσιμο βιβλίου τοῦ Feriz Ahmad, «The Young Turks; the CUP in Turkish politics, 1908 - 1914», Oxford 1969.

σέ μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό και σ' άλλες έλληνικές κοινότητες τής όθωμανικής επικράτειας.

Τά γνωρίσματα αυτά άναφέρονται σέ δύο βασικούς τομείς τής κοινοτικής ζωής: α) 'Αντίδραση πρός τή δεσποτική πολιτική πού έξασκούσαν πολλές φορές οί Μητροπολίτες, ώς εκπρόσωποι του 'Εθνικού Κέντρου — προσπάθεια δηλαδή περιορισμού του έκκλησιαστικού παρεμβατισμού, και β) 'Αγώνας για ουσιαστικότερη συμμετοχή τών μελών τής κοινότητας στή διακυβέρνηση τών κοινών. Οί δύο αυτοί τομείς συνθέτουν τή ζωντανή εικόνα τής ένδοκοινοτικής διαπάλης πού πήρε είτε τή μορφή κατάλυσης τής «νόμιμης» κοινοτικής άρχής τήν έπομένη τής παραχώρησης του Συντάγματος, καθώς είναι λχ. οί περιπτώσεις τών κοινοτήτων τής 'Αττάλειας ή του 'Ελλησπόντου (μητροπολιτικής έπαρχίας Κυζίκου)², είτε τή μορφή όξύτατης διαμάχης, καθώς είναι ή περίπτωση τής Χίου, πού έξετάζουμε παρακάτω.

Ο 'Ελληνας πρόξενος Κυπραίος, άκολουθώντας βέβαια τις οδηγίες πού είχε άπό τήν 'Ελλάδα, άναζήτησε κι αυτός τó ένδεδειγμένο πρόσωπο πού «πρός τῷ άναμφισβητήτῳ έθνισμῷ» έπρεπε «νά τυγχάνη κάτοχος τής Νομοθεσίας, ένήμερος δέ τών τοπικῶν — ειδικῶς και άπό έθνικής άπόψews — άναγκῶν και έν ταύτῳ έγκρατῆς τής 'Οθωμανικής γλώσης και γνώστης τών προσώπων». Αυτός πού συγκέντρωνε τά παραπάνω προσόντα, πού τόν ήθελε όλος ό Χιακός λαός και κατά τόν Κυπραίο, ήταν «φιλόπατρις και φιλογενής», ήταν ό δικηγόρος Μιχαήλ Γ. Τσελεπιδής³. 'Εν τούτοις, ό Κυπραίος δέν κρύβει τήν άνησυχία του μήπως ύποδειχθεῖ ύπό τήν Μητρόπολη άλλος ύποψήφιος έκ «τῶν έπιτηδειών, καιτοι ένθικῶς κρινόμενος άκατάλληλος», πράγμα πολύ πιθανό, άν κρίνει κανείς άπό τήν κοινοτική διαπάλη, πού κρατούσε τριάντα σχεδόν χρόνια με τó ίδιο πάθος και ένταση. 'Ο δικηγόρος Μ. Γ. Τσελεπιδής είχε παίξει, τά τελευταία χρόνια, σπουδαίο ρόλο στά κοινοτικά ζητήματα. Κι' έπειδή δέν είναι εύκολο νά άπομονωθεῖ τó περιστατικό του έκλογικού άγώνα του 1908, για τήν άνάδειξη Χιωτή αντιπροσώπου στο Τουρκικό Κοινοβούλιο άπό τó όλο κλίμα πού δημιουργοῦν οί κοινοτικές αντιθέσεις, κρίνουμε άπαραίτητο νά τó εκθέσουμε σύντομα.

'Η διαμάχη ξεκίνησε άπό τόν τρόπο διαχείρισης τής όχι εύκαταφρόνητης κοινοτικής περιουσίας, άποκτημένης άπό ευεργετήματα τών γνωστών εύπορων οικογενειών, Ράλλη, Χωρέμη, Κοραή, Συγγρού, Σκυλίτση⁴, κ.ξ. 'Η δια-

2. Βλ. αντίστοιχες άναφορές ύ/πρόξενου Γ. Καραμερτζάκη, άριθ. 203/11 Αύγούστου και ύ/πρόξενου Ν. Σπεράντσα, άριθ. 26 έμπ./11 Αύγ. 1908.

3. Κυπραίος πρός Μπαλτατζή, άναφορά 654/15 'Ιουλ. 1908.

4. Για τις οικογένειες Ράλλη, Χωρέμη, Συγγρού και Σκυλίτση βλ. Κ. 'Αμαντου, «Χίος και Χίτι. Σημειώματα», 'Αθήνα 1959. Ειδικότερα για τήν οικογένεια Ράλλη: «A pedigree of the Rallis of Scio, 1700 - 1892» (δέν σημειώνεται τόπος και χρόνος έκδοσης, πιθανόν

χείριση είχε άνατθεῖ σχεδόν ἀπὸ τὴν ἀρχή, μὲ τὴ συγκατάθεση τῶν ἴδιων τῶν δωρητῶν καὶ τοῦ Μητροπολίτη Κωνστ. Δεληγιάννη, «εἰς τὴν ὑγιᾶ μερίδα, τὴν καὶ μόνην ὑφισταμένην, καθὼς μᾶς πληροφορεῖ ἡ «Πρόσδος» Κωνσταντινούπολης, ἧς ἠγεῖτο καὶ ἠγεῖται ὁ ἀξιότιμος συμπολίτης κ. Περικλῆς Καναλάς». Τὰ πράγματα πῆγαιναν ὁμαλά, πάντα κατὰ τὴν «Πρόσδο», «τῶν διαφόρων ἐκπαιδευτικῶν καὶ φιλανθρωπικῶν σκοπῶν προκοπόντων, καὶ τῶν περιουσιῶν βαθμηδὸν αὐξουσῶν»⁵, μέχρι ποῦ ἐμφανίστηκε ὁ Ν. Κουβελάς, ὑπεύθυνος τοῦ Μονοπωλίου Καπνῶν, μὲ τοὺς συμβούλους τοῦ Μ.Γ. Τσελεπίδη καὶ τοὺς ἀδελφούς Μιλτιάδη καὶ Ἄνδρέα Πολεμίδη. Ἡ «Κουβελική» παράταξη τοὺς κατηγορήσε πὼς ἡ διαχείριση τῶν λογαριασμῶν ἦταν ἀξιόμημη⁶. Ὁ τελευταῖος σωστὸς ἰσολογισμὸς κυκλοφόρησε τὸ 1879. Μετά, ἀντὶ κάθε 2 χρόνια, ξανακυκλοφόρησαν λογαριασμοί, ἔλλιπῶς ἐνημερωμένοι, τὸ 1884, τὸ 1889, τὸ 1891 (πρόκειται γιὰ «τέσσεραις μισαῖς γραμμαῖς»), καὶ τὸ 1893.

Ἡ πίεση ποῦ ἀσκούσε συνεχῶς ἡ ἀντιπολίτευση ἀνάγκασε τοὺς κοινοτικὸς ἄρχοντες νὰ ὀρίσουν μετὰ ἐπτὰ ὀλόκληρα χρόνια, τὸ 1900, μιὰν ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπὴ ἀπὸ τοὺς ἀξιοπρεπεῖς καὶ τίμιους) κατὰ τὰ ἄλλα, Μ. Καλβοκορέση, Θ. Πετροκόκκινου⁷ καὶ Σ. Μηταράκη, μὰ ποῦ δὲ γνώριζαν τὰ χιώτικα πράγματα καὶ τίς «ἀνατολίτικαις πονηράδαις». Ἐπὶ πλέον τοὺς ἔβαλαν νὰ ἐλέγξουν τὴ διαχείριση καὶ ὄχι τοὺς λογαριασμοὺς καθὼς ὄφειλαν. Παρ' ὅλα αὐτὰ ἡ ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπὴ ἔκανε τόσες παρατηρήσεις ποῦ δὲν τόλμησαν νὰ δημοσιεύσουν τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεών της⁸. Συσπειραμένοι γύρω ἀπὸ τὸ Μητροπολίτη, λοιπόν, ποῦ τοὺς ἐνίσχυε μὲ τὸ κύρος ποῦ ἀντλοῦσε ἀπὸ τὰ

1896), καὶ Α.Μ. Συριώτη, «Ὁ οἶκος τῶν ἀδελφῶν Ράλλη», στὰ «Χιὰ καὶ Χροινὰ», Α' τεύχ. 1911.

5. «Πρόσδος» 17 καὶ 19 Σεπτεμβρίου. Εἶναι περιέργο πάντως τὸ γεγονός ὅτι, ἐνῶ ἀναγγέλλει καὶ ἄλλη συνέχεια τῆς ἱστορίας αὐτῆς, δὲν ἐμφανίζεται ἄλλο ἄρθρο μετὰ τίς 19 Σεπτεμβρίου. Ἀντίθετα, στίς 8 Ὀκτωβρίου τυπώνει ἀναπόκριση ὑπὲρ τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ ἀντιμητροπολιτικοῦ Τσελεπίδη.

6. Περιέχεται στὸ φυλλάδιο «Ἀπάντησις εἰς τὴν ἀνοιχτὴν ἐπιστολὴν τῆς ἐπιτροπῆς ἡ ὁποία, ὡς λέγει, ἀνέλαβε νὰ διαφωτίσῃ τὸν Χιακὸν Λαόν», ποῦ κυκλοφόρησε ἡ ἀντιμητροπολιτικὴ παράταξη.

7. Οἱ οἰκογένειες Πετροκόκκινου καὶ Καλβοκορέση εἶναι παλαιᾶς Χιακῆς καταγωγῆς. Βλ. «Notice sur la Famille Pétrrocchino de l'île de Chio», Genève 1909, καθὼς καὶ Πετροκοκκίνου, Δημ.: «Οἱ Πετροκοκκίνοι τῆς Χίου (ποῦχαν τὸ παρατσούκλι «Ἀμαρταλοῖ»)», Ἀθήνα 1900. Γιὰ τὴν οἰκογένεια Καλβοκορέση ἀναφέρει πληροφορίες ὁ Δ. Πετροκόκκινος: «Τρεῖς γενεαὶ Χίου εἰς τὸ Ἄμερικανικὸν πολεμικὸν ναυτικόν», στὰ «Χιακὰ Χρονικά», τεύχ. Β', 1914. Ἐνα σύντομο καὶ διαφωτιστικὸ ἄρθρο γιὰ τίς παλαιᾶς χιακῆς οἰκογένειες εἶναι τό: D.P. Pétrrocchino, «L'ancienne noblesse de l'île de Chio», στὸ Rivista del Collegio Araldico, 1919.

8. Ὅπου παρ. Ἐπίσης βλ. ἐφημ. «Παγγιακὴ», 16 Ὀκτωβρίου.

προνόμια τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, οἱ «Καναλικοὶ» διοικοῦσαν ἀπολυταρχικὰ τὰ κοινοτικά καὶ καθὼς τοὺς συνέφερε, ἀλλάζοντας τὰ ἄρθρα τοῦ Κανονισμοῦ.

Ἡ «Πρόδοσ» ὑποστηρίζει πὼς μετὰ τὸ θάνατο τῶν εὐεργετῶν βρῆκαν οἱ Κουβελικοὶ τὴν εὐκαιρία «ὡπως ἀναπηδήσωσιν ἐκ τῆς ἀφανείας» καὶ διεδικήσουσιν τὴν διοίκηση τῶν κοινοτικῶν πραγμάτων. «Διὰ τὸ νὰ δοκιμασθῆ ἡ τιμότης καὶ ἡ ἰκανότης του», κατὰ τὴν ἐφημερίδα, στὴν οὐσία ὅμως γιὰ νὰ ἀποδυναμωθεῖ ἡ ἀντιπολίτευση, ὁ Κουβελὰς διορίστηκε Δῆμαρχος καὶ ἐκλέχτηκε μέλος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς⁹. Ὁ Κουβελὰς πάντως δὲν θεώρησε τὸν ἑαυτό του ἀφοπλισμένο: ζητοῦσε πλήρη καὶ λεπτομερῆ ἔλεγχο τῆς κοινοτικῆς περιορισίας ἢ, κατὰ τὴν «Πρόδο» πάλι, νὰ γίνῃ ἀπόλυτος ρυθμιστὴς τῆς μαζιῆς μὲ τὸς φίλους του. Ἀπευθύνθηκε τότε στὸ Μητροπολίτη, ποὺ ἀρνήθηκε τὸν βοηθῆσαι μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι δὲν εἶχε παράνομα ἀπὸ τὴν πολιτεία τῶν ἄλλων. Ἡ παράταξι Κουβελᾶ τότε, στὰ 1906, προσπάθησε νὰ ἐκμεταλλευτεῖ διὰ τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ Κανονισμοῦ ποὺ ἐπέτρεπε κάποια μικρὴ λαϊκὴ συμμετοχὴ στὰ κοινοτικά. Ὁμάδα σαράντα ἕως πενήντα ἀτόμων ἐπιστημόνων, κτηματιῶν, ἐμπόρων, βιομηχάνων, ποὺ εἶχαν τὶς προϋποθέσεις γιὰ νὰ ἐκλεγοῦν, ζήτησαν νὰ ἐγγραφοῦν στοὺς καταλόγους. Ἡ «ἀπολυταρχικὴ ὁμάς κατερράκωσε τὸν κανονισμόν» ὥστε ν' ἀποκλειθεῖ τὸ ἐνδεχόμενο ἐκλογῆς τους.

Τότε οἱ Κουβελικοὶ παραβίασαν τὴν μητρόπολη, σφράγισαν τὰ κοινοτικά βιβλία καὶ θέλησαν νὰ τὰ παραδόσουν στὴν τοπικὴ Διοίκησι γιὰ ἔλεγχο. Τὸ γεγονός αὐτὸ προκάλεσε σάλο. Ὁ Ἰδιος ὁ Μητροπολίτης διαμαρτυρήθηκε στὴν κυβερνήση τοῦ Abd-ul Hamid, ποὺ μέσω τοῦ πρώην Μεγ. Βεζύρη Φερῆτ-Πασᾶ τοὺς παρέπεμψε στὰ ποινικὰ δικαστήρια «ὡς παραβιάσαντας ἄσυλον, κακοποιήσαντας ὑπαλλήλους καὶ καταπατήσαντας περιορισίας»¹⁰. Οἱ Κουβελικοὶ ἀθώωθηκαν, ὁ κόσμος ὅμως εἶχε κατατρομοκρατηθεῖ ποὺ εἶδε ὅτι «πρόσωπα κοινωνικῆς θέσεως ἐκινδύνευσαν νὰ φυλακισθῶσι διότι ἐζήτησαν νὰ κάμωσι χρῆσιν τῶν ἐκλογικῶν δικαιωμάτων των». Ταυτόχρονα οἱ μητροπολιτικοὶ σύνταξαν ἄλλο Κανονισμό ποὺ ἀπέκλειε κάθε ἀνεπιθύμητο καὶ διοικοῦσαν μόνου τους, μὲ τὴν ἀνοχή, ἀν ἔχει καὶ τὴν ὑποστήριξι, τῆς τοπικῆς ὀθωμανικῆς διοικήσης.

9. Δῆμαρχος διετέλεσε ἀπὸ τὸ 1905 - 1916. Ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ ποὺ ἀπὸ τὸ 1909 ἔπαιξε ρόλο κοινοτικοῦ Συμβουλίου ἦταν 8μελῆς: 2 Δημογέροντες καὶ 6 ἄλλα μέλη.

10. Ἡ «Πρόδοσ», ποὺ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο σταματᾷ τὴ δημοσίευσή τῆς συνέχιας, ὑποστηρίζει πὼς, μὲ τὶς παραπάνω κατηγορίες, καταδικάστηκαν. Ἐπίσης ὑποστηρίζει πὼς ἡ Ὁθωμανικὴ Διοίκηση διέταξε τὴν παύση τοῦ Κουβελᾶ ἀπὸ τὸ Δημαρχικὸ ἀξίωμα καὶ ἀπὸ τὸ Μονοπώλιο Καπνῶν, καθὼς καὶ τὴ στέρηση τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων (!) του. Δὲν ἔχουμε ὅμως κανένα λόγο νὰ τὸ πιστέψουμε, ἀφοῦ οἱ ἴδιοι οἱ Κουβελικοὶ σὲ ὑπόμνημα ποὺ ὑποβάλλανε στὸ Νομάρχην Ἐκρέμ Μπέη μιλῶνε γιὰ ἀθώωση. Βλ. «Υπόμνημα» στὴν ἐφημ. «Παγκιακή», 16 Ὀκτωβρίου 1908.

Οί βαθείες αὐτές διαιρέσεις τοῦ Χιώτικου λαοῦ, καί τὰ πάθη ποῦ εἶχαν προ-καλέσει κρυφά ἢ φανερά, ὅσο τὸ ἐπέτρεπε ἡ χαμιδική τρομοκρατία, τώρα μὲ τὴν παραχώρηση τοῦ Συντάγματος πῆραν ἀνοιχτὸ χαρακτήρα. Πρῶτα-πρῶτα στράφηκαν κατὰ τοῦ Μητροπολίτη, ποῦ ἀποτελοῦσε καί τὴν προϋσταμένη ἀρχή. "Ἐτσι τὸ μητροπολιτικὸ θέμα ἐμελλε νὰ πάρει καί τὴν κύρια θέση στὸν προε-κλογικὸ ἀγῶνα. Γιὰ νὰ εἰμαστε περισσότερο ἀκριβεῖς, οἱ σελίδες τῆς «Παγ-χιακῆς», τῆς μόνης τότε χιακῆς ἐφημερίδας ποῦ ἄρχισε τὴν κυκλοφορία τῆς στὶς ἀρχές τοῦ 1908 ἐκδιδόμενη στὴν Ἀθήνα, ἦταν γεμάτες ἄρθρα γιὰ τὸ μη-τροπολιτικὸ. Οἱ ἐλάχιστες ἀναφορές ποῦ γίνονται στὸ ἐκλογικὸ ζήτημα ἔχουν ἄμεση σχέση κι' ἐξάρτηση μὲ τὴν κοινοτικὴ διαπάλη. Ἡ ὀξύτητα εἶχε φτάσει σὲ τέτοιο σημεῖο ὥστε νὰ κάνει ἀπαισιόδοξο τὸν Κυπραῖο· διαπιστώνει πι-κρά: «... οὐδεμίαν δὲ σημασίαν οἱ ἐνταῦθα ἡμέτεροι συνείθισαν νὰ ἀποδιδῶσιν εἰς τὰ γενικά ἔθνηκα συμφέροντα ἀπέναντι τῶν ἀτομικῶν παθῶν καὶ συμπε-ρόντων, τῶν ὑποθαλπομένων μάλιστα ὑπὸ κακοβούλων τινῶν ἐπιτηδείως»¹¹. Φυσικά οἱ διαπιστώσεις αὐτές τοῦ Κυπραίου εἶναι ὑπερβολικὲς καὶ ἄδικες. Καλῶς ἢ κακῶς ἡ μητροπολιτικὴ παράταξι εἶχε ταυτιστεῖ μὲ τὸ χαμιδικὸ αὐταρχισμὸ· ἡ ἀνέλπιστη ἐλευθερία, ἡ ἐπαναφορά τοῦ Συντάγματος, ἡ διακη-ρυσσόμενη σ' ὅλους τοὺς τόνους ἰσοπολιτεία, ἔπρεπε νὰ πάρουν ἕνα συγκεκρι-μένο περιεχόμενο γιὰ νάχουν νόημα γιὰ τὸν χιακὸ λαό: σημαῖαν γι' αὐτὸν τὴ λύση τῶν κοινοτικῶν προβλημάτων. Τὸ γεγονός δὲν διέφυγε τὴν προσοχὴ τῶν μητροπολιτικῶν. Χαρακτηριστικὰ ἡ «Πρόδοδος» τῆς Κωνσταντινούπολης¹², ἔγραφε γιὰ τὴν ἀντίδραση αὐτῆ τῶν Χίων: «Ἐνόμισαν οἱ ὀλίγοι εὐτυχῶς οὗτοι συνταγματικὴν ἐλευθερίαν πρὸς ἱκανοποίησιν ἀτομικῶν πόθων αὐτῶν τὴν ἀπο-κλήρουν τοῦ οἰκείου Μητροπολίτου καί, τὸ ἀστειότερον ὄλων, τὴν καταδικήν αὐτοῦ εἰς ἐξορίαν!»

Καὶ ὁ πρόξενος Κυπραῖος τάχθηκε, ἀπὸ τῆ δικῆ του βέβαια πλευρά, μὲ τὴν ἀντιπολιτευόμενη παράταξι. Ἐντούτοις, ὁ Κυπραῖος ἀντιμετώπιζε τὸ δίλημ-μα ἐὰν ἔπρεπε μὲ κατ'ἀλληλες καὶ προσεκτικὲς ἐνέργειες νὰ ὑποδείξει τὸν «παν-θομολογουμένως μόνον ἱκανὸν» δικηγόρο Μ. Τσελεπίδη ἢ νὰ κρατήσῃ στάση «ἐφεκτικὴ» πρὸς βλάβη προφανῶς τοῦ τόπου¹³. Καμιὰ συγκεκριμένη βλάβη δὲν ἀναφέρεται· μπορούμε ὅμως εὐκόλα νὰ συμπεράνουμε ὅτι φοβόταν, λόγω τῆς διάσπασης τῶν ἐλληνικῶν ψήφων, ἐνδεχόμενη ἐπικράτηση Μουσουλμάνου ὑποψηφίου, ἐνδεχόμενο ποῦ ἔπαψε νὰ ὑφίσταται ὅταν λίγο ἀργότερα, τροπο-ποιήθηκε ὁ ἐκλογικὸς νόμος, ποῦ ὄριζε τὴν ἐκλογικὴν περιφέρεια κατὰ σαντζά-κιο¹⁴. "Ἐτσι ἡ ἐκλογικὴ ἀναμέτρηση κινήθηκε σὲ «ἐνδοελληνικά» πλαίσια.

11. Κυπραῖος πρὸς Μπαλτατζή, ἀναφ. 706/2 Αὐγούστου.

12. «Πρόδοδος», 17 Σεπτεμβρίου 1908.

13. Κυπραῖος πρὸς Μπαλτατζή ἀναφ. 654/15 Ἰουλίου 1908.

14. Κυπραῖος πρὸς Μπαλτατζή, ἀναφ. 706/2 Αὐγ. 1908.

Είναι αλήθεια πώς ο Έλληνας Πρόξενος κατέβαλλε φιλότιμες προσπάθειες για να συμφιλιώσει τις δύο αντίπαλες μερίδες που έδιναν την έντύπωση δύο «άλληλοσπαρασσομένων» και «άλληλοκατηγορουμένων» ομάδων. Η άνησυχία του Προξένου ήταν τόσο, ώστε δε δίστασε να ζητήσει τη μεσολάβηση γνωστού του (δεν αναφέρει όνομα) μέλους του ντόπιου Νεότουρκικού Κομιτάτου, που πραγματικά πέτυχε να συμφιλιώσει, πιδ σωστά να φέρει σ' επαφή, τις ηγεσίες των αντιμαχομένων μερίδων¹⁵. Το ζήτημα όμως ήταν αν στην επιφανειακή αυτή έστω συμφιλίωση θ' ανταποκρίνονταν οι όπαδοι των αντιπάλων μερών, ο άπλος λαός, για να σταματήσει πραγματικά ο σάλος.

Οι εκδότες της «Παγχιακή», Άνδρέας και Μιλτιάδης Πολεμίδης, διετύπωναν με διαφορετικό άρθρο ο καθένας τον ίδιο σκεπτικισμό για την κατάληξη της συμφιλιοτικής αυτής προσπάθειας¹⁶. Οι δύο μερίδες δε διαφωνούσαν ως προς την ανάγκη συμφιλίωσης, αλλά ως προς τὰ μέσα με τὰ οποία θά επιτευχθεί: οί Κουβελικοί ύποστήριζαν πώς όλα χάλαιναν, ενῶ, αντίθετα, οί μητροπολιτικοί πώς όλα πάνε καλά. Η Έγκριση μάλιστα από τον Πατριάρχη του «κκωνισμού», για τόν όποιο μιλήσαμε παραπάνω, έδινε κοινωνική προέκταση στο μητροπολιτικό άγώνα: «Δι' αυτού καθιερούται μία προνομιοϋχος τάξις πολιτῶν γαλαζοαίμων, ή όποία δια του μέσου τούτου δικαιούται να διευθύνη τὰ της Κοινότητος και μόνον χάριν έπεικειάς δύναται να έπιτρέψη και εις άλλον τινά πολιτήν έξ οικτου να μετάσχη της κοινοτικής διευθύνσεως»¹⁷. Τη λύση έβλεπε ή αντιπολίτευση στην παραίτηση του Μητροπολίτη. Και έγγύηση πώς ο άγώνας θά συνεχιζόταν με συνέπεια προς αυτή την κατεύθυνση έδινε τó πρόσωπο του Τσελεπίδη.

Στις 9 Αύγουστου ή «Παγχιακή» ανάγγειλε σε όξυ τόνο την εκλογική της προτίμηση, την ίδια με του Κυπραίου: «Μεθ' ήμῶν οί φιλοπάτριδες του Αιγαίου συνεκλογεί, τó πρόσωπον άποστρέφοντες από τῶν τείως άρχοντίσκων, τῶν τυρανίσκων της χθές — τῶν άρχολιπάρων τούτων και άρχογλυπταδῶν — θά ψηφίσουν άνδρας έγνωσμένης φιλοπατρίας και ευθύτητος [. . .] Λόγω [. . .] άναμφισβητήτου ευρύτητος παιδείας και άδαμαντίνου χαρακτήρος ο μόνος ενδεδειγμένος αντιπρόσωπος τῶν Χριστιανικῶν πληθυσμῶν Αιγαίου τυγχάνει ο διακεκριμένος δικηγόρος και έγκριτος ήμῶν συμπολίτης κύριος Μ. Τσελεπίδης».

Στην ύποψηφιότητα του Τσελεπίδη άπάντησαν οί μητροπολιτικοί με την ύποψηφιότητα του Περικλή Καναλά. Η ύποψηφιότητα του τελευταίου ήρθε άπρόσμενα, γιατί λόγω της θέσης του στο Διοικητικό Συμβούλιο¹⁸, έπικρατού-

15. Κυπραίος προς Μπαλτατζή, άναφ. 709/2 Αύγ.

16. «Παγχιακή», 15 Αύγουστου.

17. Όπου παρ. Τό άρθρο ύπογράφει ο Άνδ. Πολεμίδης.

18. Ό Π. Καναλάς, μολοντί άγροτικής καταγωγής, ανάδειχτηκε ως πολιτικός αντίπαλος τῶν μαστιχοχωριτῶν στόν άγώνα τους κατά της Δημογεροντίας. Όταν ή ισχή της τε-

σε ή έντύπωση ότι θ' άπειχε από κάθε ανάμιξη στα έκλογικά¹⁹. Πάντως όλες οι ενέργειες, καθώς θα δούμε, τών μητροπολιτικών έδειχναν πώς ή παράταξη τους δέν αισθανόταν άνετα στο θέμα τής υποψηφιότητας Καναλά. Σε μιá πρώ-τη φάση επιχειρήθηκε συνεννόηση, για να προωθηθεί ένας μόνο υποψήφιος. 'Η προσπάθεια τούτη έκ τών προτέρων φαινόταν καταδικασμένη, και όντως δέν καρποφόρησε: ύποχώρηση τών Κουβελικών ύπέρ τής υποψηφιότητας Καναλά θάταν θρίαμβος τού Μητροπολίτη, άνεξάρτητα από την έκβαση τής έκλογής. 'Εξάλλου, οι άντιπολιτευόμενοι ήταν απόλυτα σίγουροι για την επιτυχία τού Τσελεπίδη, ώστε να τους φαίνεται άδιανόητη κάθε πρόταση ν' άποσύρει ό Τσελεπίδης την υποψηφιότητά του. 'Ετσι έπακολούθησαν ενέργειες, ώστε να συμφωνήσουν οι δύο αντίπαλες μερίδες για έναν τρίτο υποψήφιο πού να μην κατοικεί στη Χίο, να μη σχετίζεται δηλαδή με την κοινοτική διαμάχη²⁰.

'Ο «τρίτος» αυτός υποψήφιος αναζητήθηκε στο πρόσωπο τού Χιακής καταγωγής, ύπουργού Δασών και Μεταλλείων Μαυρογορδάτου²¹. Στην περίπτωση πού ό Μαυρογορδάτος θα άποδεχόταν την υποψηφιότητα, ό Κυπραίος ήταν σχεδόν βέβαιος²² πώς οι δύο Χίοι αντίπαλοι θ' άποσύρονταν με τη συγκρατή-

λευταίας περιόριστηκε, μετά τó 1869, ό Καναλάς έγκατέλειψε τή θέση του ως μέλους τής Δημογεροντίας, για να γίνει μέλος τού Διοικητικού Συμβουλίου. Βλ. σχετικά τά ήχι και πολύ διαφωτιστικά: Μαδιά, 'Η. «'Η πολιτική κατάσταση τής Χίου από τού 1864 μέχρι τού 1912 και οι κατά τούτων άναδειχθέντες πολιτικοί άνδρες», Χίος 1927. Μπουρνιά, Α. «'Η Χίος πρò και μετá τήν άπελευθέρωσιν τού 1912», 'Αθήνα (1948:), και Χαροκόπου 'Αντ. «'Ο θεσμός τής Δημογεροντίας εν Χίω επί Τουρκοκρατίας», Χίος 1960.

19. Κυπραίος πρòς Μπαλτατζή, άναφ. 735/12 Αύγ. Φαίνεται πώς ό Καναλάς άρνόταν κατηγορηματικά στην άρχή να βάλει υποψηφιότητα. Γι' αυτό τó λόγο κατά την «Παγχιακή» τής 27 Αύγούστου, οι μητροπολιτικοί είχαν προκαλέσει στην άρχή την υποψηφιότητα τού Βασ. Βασιλειάδου, δασκάλου τής Τουρκικής, έως ότου πεισθεί ό Καναλάς. Κατά τόν Κυπραίο, ό Καναλάς δέχτηκε τελικά να υποβάλει υποψηφιότητα για λόγους άνταγωνισμού. 'Η «Παγχιακή» έγραψε, πώς ή υποψιότητά του μπήκε «απαρά τήν γνώμην και τήν θέλησίν του». Βλ. Κυπραίος πρòς Μπαλτατζή, άναφ. 804/2 Σεπτ. και «Παγχιακή», στο ίδιο. 'Εκτός από τους δύο αυτούς βασικούς άντιπάλους και τόν Β. Βασιλειάδη, υποψηφιότητα είχαν υποβάλει και ό μαωμεθανός 'Αλή-Μπέης, έμπορος και κάποιος Ζαβλάριος από την Κάλυμνο.

20. Κυπραίος πρòς Μπαλτατζή, άναφ. 747/16 Αύγούστου.

21. Τή λύση Μαυρογορδάτου πρότειναν οι: Μιλτ. Καλβοκορέσης, Παντ. Στάγκαλλος, Σταμ. Κωνσταντινίδης και Λεων. Μυλωνάδης.

22. Κυπραίος πρòς Μπαλτατζή, άναφ. 753/18 Αύγ. 'Ο Κυπραίος άκόμη ζητάει όδηγίες ρωτώντας άν ή υποψηφιότητα τού Χίου ύπουργού ασυμφέρι άπό έθνικής άπόψεως λόγω τής ιδιότητός του (ύπογρ. Κυπραίου). 'Η 'Αθήνα έμοιο άργεί να στείλει όδηγίες κι' ό Κυπραίος επανέρχεται στο θέμα μετά λίγες μέρες, άναφ. 770/23 Αύγ. Αύτή είναι κι ή τελευταία φορά πού βρήκαμε ν' αναφέρεται τó όνομα τού Μαυρογορδάτου.

ση μάλιστα τῶν ὑποστηρικτῶν καὶ τῶν ὀπαδῶν τους. Ἡ περίπτωση Μαυρογορδάτου συζητήθηκε σὲ κοινὴ συνεδρίαση τῶν δύο μερῶν²³. Ἀπὸ τοὺς μητροπολιτικούς συμμετεῖχαν οἱ Α. Πασβάνης, Ε. Καραβάς, Χ. Ροδοκανάκης²⁴ καὶ ἀπουσίαζε ὁ Δ. Καναλάς. Ἀπὸ τοὺς ἀντιπολιτευόμενους οἱ Ι. Σουρίας, Στ. Φαφαλιός, Π. Καρδασιλάρης καὶ Δ. Σαρίκας. Ὁ Σουρίας, ὡς ἐκπρόσωπος τῆς ἀντιπολίτευσης πῆρε τὸ λόγο καὶ ζήτησε τὴ συνεργασία τους γιὰ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Μητροπολίτη. Ὁ Ροδοκανάκης ἀπαντᾷ πῶς ἄλλο ἦταν τὸ θέμα ποῦ εἶχε ὀρίσει γιὰ τὴ συνάντηση, οἱ ἐκλογές, καὶ ὄχι ὁ Μητροπολίτης. Ἐπειδὴ ἡ ἀντιπολίτευση ἐπέμενε στὸ θέμα Μητροπολίτη, ὁ Ροδοκανάκης κάνει ἀντιπρόταση μὲ θέμα τὶς ἐκλογές, νὰ μὴν ὑποστηριχθεῖ δηλαδή οὔτε ὁ Καναλάς οὔτε ὁ Τσελεπίδης, ἀλλὰ νὰ βρεθεῖ πρόσωπο ἀχρωμάτιστο ἀπὸ τὴν Κων/πολη καὶ συγκεκριμένα πρότειναν τὸν Μαυρογορδάτο. Ὁ Σουρίας ὁμως ἐπέμεινε πεισματικὰ στὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Μητροπολίτη. Ἡ συζήτηση μετὰ ἀπ' αὐτὸ πῆρε τὴ κατεύθυνση ποῦ ἐπέδωκαν οἱ ἀντιμητροπολιτικοί: Δὲν συζητήθηκε ἄλλο τὸ ἐκλογικὸ²⁵. Ἀπλούστατα οἱ ἀντιμητροπολιτικοὶ δὲν εἶχαν κανένα συμφέρο νὰ κάνουν συμφωνίες ἀφοῦ ὅλες οἱ ἐνδείξεις πιστοποιοῦσαν πὼς εἶχαν ἐξασφαλισμένη τὴν ἐκλογικὴ ἐπιτυχία.

Ἔτσι λόγος γιὰ ὑποψηφιότητα τοῦ «ὀθωμανίζοντος», καθὼς τοῦ προσάπτουν ἀργότερα κατὰ τὶς ἐκλογές στὴν περιφέρεια Κωνσταντινούπολης, Μαυρογορδάτο δὲν ξαναγίνεται. Γι' αὐτὸ, ὕστερα ἀπὸ μερικὲς μέρες, συγκρίνοντας ὁ Κυπραίος τοὺς δύο ἐπικρατέστερους ἀντιπάλους, τὸ μητροπολιτικὸ Καναλά καὶ τὸν ἀντιμητροπολιτικὸ Τσελεπίδη, κρίνει προτιμότερη τὴν ἐπιτυχία τοῦ δευτέρου «λόγω μορφώσεως καὶ ἡλικίας»²⁶. Ὄντως, ἡ νομικὴ μόρφωση τοῦ Τσελεπίδη²⁷ καθὼς καὶ ἡ γνώση του τῆς Τουρκικῆς, ἀπαραίτητης ἄλλωστε σύμφωνα μὲ τὸ Σύνταγμα²⁸, ἔμοιαζαν «ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ» γιὰ τὴ μελλοντι-

23. «Δευτέρα ἀνοικτὴ ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἀγαπητοὺς Συμπολίτας», 15 Σεπτεμβρίου 1908, (τόπος ἐκδοσης δὲν ἀναφέρεται). Ἐκδοση τῆς Καναλικῆς παράταξης.

24. Ὁ Ροδοκανάκης, γιαντρός τὸ ἐπάγγελμα, καταγόταν καὶ αὐτὸς ἀπὸ παλαιὰ ἀριστοκρατικὴ οἰκογένεια. Βλ. Κ. Ἀμαντου, στὸ ἴδιο ἐπίσης γιὰ περισσότερες λεπτομέρειες: «I Principi Rhodocanakis di Chio et l'imperiale ordine Costantiniano di S. Giorgio», Pisa 1882, καὶ «Le Prince Rhodocanakis et le Syra», Hermoupolis 1896.

25. Σὰν πολεμικὴ ποῦ εἶναι, τὸ κείμενο αὐτὸ δὲν διεκδικεῖ, βέβαια, καὶ τὸν τίτλο ἀντικειμενικῆς ἐκθεσης τῶν γεγονότων. Ἀπὸ τὴ μιὰ παρουσιάζει τοὺς ἀντιπολιτευόμενους νὰ ἐπιμένουν, χωρὶς σοβαρὴ ἐπιχειρηματολογία καὶ μὲ παιδαριῶδες πείσμα, στὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Μητροπολίτη, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη δὲν μπορεῖ νὰ κρύψει τὴν προσπάθεια τῶν μητροπολιτικῶν νὰ προσεταιριστοῦν τὴν ἀντιπολίτευση ἀποφεύγοντας συστηματικὰ ν' ἀπαντήσουν σὲ ὅσα τοὺς καταμαρτυρεῖ ἡ τελευταία.

26. Κυπραίος πρὸς Μπαλτατζή, ἀναφ. 804/2 Σεπτεμβρίου. «Ἄς σημειώσουμε ὅτι κατ'ὸν ὄριο ἡλικίας τῶν ὑποψηφίων ἦταν τὸ 30 ἔτος, καθὼς ὀρίζονταν ἀπὸ τὸ ἄρθρ. 68, παρ. 6 τοῦ Συντάγματος τῆς 7 Ζιλχιτζέ 1293 (11/23 Δεκ. 1876).

27. Ἄς σημειωθεῖ πὼς στὴν πλειοψηφία τους οἱ Ἕλληνες βουλευτὲς ἦταν νομομαθεῖς.

28. Ἄρθρο 68, παρ. 3 τοῦ Συντάγματος.

κή δραστηριότητα όχι μόνο του Τσελεπίδη αλλά και όλων των 'Ελλήνων βουλευτών. Έκτος όμως από τις παραπάνω προϋποθέσεις ήταν κι' ένας άλλος παράγοντας που έπαιξε καθοριστικό ρόλο για την προτίμηση του Κυπραίου: τὸ έντονο αντιμητροπολιτικό ρεύμα. Ήταν τόσο απόλυτο με όρμητικό πού δὲ φαίνεται παρακινδυνευμένο νὰ συμπεράνουμε πὼς θὰ ἐβγαζε ὀποιοιδήποτε για βουλευτὴ ἀρκεῖ νάταν σίγουρα ἀντιμητροπολιτικός. Ἀφοῦ, λοιπόν, ὁ Τσελεπίδης δὲν εἶχε μοναδικό του προσὸν τὴν ἀντιμητροπολιτικὴ τοποθέτηση, ὁ Κυπραῖος δὲ δίστασε νὰ «πριμοδοτήσῃ» τὴν ἐκλογή του²⁹. Ἀντίθετα ὁ Π. Καναλάς για πολλά χρόνια εἶχε «φθαρεῖ» πολιτικὰ στὴ στενὰ τοπικιστικὴ κοινοτικὴ διαμάχη. Κάπως ἔτσι φαίνεται, σύμφωνα με τὰ στοιχεῖα πού ἔχουμε ὑπόψη μας, διαμορφώθηκε καὶ κατακυρώθηκε ἡ συμμαχία μεταξὺ τοῦ Ἐλληνικοῦ Προξενείου καὶ τῆς ἀντιμητροπολιτικῆς ἢ Κουβελικῆς παράταξης³⁰.

Στὶς συνθήκες αὐτὲς κάθε συνεννόηση ἦταν πρακτικὰ ἀδύνατη· ἡ προεκλογικὴ μάχη ἐξακολουθοῦσε σκληρὴ κι' ἀπὸ τὰ δύο μέρη καὶ δὲν ἐκφραζόταν μόνο με τὴν ὑποστήριξη τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου ὑποψηφίου ἀλλὰ πρῶτα καὶ κύρια περιστρέφονταν γύρω ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Μητροπολίτη³¹. Τὴν Κυριακὴ 24 Αὐγούστου μάλιστα, οἱ Χιώτες εἶχαν σκοπὸ ν' ἀποκηρύξουν τὸ Μητροπολίτη. Για τὸ σκοπὸ τοῦτο οἱ ἀντιμητροπολιτικοὶ κυκλοφόρησαν ἀκόμη καὶ προκήρυξη, με τὴν ὑπογραφή «Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαϊκοῦ φρονήματος». Ἡ ἐπίδραση τοῦ νεοαποκτημένου συνταγματικοῦ πολιτεύματος εἶναι καθοριστικὴ στὴ σύνταξη τῆς προκήρυξης. Θεωροῦμε ἀπαραίτητο νὰ τὴν παραθέσουμε ὀλόκληρη:

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΛΑΟΝ ΤΗΣ ΧΙΟΥ

ΛΑΕ ΤΗΣ ΧΙΟΥ,

Τὸ πολίτευμα τὸ νέον, τὸ Συνταγματικόν, ὑπὸ τὸ ὁποῖον σήμερον τὸ Κράτος τὸ Ὀθωμανικόν κυβερνᾶται, σοὶ παρέχει δικαιώματα νόμιμα, τὰ ὁποῖα ὀ-

29. Ὅπου παρ. ἀναφ. 804. Ἐπίσης βλ. ἀναφ. 929/7 Ὀκτωβρίου. Ὁ Κυπραῖος διαβεβαίωσε πὼς δὲν παύει «ἐπιδικῶν» παντὶ σθένει τὴν ἐπίτευξιν ὁμονοίας. «Καὶ σήμερον προσκαλῶ, προσθέτει, διαφόρους τῶν ἐναυθα ἐγκρίτων ἐπὶ προφάσει μὲν ἵνα ἐξ αὐτῶν καταρτισθῇ ἐπιτροπὴ πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ἐκ Σύρου [...] Χίου, πράγματι δὲ ὅπως [...] ἐπικαλεσθῶ τὴν συνδρομὴν τῶν διὰ τὸν ἐπιδικωκόμενον σκοπὸν τῆς συμπνοίας». Σ' ἐκεῖνες τὶς περιστάσεις φαίνεται πιθανότατο νὰ προσπάθησε τὴ συγκέντρωση ὅλων τῶν ψήφων ὑπὲρ τοῦ Τσελεπίδη.

30. Οἱ ὀδηγίες πὸς τελικὰ δέθηκιν ἀπὸ τὸν ὑπουργὸν «περὶ συγκεντρώσεως τῶν ἐκλεκτόρων πρὸς κατάλληλον διάθεσιν αὐτῶν ἐν καιρῷ» εἶναι μᾶλλον γριφώδεις. Βλ. στὸ ἴδιο, ἀναφ. 804.

31. Δὲ θάταν ἴσως ἄσκοπο νὰ σημειώσουμε πὼς τὸ ὄνομα τοῦ Μητροπολίτη Χίου δὲ συνδέεται μόνο με τὴν τοπικὴ κοινοτικὴ διαμάχη. Τὸ συναντοῦμε ἐπίσης, μαζὶ με τοῦ Μητροπολίτη Γρεβενῶν καὶ τοῦ, κατόπιν Βουλευτῆ, Δίγκα, στὶς προεργασίες για τὴ διατύπωση τῶν πατριαρχικῶν θέσεων κατὰ τὶς συνομιλίες με τὸ Νεοτουρκικὸ Κομιτάτο «Ἐνωσι καὶ Πρόδοσι».

φεύλεις ὡς λαὸς ἀνεπτυγμένους καὶ ἔχον συναίσθησιν τῶν δικαίων σου νὰ διεκδικήσῃς!

Ἐν ἐκ τῶν δικαιωμάτων τούτων τὰ ὁποῖα παρέχει τὸ νέον Συνταγματικὸν πολίτευμα εἶναι κατ' ἰδίαν ἢ ἐν κοινῇ Συνελεύσει νὰ ἐκφράσῃς ἐντόνωσ καὶ ἀπεριφρόστως τὸ φρόνημά σου, λαὲ τῆς Χίου, καὶ νὰ πάσης νὰ καταπιέξῃσαι καὶ ἀδικεῖσαι παρὰ τῶν μέχρι σήμερον τυράννων, οἵτινες ποικιλοτρόπως κατήσχυνον τὴν πατρίδα μας καὶ ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν ἀνεκτικότητά σου.

Λαὲ τῆς Χίου,

Ἐχεις τὸ παράδειγμα τόσων καὶ τόσων Ἐπαρχιῶν τοῦ Κράτους, αἵτινες ἀπεκήρυξαν ἤδη τοὺς τυράννους Μητροπολίτας των καὶ ὑπὸ τὰς ἐπιδοκμασίας τῶν Ἐπισήμων Ἀρχῶν, διότι εἶχον δικαίωμα πρὸς τοῦτο νόμιμον δυνάμει τοῦ νέου Συνταγματικοῦ πολιτεύματος.

Λαὲ τῆς Χίου,

Παῦσε πλέον νὰ παρέχῃς εἰς τὸν Κόσμον δλόκληρον τὸ μοναδικὸν παράδειγμα λαοῦ ἀνεκτικοῦ μέχρις ἐγκληματικότητος, λαοῦ αὐτοκτονοῦντος!

Λαὲ τῆς Χίου,

Εἶσαι ἀξίως συγχαρητηρίων ἠγνώσῃς ἐπὶ τέλους ὅτι ἡ νῆσος μας θὰ ἡσυχάσῃ καὶ θὰ εὐημερήσῃ κοινοτικῶς μόνον ἐὰν ἐν πανδήμῳ καὶ σθεναρῶ διαδηλώσει ἀποκηρύξεσιν τὸν Μητροπολίτην σου, ὅστις ὡς ἐφιάλτης ἐπικάθηται ἐπὶ τῶν στηθῶν σου ἀπὸ τοσοῦτων ἐτῶν καταστήσας τὸν Μητροπολιτικὸν οἶκον βδέλαν ἐκμυζῶσαν τὸ αἷμα σου!

Ἡ ἱστορία τῆς Μητροπόλεως τῆς Χίου εἶναι γνωστὴ εἰς ὅλον τὸν ὁμογενῆ κόσμον ὡς ἐπίσης εἶναι γνωστὸν εἰς ποῖον ἀξιοθρήνητον σημεῖον ἔφερε τὴν ἀτυχῆ μας πατρίδα ἢ Μητρόπολιν.

Οἱ Ἀντιπρόσωποι τοῦ λαϊκοῦ φρονήματος.

Ἐτσι, μὲ τὴν παραπάνω προκήρυξιν μιὰ νέα πτυχὴ τῆς ἐνδοκοινοτικῆς διαμάχης ἤρθε στὸ φῶς: ἡ συμμετοχὴ τοῦ χιακοῦ λαοῦ στὴν ἀπόφαση γιὰ τὸ Μητροπολίτη καθὼς καὶ γιὰ τὴ διοίκηση τῶν κοινῶν ἦταν συνταγματικὸ δικαίωμα πιά τῶν πολιτῶν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἔχι παραχώρηση. Τὸ ξεκάθαρο τοῦτο μήνυμα πού ἡ Κουβελικὴ παράταξι ὑπόσχονταν θεωρητικῶς νὰ τὸ διακηρύξει τὴν Κυριακὴ 24 Αὐγούστου, ἀνήσυχσε τὸν Κυπραῖο ὅτι θὰ προκαλοῦσε σύρραξιν τῶν ἀντιμαχομένων. Γι' αὐτὸ κανόνισε «διμερῆ» συνάντησιν στὸ Προξενεῖο³². Ἐκπρόσωποι τῆς Μητρόπολης ἦταν ὁ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Γεωργ. Χατζηδάκις καὶ ὁ μεγαλέμπορος Ι. Χωρέμης ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο (καὶ οἱ δυὸ βρισκόνταν τυχαῖα τίς μέρες ἐκεῖνες στὴ Χίο), καθὼς καὶ ὁ ἐγκριτος Χιώτης Λεωνίδας Μυλωνάδης. Καὶ οἱ τρεῖς δὲν εἶχαν ἐνεργὸ συμμετοχὴ στὴ διαπάλη καὶ ἐπίσης δὲν εἶχαν προσωπικὰ μὲ τοὺς

32. Βλ. ἀναφ. 771/23 Αὐγ.

άντιπάλους. Μαζί τους ήταν και οι συμβιβαστικότεροι από τους μητροπολιτικούς, κατά την κρίση του Κυπραίου, ό Άλ. Πασβάντης, ό γιατρός Δημ. Δεμιτζάκης και ό Μιλτ. Τσουρος. Άπό τους κουβελικούς ήταν ό ίδιος ό Νικ. Κουβελάς και ό υποψήφιος βουλευτής Μ. Τσελεπίδης. Στη συνάντηση κυρίως μίλησε ό Γ. Χατζηδάκης που φαίνεται συγκινήθηκε «μέχρι δακρύων» και έξόρκισε τήν αντιπολίτευση «όπως χάριν τών Ιερών και πρός πρόληψιν ένδεχομένων άπόσχη πάσης έν Έκκλησίαις άποκηρύξεως του Μητροπολίτου και περιορισθή εις άπλουν μόνον και κόσμιον συλλαλητήριον»³³. Με τό λόγο του Χατζηδάκι δημιουργείται διάσταση, φαινομενικά τουλάχιστο, μεταξύ του Τσελεπίδη, που δήλωσε κατηγορηματικά ότι «έξ έθνικου ένδιαφέροντος τάσσεται τή γνώμη του κ. Χατζηδάκι και άποκηρύσσει επίσημως τήν έν τοίς Ναοίς άποκήρυξιν έπαφίσει τήν ευθύνη εις εκείνους τής μερίδος του, οτινες έξ ιδιωτελών όρμών αιτίων άποστρέφουσι τό οϋς άπό τών πατριωτικών λόγων του κ. Χατζηδάκη», και του Κουβελά, που, κατά τόν Κυπραίό, είχε ιδιαίτερες άφορμές και προσωπικούς λόγους κατά του Μητροπολίτη. ‘Η δήλωση αυτή του Τσελεπίδη, άν μεταφέρεται σωστά άπό τόν Κυπραίό — και δέν έχουμε λόγους να τό άμφισβητήσουμε — δείχνει και τις πραγματικές διαστάσεις τής όζύτητας, που δέν ώφείλονταν σε καθαρά ιδεολογικούς λόγους αλλά και σε προσωπικές αντιδικίες. Ευθύνη γι’ αυτό του είδους τήν όζύτητα έπιρρίπτει ό Κυπραίος στο δικηγόρο ‘Ιάκ. Σουρία, άναπληρωτή του ‘Ελληνικού Προξενείου, στον έπίτιμο υποπρόξενο τής Γερμανίας γιατρό ‘Οθωνα ‘Ορυσταίν, λόγω επαγγελματικής αντίζηίας (πρός τόν Ροδοκανάκη;), αλλά και σε πολλούς Έλληνες υπηκόους «ταραξίας» που εύκολα θα έπαιρναν μέρος στις ταραχές με τή μιά ή τήν άλλη παράταξη³⁴. Τό γεγονός αυτό άντανακλώσει άσχημα στο γόητρο του Προξενείου «ώς ένδιαφερομένου δθην εις τας κομματικές ταύτας διαμάχας»³⁵. Φυσικά, όπως είδαμε τό ένδιαφέρον ύπήρχε αλλά ή προσοχή και άντικειμενικότητα με τήν όποία συμπεριφερόταν ό Κυπραίος δέν τόν βοήθησαν να άποσοβήσει τή σχετική δημοσιότητα. ‘Η «Παγχαική»³⁶ καταγγέλει τόν Κυπραίό πως άναμιγνύεται «φατριαστικώς άνέκαθεν εις τά κοινοτικά του τόπου», επειδή τοιχοκόλλησε στην είσοδο του Προξενείου άνακοίνωση για τους ‘Ελληνες πολίτες που ζούσαν στη Χίο «ότι κατηγορηματικώς άπαγορεύεται αυτοίς ή οιαδήποτε άνάμιξις των, εις τάς, ως θρυλείται, γενησομένας διαδηλώσεις περι διαφόρων κοινοτικών ζητημάτων ένταϋθα». ‘Η «Παγχα-

33. ‘Οπου παρ.

34. ‘Ο Κυπραίος άναφέρει ένδεικτικά και τήν περίπτωση του συνταξιούχου καθηγητή ‘Αντ. Πατρόνα, ‘Ελληνα πολίτη, που σχεδίαζε τήν κατάληψη τών ‘Εκπαιδευτηρίων χωρίς να τό γνωρίζει ή ήγεία τών άντιμητροπολιτικών, βλ. άναφ. 836/13 Σεπτ. 1908.

35. ‘Οπου παρ.

36. «Παγχαική» 27 Αύγουστου. ‘Όλες τις σελίδες τής «Παγχαικής» άπασχολεί τό Μητροπολιτικό.

κή» βέβαια δὲ θὰ μπορούσε νὰ κατηγορήσει τὸν Κυπραῖο γιὰ μητροπολιτικό. Γιὰ τοῦτο ἡ καταγγελία τῆς αὐτῆ ἀναφέρεται καθὼς φαίνεται μᾶλλον στὰ γεγονότα τῆς συνάντησης τοῦ Προξενείου καὶ στῆ διαφορά τῶν ἀπόψεων τοῦ Τσελεπίδη. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ ἡ καταγγελία ἔγινε πρὶν ἔντονα ἀπ' ἐτι ἀπαιτοῦσαν τὰ πράγματα. "Ὅσον ἀφορᾷ στὴν ἀποκήρυξη τοῦ Μητροπολίτη φαίνεται πὼς τελικὰ ἐπικράτησε ἡ ἀποψη Κουβελᾶ. Οἱ καναλικιοί, ποὺ τὸ πληροφορήθηκαν ἔσπευσαν νὰ κλείσουν τὴ Μητρόπολη, ἐνῶ οἱ κουβελικοὶ ἄφησαν νὰ κυκλοφορήσει ὅτι θὰ ἔκαναν συνεχῶς συλλαλητήρια ὥσπου νὰ παραιτηθεῖ ὁ Μητροπολίτης³⁷.

Τὶς μέρες ἐκεῖνες εἶχε φθάσει στὴ Χίο ὁ Νομάρχης Ἀρχιπελάγους Ἐκρέμ-μπέτης³⁸. Ὁ κόσμος μὲ συλλαλητήρια καὶ διαδηλώσεις τὸν «πολιορκοῦσε» στὸ ξενοδοχεῖο «Κοραχὸς» ὅπου ἔμεινε καὶ ἀπαιτοῦσε τὴν ἱκανοποίηση τῶν αἰτημάτων του. Ἐπιτροπὴ τοῦ Λαοῦ, ἀποτελούμενη ἀπὸ τοὺς Ν. Κουβελᾶ, Δημ. Νομικό, Στ. Φαφαλιό, Π. Καρδασιλάρη, Α. Σαρίκα καὶ Ι. Σόδη, τὸν ἐπισκέφθηκε γιὰ νὰ ἐξετάσουν μαζὶ τὸ θέμα³⁹. "Ἐτσι τὸ ζήτημα παίρνει νέα τροπὴ. Ὁ Ἐκρέμ-Μπέτης, μετὰ ἀπὸ ὑπόδειξη τοῦ Ὁθ. Ὀρνσταῖν καὶ τοῦ βοηθοῦ Διοικητοῦ Πλάτωνα Καβάφη, καθὼς καταγγέλλει ὁ Κυπραῖος⁴⁰, χωρίζει τὸ θέμα σὲ μητροπολιτικό καὶ κοινοτικό. "Ὅσον ἀφορᾷ τὸ πρῶτο δὲν μπορούσε νὰ ἐπέμβει γιὰτὶ ἦταν ἐκκλησιαστικό θέμα· μπορούσε συνεπῶς ν' ἀσχοληθῆ μόνο μὲ τὸ κοινοτικό. Ὁ χειρισμὸς ποὺ ἔκανε ὁ Νομάρχης ἦταν πραγματικὰ ἔξυπνος: ἀπὸ τὴ μιὰ διαδήλωνε σεβασμὸ πρὸς τὶς θρησκευτικὰ πεποιθήσεις τῶν Χίων καὶ προσέλωσε στὴν ἀρχὴ τῆς μὴ ἐπέμβασης στὰ θρησκευτικὰ ζητήματά του, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἀπόδειχνε» πανηγυρικὰ τὴν ἀπόφαση τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, μετὰ τὴ Νεοτουρκικὴ ἐπανάσταση βέβαια, νὰ σεβαστοῦν τὴ λαϊκὴ θέληση, ἀνεξάρτητα ἀπὸ φυλὴ καὶ θρησκεύμα, δημιουργώντας ἔτσι ἓνα καλὸ προηγούμενο γιὰ ὅποιαδήποτε μελλοντικὴ ἐπέμβαση. Σὲ ὅποιαδήποτε ἄλλη περίπτωσι κατὶ τέτοιο θὰ προκαλοῦσε τὴν ἀντίδραση τῶν ἑλληνικῶν προξενικῶν ἀρχῶν. Ὁ Μητροπολίτης ὅμως τότε παρακάνει μὲ τὴν αὐταρχικότητά του, κι' οἱ Χιώτες ἦταν τόσο ἐρεθισμένοι, ποὺ βέβαια δὲν μπορούσε νὰ γίνῃ λόγος γιὰ παραβίαση τῶν μειονοτικῶν προνομίων ἀπὸ τοὺς Νεότουρκους. Ἐξᾶλλου, ἦταν ὀλοφάνερο πὼς τὴν ἐπέμβαση εἶχε ζητήσει ὁ ἴδιος ὁ λαός.

Ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ Λαοῦ ὑπέβαλε, λοιπόν, ὑπόμνημα⁴¹ στὸ Νομάρχη ὅπου

37. Στὸ ἴδιο, ἀναφ. 778/26 Αὐγ.

38. Κατὰ τὸν Κυπραῖο, τὸ Νομάρχη εἶχαν καλέσει οἱ ἀντιμητροπολιτικοὶ γιὰ νὰ ἐπιλύσει τὶς διαφορές. Ἐπειδὴ ἀκριβῶς εἶχαν ἀναμιχθεῖ καὶ οἱ Τουρκικὲς Ἀρχές, ὁ Κυπραῖος θεωροῦσε πὼς δὲν ἔπρεπε ν' ἀπομακρυνθεῖ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ὁ Μητροπολίτης καὶ νὰ μειωθεῖ τὸ γόητρο τῆς Ἐκκλησίας. Τὴ γνώμη αὐτὴ συμμερίζονταν καὶ πολλοὶ μητροπολιτικοί. Βλ. ἀναφ. 871/20 Σεπτεμβρίου.

39. «Παγχακὴ», 16 Ὀκτωβρίου.

40. Ἄναφ. 897/30 Σεπτ. 1908.

41. «Παγχακὴ», 16 Ὀκτωβρίου. Ἐπίσης βλ. ἀναφ. 871/30 Σεπτ. 1908. Ὁ Κυπραῖος

έξέθετε τὸ ἱστορικὸ τοῦ ζητήματος καὶ κατηγοροῦσε τὴν «ἀπολυταρχικὴ ὁμάδα» γιὰ τὰ ἑξῆς: 1) Κακὴ χρῆση τοῦ κληροδοτήματος Δρομοκαίτη, σχετικῶς μὲ ἱατρικὲς σπουδές, 2) Κατάχρηση τῶν οἰκονομικῶν τῶν διαφόρων κοινοτικῶν καταστημάτων⁴² καθὼς καὶ χαριστικὴ προμήθεια ὑλικῶν καὶ τροφίμων ἀπὸ κομματικῶς φίλους διχως προηγούμενο μειοδοτικὸ διαγωνισμό, 3) Δημοσιουργία πρόσθετης φορολογίας ἀπὸ τύπον ἐτησίων ἐπικυρώσεων διορισμῶν διδασκάλων, ἐπιτροπῶν, ἐκκλησιῶν καὶ αὐτῶν τῶν ἱερέων ἀκόμη! τὰ δὲ οὕτως εἰσπραττόμενα ποσὰ δὲν ἀναγράφονται τοῦλάχιστον οὐδαμοῦ ὅτι διατίθενται ὑπὲρ τῶν καταστημάτων», καὶ 4) Εἴσπραξη τελῶν στὴ Μητρόπολη ἀπὸ τὸ μιστὸ γραμματέα Βασίλειο καὶ τῶν ὀργάνων τοῦ ἱερέου, μεταλύτερων τοῦ νομίμου γιὰ χαρτόσημα, ἄδειες γάμων, βαφτίσια κλπ. Ἡ εἴσπραξη γινόταν κυρίως ἀπὸ τὰ χωριά. Ἐπίσης κατηγοροῦσαν τὸ Βασίλειο γιὰ μονοπωλιακὴ ἔκδοση καὶ πώληση βιβλίων. Ἡ Ἐπιτροπὴ Λαοῦ πρότεινε τὴν προσωρινὴ διοίκηση τῶν κοινοτικῶν ἀπὸ 12μελῆ ἢ 14μελῆ ἐπιτροπῆ, ὅπου νὰ περιλαμβάνονται καὶ οἱ μετριοπαθέστεροι ἀπὸ τοὺς μητροπολιτικούς, τὴν παύση τοῦ γραμματέα Βασιλείου καὶ τὴ σύνταξη, ἀπὸ εἰδικούς, νέου κοινοτικοῦ Κανονισμοῦ· καὶ μετὰ τὴν ἔγκρισή του νὰ γίνουν ἐκλογές γιὰ τὴν ὀριστικὴ ἀνάδειξη Ἐφόρων καὶ ἄλλων ἀρχόντων.

Μιὰ ἄλλη ὁμάδα ὅμως ἀντιμητροπολιτικῶν, ἀπὸ τοὺς μετριοπαθέστερους κατὰ τὸν Κυπραῖο⁴³, ἔκανε διαφορετικὴ πρόταση: ζητοῦσε νὰ παραιτηθοῦν 2 μητροπολιτικοὶ ἀπὸ κάθε 4μελῆ ἐφορεία καὶ ν' ἀντικατασταθοῦν μὲ 2 μέλη τῆς ἀντιπολίτευσης. Περισσότερα στοιχεῖα γι' αὐτὴν τὴν ὁμάδα δὲν ἔχουμε, κι ἔτσι δὲν μποροῦμε νὰ κρίνουμε τί βαρύτητα εἶχε. Ἐπίσης δὲν μποροῦμε νὰ κρίνουμε ἂν ὄντως ἦταν μιὰ μετριοπαθέστερη πρόταση ἢ ἀποτελοῦσε προσπάθεια διάσπασης τῆς ἀντιμητροπολιτικῆς μερίδας. Γεγονὸς εἶναι πάντως ὅτι οἱ μητροπολιτικοὶ δὲν τὸ ἐκμεταλλεύθηκαν καθόλου. Δὲν ἔκαναν κἀν ἀντιπροτάσεις.

Ὁ Νομάρχης διέταξε τελικὰ τὸν καθαρτισμὸ 16μελοῦς ἐπιτροπῆς (ὁκτώ ἀπὸ κάθε παράταξη) ποὺ θὰ ἀναλάμβανε προσωρινὰ τὴ διοίκηση⁴⁴. Μόλις

ἀναφέρει ὡς αἰτίες τοῦ ἀντιμητροπολιτικοῦ κινήματος τὰ ἑξῆς: τὴ μεγάλη φιλαργυρία τοῦ Μητροπολίτη, τὴν ὑποτακτικὴ του στάση πρὸς τὶς τουρκικὲς Ἀρχές, τὴ μακροχρόνη ἀπουσία του ἀπὸ τὴ Χίο καὶ τὰ «ἠθικῶς ἐπίμεμπτα» ποὺ κυκλοφοροῦσαν.

42. Πάλι κατὰ τὸν Κυπραῖο, ὅπου παρ., ἡ μητροπολιτικὴ παράταξη, ποὺ συγκέντρωνε καὶ τὰ πῦρ ὑγιᾶ στοιχεῖα, ἦταν ἀνωτέρα πάσης ὑπονομίας. Ὁ ἀγώνας ἦταν μόνο γιὰ τὴ διοίκηση τῶν κοινοτικῶν, ποὺ εἶχαν ἀποκλειστικὰ κρατήσει οἱ μητροπολιτικοὶ, καὶ ἦταν γι' αὐτὸ ἀξιοκατάκριτο.

43. Ὅπου παραπ. ἀναφ. 836. Ἀπὸ τὴ διχογνωμία τούτῃ ὁ Κυπραῖος συμπεραίνει πῶς, μ' ἐξάιρεση λίγα πρόσωπα, ἡ ἀντιπολίτευση δὲν εἶναι κατάλληλη γιὰ τὴ διοίκηση τῶν κοινῶν.

44. Βλ. ἀναφορὰ 897.

μαθεύτηκε πώς ο Νομάρχης κατέλυσε τις κοινοτικές άρχές, ο Κυπραίος τόν επισκέφθηκε προφασιζόμενος την επίκειμενη άναχώρησή του και ύπέδειξε μετριοπάθεια λόγω του (προνομιακού) χαρακτήρα του ζητήματος. Δέν κατάφερε όμως τίποτα. Τό ίδιο, δέν κατάφερε και ο άναπληρωτής του παραιτηθέντος άρχιερατικού Έπιτρόπου, ιερέας Κωνστ. Παπαγιαννιδής, πού του έδειξε τηλεγράφημα του Πατριαρχείου πώς ή 'Ι. Σύνοδος μελετάει τό θέμα. Άναγκάστηκε νά εκτελέσει την έντολή του Νομάρχη και άκολουθούμενος από τό πλήθος σφράγισε τά κοινοτικά καταστήματα, Βιβλιοθήκη Κοραή⁴⁵, Συμβολαιογραφείο και Μητροπολιτικό οίκο. Η Έπιτροπή Λαού ήταν πιά κύρια τής κατάστασης μετά μάλιστα τη δήλωση του Νομάρχη πώς έχει πλήρη έμπιστοσύνη στις ενέργειες της⁴⁶ και την άποδυνάμωση τής μητροπολιτικής παράταξης από τά τοπικά της στελέχη. Τό μέτρο ένεκριναν ο ύποπρόξενος τής Γερμανίας Όρνσταϊν, ο Φραγκίσκος Βρατζαφόλιο προξενικός πράκτορας Γαλλίας και Ρωσίας⁴⁷ και ο ύποπρόξενος τής Άγγλίας, πού διαβεβαίωσε τόν Κυπραίο πώς βρέθηκε πρό τετελεσμένου γεγονότος. Ο 'Ιταλός ύποπρόξενος δέν ρωτήθηκε καθόλου⁴⁸. Τά γεγονότα αυτά άκολούθησαν μηνύματα συμπαράστασης προς τόν Μητροπολίτη από τούς περισσότερους κοινοτικούς άρχοντες του νησιού, γεγονός βέβαια πού χειροτέρεψε πολύ τη θέση τής Καναλικής παράταξης στήν όποίαν άνήκαν⁴⁹.

Τόν ίδιο καιρό οι μητροπολιτικοί ήταν άλλιώς άπασχολημένοι: προετοιμαζαν μία νέα ύποψηφιότητα, του Μιχαήλ Θεοτοκά. Η είδηση διαδόθηκε και σύντομα έπιβεβαιώθηκε. Η τσελεπιδική «Παγχακή» άνάγγειλε ως έξής την ύποψηφιότητα του Θεοτοκά: «Άγαπητοί πατριώται όλης τής Χίου. Μάθετε ότι ο παράνομος Δεσπότης τής πατρίδος μας, όπου ο τόπος μας δέν τόν θέλει κατ' ούδένα τρόπον, έσχεδιάσε με τά έδώ όργανά του και βγά-

45. Ο Τούρκος φρουρός τής Βιβλιοθήκης άπαθανάτισε τ' όνομά του γράφοντας τό έλληνικά, ΑΖΗΖ ΧΩΡΟΦΥΛΑΕ, στήν άριστερή, καθώς μπαίνουμε στή βιβλιοθήκη, κολώνα.

46. «Παγχακή», 16 Όκτ.

47. Ο Κυπραίος, άναφ. 435/14 Μαΐου 1908, είχε ζητήσει νά επέμβει τό 'Υπ. Έξωτερικών γιά ν' άντικατασταθή, τουλάχιστον από τη Ρωσία. Ήταν φανατικός καθολικός κ' είχε δώσει δείγματα μισελληνισμού.

48. Όπου παρατ. άναφ. 897. Ο Έκρημ Μπέης κανόνισε έσπευσμένα την άναχώρησή του δίχως νά περιμένει την όριστική λύση του κοινοτικού ζητήματος. Η βιαστική του άναχώρηση κατ' άλλους όφειλόταν στήν εμφάνιση άγγλικού στόλου στή Ρόδο και κατ' άλλους σέ διαταγή τής 'Υ. Πύλης «προκληθείσαν εκ τής έπεμβάσεως αυτού εις τά κοινοτικά και τής διαταχθείσης σφραγίσεως τών Κοινот. Καταστημάτων», βλ. άναφ. 910/4 Όκτ.

49. «Πρόδος» Κων/πολης, 6 Σεπτεμβρίου 1908, όταν ακόμα ύποστήριζε τη μητροπολιτική παράταξη. Δημοσιεύονται μηνύματα συμπαράστασης από τις Δημογεροντίες: Ζιφιάς, Πόλεως Χίου, Βολισσού, Πειραμιάς, Ποταμιάς, Χαλάνδρων, Νενετουρίου, Άγ. Γάλα, Τρυπών, Καρδαμύλων, Οίνουσών και Βατικιών· τις Έφοροεπιτροπές Άγ. Νικολάου, Μαφάρου, Καρδαμύλων· τις ένორεις Ράχης, Παναγίας και την κοινότητα Όλύμπου, καθώς και από μέλη τής Κοινότητας Καρδαμύλων και 317 Χίους κατοίκους Κων/πολης.

λουν ως υποψήφιον βουλευτήν κάποιον νέον δικηγόρον Θεοτοκῶν, ὁ ὁποῖος μένει εἰς τὴν Κων/πολιν καὶ ἔχει θεῖον Συνοδικόν, καὶ ἐὰν ἐπιτύχη τέτοιος βουλευτής, τότε θὰ πάρῃ ψῆφον ἀθωώσεως ὁ Δεσπότης Δεληγιάννης. Λοιπὸν προσέχετε πρὸς θεοῦ εἰς Δεσποτικούς ἐκλέκτορας νὰ μὴν δώσῃ κανεὶς ψῆφον, διότι θὰ βγάλουν Δεσποτικὸν βουλευτήν»⁵⁰. Ἀκολουθοῦσε πλήρης κατάλογος τῶν ἀντιμετρηπολιτικῶν ἐκλεκτῶρων.

Ἡ ὑποψηφιότητα τοῦ Μ. Θεοτοκῶ ἦταν ἓνας ἐξυπνος ἐλιγμὸς τοῦ συνοδικοῦ Μητροπολίτη Χίου καὶ τοῦ Πατριαρχείου γιὰ ν' ἀντιμετωπιστῆ ἀποτελεσματικότερα ἢ ὑποψηφιότητα τοῦ Τσελεπίδη, πού, θέτοντας μάλιστα σὲ κυκλοφορία τὸ πρόγραμμά του τυπωμένο σὰν παράρτημα τῆς Παγγιακῆς, ἐνίσχυε συνεχῶς τὶς θέσεις του.

Ὁ Θεοτοκῶς καταγόταν ἀπὸ τὸ Πυργὶ ἀλλὰ ζοῦσε καὶ σταδιοδρομοῦσε στὴν Πόλιν. Μὲ λαμπρὲς νομικὲς σπουδὲς καὶ εἰδικὸς στὸ θέμα τοῦ προνομιακοῦ καθεστώτος τῶν Πατριαρχείων, ἦταν ἤδη νομικὸς σύμβουλος τοῦ Ἐθνικοῦ Μικτοῦ Συμβουλίου. Ὁ Μητροπολίτης Λέρου καὶ Καλύμνου ἦταν θεῖος του. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερο ἦταν πῶς ὁ ἴδιος ὁ Πατριάρχης ὑποστήριξε τὴν ὑποψηφιότητά του⁵¹. Συγκέντρωνε δηλαδὴ ὅλα τὰ προσόντα γιὰ νὰ διεκδικήσῃ σοβαρὰ τὸν τίτλο τοῦ βουλευτῆ⁵². Τὰ μόνια μειονεκτήματά του ἦταν ὅτι δὲν γινώριζε καθόλου τὴν τουρκικὴ ἐκτὸς ἀπὸ ἐλάχιστες λέξεις, καὶ τὸ χειρότερο, ἡ ὑποψηφιότητά του συνδέθηκε ἀμέσως μὲ τὸ Μητροπολιτικὸ ζήτημα. Ὁ Κυπραίος, γι' αὐτὸ τὸ θέμα, εἶναι κατηγορηματικός. «Ὁ κ. Θεοτοκῶς, κατὰ τὴν κρίσιν μου, καίτοι εἶναι πεπρωτισμένος διὰ πολλῶν γνώσεων, οὐχ ἤττον μὲν ψελλίζει ὀλίγα Τουρκικὰ καὶ οὐδεμίαν ἐπιρροὴν ἐξασκεῖ ἐν τῇ νήσῳ, εἰ μὴ μόνον εἰς τὸ χωρίον Πυργὶ ἐξ οὗ κατάγεται, καὶ ἀμφιβάλω ἀν καὶ αὐτοὶ οἱ ἐκλέκτορες τοῦ ἐν λόγῳ χωρίου ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῶν πέριξ χωρίων ψηφίσωσιν αὐτόν». Καὶ συνεχίζει: «Τὴν αὐτὴν ἀμφιβολίαν ἔχω καὶ περὶ τῶν ἐκλεκτῶρων Λέρου καὶ Καλύμνου, ἐν αἷς Ἀρχιερεὺς τυγχάνει ὁ τοῦ κ. Θεοτοκῶ θεῖος, διό-

50. «Παγγιακῆ», 16 Ὀκτωβρίου. Ἡ «Παγγιακῆ», κυκλοφοροῦσε κάθε Κυριακῆ· γι' αὐτὸ δὲν μποροῦσε νὰ παρακολουθήσῃ καθημερινὰ τὴν ἐπικαιρότητα. Ἰδιαίτερα γιὰ τὸ Θεοτοκῶ, πρέπει νὰ σημειώσουμε πῶς ἔφθασε στὴ Χίο στὶς 5 Ὀκτωβρίου.

51. Κυπραίος πρὸς Μπαλατζή, ἀναφ. 929/7 Ὀκτ. Βλ. ἐπίσης ἀναφ. 886/27 Σεπτεμβρίου. Ὁ Κυπραίος εἶναι τῆς γνώμης ὅτι «ἡ ὑπὸ τοῦ Οἴκου. Πατριάρχου γενομένη σύστασις περὶ ὑποστηρίξεως αὐτοῦ (τοῦ Θεοτοκῶ) ὡς βουλευτοῦ προέρχεται μᾶλλον ἐκ συστάσεων τοῦ Μητροπολίτου Χίου πρὸς πλειοτέραν ἐπιδείνωσιν τῶν ἐνανθῶ κοινωτικῶν πραγμάτων παρὰ ἐκ συνδιαλλακτικοῦ πνεύματος ὅπερ ὄφειλε καὶ ὄφειλε ὁ Μητροπολίτης Χίου νὰ τηρήσῃ». Πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι Πατριάρχης στὰ χρόνια αὐτὰ ἦταν ὁ Ἰωακείμ Γ' (2η περίοδος πατριαρχείας του).

52. Σχετικὰ μὲ τὴν προσωπικότητα τοῦ Μ.Γ. Θεοτοκῶ βλ. «Περὶ ὀδὸν τοῦ ἐν Χίῳ Συλλόγου Ἀργέντη» Ἀφιέρωμα εἰς Μ.Γ. Θεοτοκῶν, τομ. Ζ', Ἀθῆναι 1970.

τι ως θετικῶς γνωρίζω οὐδεμιᾶς συμπαθείας χαίρει ὁ θεῖος του ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ του, οὔτε ἐπιρροήν τινα νὰ ἐξασκήσῃ δύναται⁵³.

Ἡ γνώση τῶν τουρκικῶν, ἐν τούτοις, δὲ φαίνεται νὰ ἦταν ἀνυπέρβλητο ἐμπόδιο. Ὅπωςδὴποτε μπορούσε νὰ ὑπερτηθηθεῖ, καθὼς συνέβη καὶ μ' ἄλλους Ἑλληγες βουλευτές, σύμφωνα μὲ ἄρθρο τοῦ Συντάγματος πού πρόβλεπε ἕνα περιθώριο τεσσάρων ἐτῶν γιὰ τὴν ἐκμάθηση τῆς γλώσσας⁵⁴. Παρ' ὅλ' αὐτὰ οἱ ἐφημερίδες, τῆς Κωνσταντινούπολης ιδιαίτερα⁵⁵, ἀναφερόμενες στὴν ὑποψηφιότητα τοῦ Θεοδοκᾶ κάνουν σκωπτικώτατα σχόλια γιὰ τὴν ἄγνοιά του τῆς τουρκικῆς, περιορίζοντας, ἄς σημειωθεῖ, τὴν κριτικὴ τους σ' αὐτὸ μόνο τὸ σημεῖο. Θάταν ἴσως παρακινδυνευμένο νὰ ἐξηγήσουμε τὸ γεγονός αὐτὸ σὰν ἕνα ἐπιπλέον δεῖγμα τοῦ ἀντιπατριαρχικοῦ ἀγώνα ποῦχε ξεσπάσει μετὰ τὴ συνταγματικὴ ἀλλαγὴ, κυρίως στὴν Κ/Πόλη, ὅμως δὲν παύει νὰ εἶναι ἀξιοπερίεργη ἡ ἀντίθεση στὸ Θεοδοκᾶ μόνο καὶ μόνο γιὰ τὶς ἐλλειπτεῖς Τουρκικῆς του γνώσεις. Γι' αὐτὸ καὶ τὴ σωστὴ διάσταση τῆς ἀντίθεσης αὐτῆς πρέπει ν' ἀναζητήσουμε στὴ σύνδεση τοῦ Θεοδοκᾶ μὲ τὸ μητροπολιτικὸ θέμα, γεγονός ἄλλωστε πού ὅλοι δέχονται.

Ὁ Θεοδοκᾶς ἀποβιβάστηκε στὴ Χίο στὶς 5 Ὀκτωβρίου. Τὴν ἴδια ἐκεῖνη μέρα ὁ Χιακὸς λαὸς εἶχε κατέβει σὲ ὀθρυβῶδες συλλαλητήριο ὑποχρεώνοντας σὲ παραίτηση, ἀκόμα καὶ μὲ ζυλοδαρμό, ὅσους δὲν εἶχαν ἐγκαταλείψει ἀκόμα τὶς κοινοτικῆς τους θέσεις⁵⁶.

Ἡ ἄφιξη τοῦ Θεοδοκᾶ ἐκεῖνη τὴ μέρα στάθηκε μιὰ μοιραία σύμπτωση. Ἡ ἄτυχη ἐμπνευση τῶν κοινοτικῶν («ἀρχοντίσκων»), καθὼς χλευαστικὰ τοὺς ἀποκαλεῖ ἡ «Παγγιακὴ», νὰ στείλουν μιὰν ἐπιτροπὴ τους, νὰ τὸν ὑποδεχεθεῖ, δὲ βοήθησε καθόλου τὴν κατάστασιν⁵⁷. Ἀντίθετα, ἐξέθεσαν ἀνεπανόρθωτα τὸ νέο ὑποψήφιο. Πῶς θὰ μπορούσε ὅμως νὰ γίνῃ διαφορετικὰ, ἀφοῦ τὰ ἴδια αὐτὰ ἄτομα ἐργάζονταν, κομματικὰ πιά, γιὰ τὴν ἀνάδειξή του σὲ βουλευτὴ;

53. Ὅπου παρ.

54. Πρόκειται γιὰ τὸ ἄρθρο 68 τοῦ Συντάγματος, ὅπου δίνεται σὰν ἐπεξηγήση: «Μετὰ τὴ λήξη τῆς πρώτης τετραετίας (τόσο διαρκούσε ἡ ἐντολὴ τῆς κυβένησης), ἕνας ἀπὸ τοὺς ὄρους ἐκλεξιμότητος στὴν ἀντιπροσωπεία θὰ εἶναι νὰ γνωρίζῃ ὁ υποψήφιος νὰ διαβάζῃ καὶ ὅσο τὸ δυνατό νὰ γράφῃ τουρκικά». Ἡ ἐξαίρεση αὐτὴ γινόταν γιὰ τὴν α' τετραετία τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ Συντάγματος. Ἄς σημειωθεῖ, ἐπίσης, ὅτι τότε ἀκόμα ἡ τουρκικὴ χρησιμοποίησε τὴν ἀραβικὴ γραφὴ.

55. Ἐφημερίδες «Πατρίς», 6 Ὀκτωβρίου, καὶ «Πρόσδος», 8 καὶ 16 Ὀκτωβρίου.

56. Ὁ Κυπραῖος ἀναφέρει πὼς ἔγιναν ἀρκετὰ ἔκτροπα. Ὡς καὶ τὴ σύζυγὸ του φαίνεται πὼς ἔβρισε ὁμάδα «ταραξιῶν», βλ. ἀναφ. 923/6 Ὀκτ.

57. «Παγγιακὴ», 15 Νοεμβρίου, ὅπου γιὰ πρώτη φορὰ γράφει ἐκτενῶς γιὰ τὸ Θεοδοκᾶ. Βλ. ἐπίσης γράμμα τοῦ τελευταίου πρὸς τὴ γυναῖκα του Ἀνδρονίκη, στὶς 6 Ὀκτωβρίου. Στὸ γράμμα τοῦτο ὁ Θεοδοκᾶς δὲν ἀναφέρεται καθόλου στὴν ἐπιτροπὴ πού τὸν ὑποδέχτηκε, ἀλλὰ κάνει τὴν παρακάτω, τὴ μοναδική, μνεία τῶν γεγονότων τῆς 5 Ὀκτωβρίου. «Χθὲς ὄλην τὴν ἡμέραν εἴχομεν ἱστορίας κοινοτικῆς, ὁ ὄχλος ὑπεχρέωσε τοὺς ἐν τοῖς πράγμασι νὰ παραιτηθοῦν».

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ μοιραία σύμπτωση, ἡ ἡμερομηνία ἀφίξης τοῦ Θεοδοκᾶ φανερώσει καὶ κάτι ἄλλο: πὼς ἀργοπορημένα πολὺ ὁ Θεοδοκάς πῆρε τὴν ἀπόφαση νὰ ὑποβάλει ὑποψηφιότητα. Ὅντως οἱ φίλοι του παραπονοῦνται πὼς ἔβαλε ἀργὰ ὑποψηφιότητα, ὅταν πιά εἶχαν ὑποσχεθεῖ τὴν ψῆφο τους στὸν Τσελεπίδη⁵⁸. Οἱ διαβεβαιώσεις αὐτὲς ἤχουν παράδοξα, μᾶλλον σὰν «ψευτοευγενικὲς» ὑπεκφυγές. Πάντως ὁ Θεοδοκάς διαβεβαιώνει πὼς ἔχει ἀκόμη ἐλπίδες καὶ κρίνει πὼς ἡ παρουσία του στὴ Χίο ἦταν ἀπολύτως ἀπαραίτητη⁵⁹: πιστεύει ὅτι θὰ διασπάσει τοὺς «ὑπὲρ τοῦ Τσελεπίδου», πού, ὁμολογεῖ, «ἔχουν ἐργασθῆ θαυμασίως» καὶ καταλήγει πὼς «ἀν δὲν ἦσαν τὰ κοινοτικά ἀνώμαλα, τὸ πρᾶγμα θὰ ἦτο εὐχερέστερον»⁶⁰.

Τὸ σκοπὸ τῆς ὑποψηφιότητος Θεοδοκᾶ συμπεραίνει ἀπὸ τὴ δική του μεριά καὶ ὁ Πρόξενος Κυπραῖος: «Ἐπομένως γνωρίζω ταῦτα (τὰ κοινοτικά) ὁ Μητροπολίτης Χίου ἐκ προθέσεως κατὰ τὰς παραμονὰς τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν ἔφερεν ἐν μέσῳ τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ κ. Θεοδοκᾶ, μόνον καὶ μόνον ἵνα διασπάσῃ ψήφους τινὰς ἐκ τῶν τοῦ τῆς ἀντιπολιτεύσεως ὑποψηφίου ὑπὲρ τῶν τῆς συμπολιτεύσεως τοιούτων κ.κ. Καναλᾶ καὶ Βασιλειάδου»⁶¹.

Γι' αὐτὸ τὸ λόγῳ καὶ ἡ ὑποψηφιότητά του καταπολεμεῖται ἀκριβῶς μὲ τὸ ἐπιχειρήμα πὼς εἶναι μητροπολιτικός, καὶ ἐπίσης πὼς ὁ Μητροπολίτης Λέρου, θεῖος τοῦ Θεοδοκᾶ, ὑποστηρίζει τὸ Μητροπολίτη Χίου⁶². Ἡ κωνσταντινουπολίτικη «Πρωτὰ» μάλιστα, προχωρεῖ παραπέρα. Σ' ἀνταπόκρισή της ἀπὸ τὴ Χίο⁶³ ὑποστηρίζει πὼς στὴν δέξυτητα τῆς κοινοτικῆς διαμάχης πολὺ συντέλεσε καὶ ἡ μετάβαση τοῦ Θεοδοκᾶ στὴ Χίο, ὡς ὑποψήφιος. Ὁ λαὸς τὸν θεώρησε μητροπολιτικὸ ὑποψήφιο «ἀφ' οὗ ἔφερε συστατικά τῆς Αὐτοῦ Παναγιότητος (τοῦ Πατριάρχου), τοῦ Δεληγιάνου καὶ ἄλλων πρὸς μητροπολιτικούς, τὰς ἐνεργείας δὲ ταύτας ὑπέλαβεν ὁ λαὸς ὡς ἀπόπειραν ἀντιποίησεως τῆς θελήσεως του καὶ διὰ τοῦτο σύσσωμος ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ Μ. Θεοδοκᾶ».

Δυὸ-τρεῖς ἡμέρες μετὰ τὴν ἀφίξή του τὰ πράγματα ἀλλάζουν. Ὁ Θεοδοκάς ἐμφανίζεται νὰ θέλει ν' ἀναχωρήσει· δηλώνει πὼς «ὅ,τι εἶχε νὰ κάμῃ τὸ ἔκανε»⁶⁴. Τὸ ἐπιτελεῖο του ἴμως εἶχε ἀντιρρήσεις: ἐπιχειρηματολογοῦσε, ὁμολο-

58. Βλ. γράμματα Θεοδοκᾶ (Γ.Θ.) 6ης καὶ 8ης Ὀκτωβρίου.

59. Ὅτι ἄρπετε μήπως νὰ συμπεράνουμε πὼς ἔγιναν σκέψεις νὰ μὴν πάει καθόλου στὴ Χίο ὁ Θεοδοκάς;

60. Γ.Θ., 6 Ὀκτ.

61. Κυπραῖος πρὸς Μπαλτατζὴ ἀναφ. 929/7 Ὀκτ. 1908. Τὴν ἴδιαν ἀποψηφὴ ὑποστηρίζει, σ' ἀνταπόκρισή της ἀπὸ τὴ Χίο ἡ «Πρωτὰ» τῆς Κ/Πολῆς στίς 31 Ὀκτωβρίου. Τὴν ἀνταπόκριση, σὲ μορφή γράμματος ἀπὸ τὴ Χίο, ὑπογράφει κάποιος Λς Γ. Λς.

62. Γ.Θ., 7 Ὀκτ.

63. «Πρωτὰ», 31 Ὀκτ.

64. Γ.Θ., 7 Ὀκτ.

γουμενώς πειστικά, πώς με την αναχώρησή του οι αντίπαλοι θά διέδιδαν ότι τράπηκε σὲ φυγή «καὶ θ' ἀποθαρρύνουν τοὺς ἰδικούς μας, οἱ ὁποῖοι καθημερινῶς πρέπει νὰ ἐνθαρρύνωνται»⁶⁵. Δὲν εἶναι δύσκολο νὰ φαντασθοῦμε τι ἔκανε βιαστικὸ τὸ Θεοτοκᾶ. Κι' ἡ ἐπιχειρηματολογία τῶν δικῶν του δὲν ἦταν καὶ τόσο ἐνθαρρυντικὴ. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ αἰσιοδοξία ποὺ διαπιστώνουμε στὰ γράμματα τοῦ εἶναι πικρὴ καὶ βεβιασμένη.

Ἡ καθυστέρηση στὸ τύπωμα καὶ στὴν ἀποστολὴ τοῦ ἐκλογικοῦ του προγράμματος, πολὺ φυσικὴ, ἀφοῦ κι ἡ ἀπόφαση τῆς ὑποβολῆς ὑποψηφιότητος πάσθηκε ἀργά, προσθέτει καινούριες δυσκολίες. Σύμφωνα με δική του ἐκτίμηση, ἑκατὸ φυλλάδια ποὺ στάλθηκαν γρηγορότερα ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο τῆς σμυρναϊκῆς «Ἀμάθειας», ὅπου ἔγινε ἡ ἐκτύπωση τοῦ προγράμματος, καὶ μοιράστηκαν ἀμέσως, δημιούργησαν εὐνοϊκὴ ἐντύπωση. «Ποτὲ δὲν περιμένα, γράφει στὴ σύζυγό του, ὅτι με τὰ προγράμματα ἦτο δυνατόν νὰ μεταβάλλουν γνώμην οἱ ἄνθρωποι»⁶⁶. Ὁ Τσελεπιδῆς κυκλοφόρησε τὸ πρόγραμμά του μετὰ τὴς 20 Σεπτεμβρίου, ἡ ἡμερομηνία ποὺ ἀναγράφεται εἶναι 19 Σεπτεμβρίου, ἐνῶ τοῦ Θεοτοκᾶ, παρ' ὅλο ποὺ ἀναγράφει τὴν ἡμερομηνία 4 Ὀκτωβρίου, δὲν κυκλοφόρησε πρὶν ἀπὸ τὴς 9 Ὀκτωβρίου⁶⁷. Θὰ μπορούσαμε νὰ ὑποστηρίξουμε λοιπὸν παίρνοντας ὑπόψη καὶ τὴς ὅλες συνθήκες τῶν ὑποψηφιότητων, ὅτι τὸ πρόγραμμα τοῦ τελευταίου ἀποτελεῖ, κατὰ κάποιον τρόπο, ἀπολογία πρὸς ὅσα καταμαρτυροῦνται γιὰ τὴ «μητροπολιτικὴ» ὑποψηφιότητα κι' ἀπάντηση στὸ πρόγραμμα τοῦ Τσελεπιδῆ.

Ἡ σύγκριση τῶν δύο προγραμμάτων μᾶς δίνει μιὰν ἐνδιαφέρουσα εἰκόνα

65. Ὅπου παρ. Φαίνεται παράδοξο τὸ γεγονός ὅτι ὁ Θεοτοκᾶς στὰ πρῶτα τοῦ γράμματα ἐμφανίζεται γεμάτος αἰσιοδοξία. Τὴν αἰσιοδοξία του, βέβαια, δὲ στηρίζει μόνο στὸν ἐνθουσιασμό τῶν συντοπιτῶν του Πυργούσιων, ἀλλὰ καὶ στὴ διαπίστωση ὅτι «πλείστοι ἀντίθετοι στρέφουν καθημερινῶς μετ' ὁ μέρος μας». Καὶ προχωρεῖ στὸ συμπέρασμα πὼς τὴν «πλειοψηφίαν ἀσφαλῶς τὴν ἔχομεν ἐν Χίῳ, μένουσιν τὰ νησιά τὰ ὅποια θὰ κρίνουν τὴν ἐκλογὴν ὑπὲρ ἡ κατὰ». Ὅπωςδήποτε δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγει τὸ γεγονός ὅτι ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῶν κοινοτικῶν ἀρχῶν ἦταν μητροπολιτικὴ καὶ ὅτι ἐστὶν αἰσιοδοξία τοῦ τελευταίου συνέλεξε κι' ἡ ἐπίσκεψη ποὺ τοῦ ἔκαναν οἱ «ἀρχηγὸς τῶν ἀντιθέτων», ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Κουβελὰ καὶ Τσελεπιδῆ, βλ. Γ.Θ., 7,8 καὶ 10 Ὀκτωβρίου. Γιὰ τὸ τελευταῖο τοῦτο περιστατικὸ ἡ «Παγχαϊκὴ» (15 Νοεμβρίου) ἰσχυρίζεται ἄλλα πράγματα. Ναὶ μὲν τὸν ἐπισκέφθηκε ἡ ἐπιτροπὴ Λαοῦ, ὅχι ὁμως γιὰ νὰ τοῦ προτείνει νὰ κηρυχθῆ ἀντιδеспοτικὸς καὶ νὰ τὸν ὑπερφηφίσει, καθὼς δήλωσε στὴς Κωνσταντινουπολίτικες ἐφημερίδες, ἀλλὰ γιὰ νὰ τοῦ προτείνει μερικὰ μέλη τῆς νὰ τὸν συνοδεύσουν, κατὰ τὴν ἀναχώρησή του, ὡς τὸ πλοῖο, ὥστε ν' ἀποφευχθοῦν τυχὸν λυπηρὰ ἐπεισόδια.

66. Γ.Θ., 9 Ὀκτωβρίου.

67. Τὸ ἐκλογικὸ πρόγραμμα τοῦ Θεοτοκᾶ θ' ἀναφέρεται ὡς Ε.Π.Θ. καὶ τοῦ Τσελεπιδῆ ὡς Ε.Π.Τ. Οἱ παραπομπὲς στὸ πρῶτο θὰ γίνονται στὸ ἄρθρο τῆς Λ. Ἀλιβιζάτου-Θεοτοκᾶ, «Ἐκλογὲς βουλευτῶν στὴν Χίο ἐπὶ Τουρκοκρατίας — Ὑποψηφιότης Μ.Θεοτοκᾶ» στὴ «Χιαϊκὴν Ἐπιθεώρησιν» τεύχος 30/Νοεμ. 1972. Οἱ παραπομπὲς στὸ δεύτερο, γίνονται στὸ μονόφυλλο παράρτημα τῆς «Παγχαϊκῆς».

του πῶς ἀντιμετώπιζε τὴν κατάσταση ὁ κάθε ὑποψήφιος. Ὁ Τσελεπίδης πῶς σύντομος, δὲν κάνει εἰσαγωγή, προχωρεῖ ἀμέσως στὴν ἀπαρίθμηση τῶν προβλημάτων μὲ τὰ ὁποῖα θ' ἀσχοληθεῖ. Ἀντίθετα, ὁ Θεοτοκάς αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ δώσει ὀρισμένες ἐξηγήσεις, νὰ προκαλέσει κάποια «ζύμωση», καθὼς θὰ λέγαμε σήμερα, ὥστε ν' ἀναπληρωθεῖ τὸ κενὸ ποῦ ἀναγκαστικὰ ὑπῆρχε λόγῳ τῆς παραμονῆς του στὴν Κωνσταντινούπολη. «Αἱ περιστάσεις εἶναι κρίσιμοι καὶ δειναί, σημειώνει, καὶ τὰ καθήκοντα ἡμῶν πολλαπλᾶ, καθήκοντα πρὸς τὸ Κράτος, πρὸς τὸ Ἔθνος, πρὸς τὰς πατρίδας ἡμῶν. Τῶν καθήκοντων τούτων ἡ ἐκπλήρωσις εἶναι δυνατὴ μόνον ἂν ὅλοι αἱ ἐπαρχίαι, ὅλον τὸ Ἔθνος ἐν ὁμοноίᾳ καὶ ἀγάπῃ συνεργασθῶμεν. . .» Καὶ συνεχίζει: «Αὕτη εἶναι ἡ πατρικὴ σύστασις καὶ συμβουλὴ τῶν Ἀρχηγῶν καὶ τῶν προκρίτων τοῦ ἡμετέρου Ἔθνους ἣτις εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Αὐτοκρατορίας εὐλαβῶς ἐγένιν ἀποδεκτή». Σὰν ὑποψήφιος πατριαρχικός, σὰν ἄνθρωπος ποῦ δὲν εἶχε φθαρεῖ στὰ τοπικὰ κοινοτικὰ ζητήματα, ὁ Θεοτοκάς μεταφέρει τὶς πολιτικὰς κατευθύνσεις τοῦ Ἐθνικοῦ Κέντρου, καὶ κάνει καὶ τὴν ὑπόδειξη ὅτι πῶς θὰ ἦταν δυνατὸ οἱ Χιῶτες ν' ἀποτελέσουν ἐξαίρεση στὴ γενικὴ σύμπραξη ὅλων ἐλληνικῶν κοινοτήτων. «Ἄλλὰ δυστυχῶς ἡ ἀγαπητὴ πατρίς ἡμῶν [. . .] εὐρίσκειται πεισματωδῶς διηρημένῃ διὰ τὰ γωστὰ τοπικὰ ζητήματα, καὶ πρὸς αὐτὰ συνεχεσίτηθ, ὡς μὴ ὄφειλε, καὶ τὸ τῆς ἐκλογῆς βουλευτοῦ». Ἡ ἄποψη ἦταν ὅτι τὰ τοπικὰ κοινοτικὰ θέματα δὲν ἔχουν εὐρύτερη σημασία ἀπὸ τὰ στενὰ ἐπαρχιακὰ ὄρια. Συνεπῶς τὰ τοπικὰ προβλήματα δὲν ἔπρεπε νὰ πολυαπασχολοῦν ἕναν Ἑλληνα βουλευτὴ, πολὺ περισσότερο ποῦ τοῦ ἐπιφυλάσσονταν ἕνας περίπλοκος καὶ δύσκολος ρόλος στὸ Ὄθωμανικὸ Κοινοβούλιο, ποῦ θὰ καλοῦνταν νὰ παρουσιασθεῖ σ' ἕνα ἀρραγὲς μέτωπο σχετικὰ μὲ τὴ λύση τῶν στρυφνῶν μειονοτικῶν προβλημάτων τῆς γερασμένης πολυεθνικῆς Αὐτοκρατορίας. Ὁ Θεοτοκάς δίνει μεγάλη ἔμφαση στὸ Ἐθνικὸ πρόβλημα, προβάλλοντας τρεῖς πτυχές του: τὸ θέμα δηλαδὴ τῆς γλώσσας, τῆς στρατολογίας τῶν χριστιανῶν καὶ τῆς ἐκπαιδευτικῆς αὐτονομίας τῶν ἐλληνικῶν κοινοτήτων⁶⁸. Ὁ Τσελεπίδης ἀναφέρει μόλις ὀγδοὺ τὸ θέμα τῶν προνομίων δίχως νὰ τὸ ξεχωρίζει ἀπὸ τὰ ἄλλα προβλήματα γιὰ τὰ ὁποῖα ὑποσχόταν ν' ἀγωνιστεῖ. «Ἄς σημειωθεῖ πῶς ἕνα ἀπὸ τὰ συνθήματα κατὰ τοῦ Τσελεπίδη ἦταν τὸ ἐξῆς: «Μαῦρον εἰς τὸν καταπατοῦντα τὰ προνόμια Τσελεπίδην. — Ἄσπρον εἰς τὸν ἀνεξάρτητον βουλευτὴν μας Θεοτοκᾶν»⁶⁹.

Εἶναι ἀλήθεια πῶς ὁ Τσελεπίδης ἔδινε περισσότερο τὴν ἐντύπωση τοπικοῦ παράγοντα ποῦ ἀγωνιζόταν αὐτῶν τῶν γενικῶν συμφερόντων τῆς ἰδιαίτερας ἡμῶν πατρίδος καὶ τῆς ὅλης ἐπαρχίας». Ὅμως εἶναι ἀξιοπεριέργο τὸ γεγονός ὅτι, παρὰ τὴν παραπάνω διαπίστωση, δὲν ἀναφέρει τίποτα στὸ πρόγραμμά

68. Ὁπου παρ. Ε.Π.Θ. § Β, σελ. 213.

69. Βρίσκεται, σὲ μορφή *feuille-volant*, στὸ Ἄρχειο Θεοτοκᾶ.

του για την τοπική κοινοτική διαπάλη. Ἀντίθετα, δὲ θάπρεπε νὰ παρίδουμε τὴν εὐκρινή, ὅσο καὶ ἐλάχιστη ὠφέλιμη γιὰ τὸν ἐκλογικὸ τοῦ ἀγῶνα, δῆλωση τοῦ Θεοτοκά πῶς: «καθῆκον μου θεωρῶ νὰ ἴσταιμαι μακρὰν αὐτῶν (τῶν κοινοτικῶν ζητημάτων) καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ καταβάλλω πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν διὰ νὰ ἐκλείψωσι ταῦτα, ἐὰν δὲ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον καὶ ἐπιβάλλεται ἡ ἀνάμιξις μου, ἐν τῷ αὐτῇ περιπτώσει νὰ παραδέχωμαι καὶ νὰ ἐκτελῶ τὴν γνώμην καὶ τὴν ἀπόφασιν τῆς πλειοψηφίας ἐκείνων οἷτινες θὰ μὲ τιμῆσωσι διὰ τῆς ψήφου αὐτῶν»⁷⁰. Ἡ δῆλωση αὐτή, ἐλάχιστη διαφωτιστικὴ γιὰ τὶς προθέσεις του, ἦταν μᾶλλον ἀτυχῆς καὶ σὰν ἔμπνευση: ἐνῶ τὸ νησι ἔβραζε ἀπὸ ἀντιμητροπολιτικὸ μένος, ὁ Θεοτοκάς κάνει μιὰ «σκοτεινὴ» ἀναφορὰ στὸ θέμα, κηρύσσοντας σὰν πεποίτησὴ του τὴ μὴ ἀνάμιξη τῶν βουλευτῶν στὰ τοπικὰ προβλήματα καὶ τὴν εὐχὴ του νὰ ἐκλείψουν οἱ κοινοτικὲς διαφωνίες, γιὰ νὰ καταλήξει πῶς στὴν ἔσχατη περίπτωσι θὰ ἐπιδιώξει τὴ λύσιν τοῦ προβλήματος σύμφωνα μὲ τὴ γνώμην ἐκείνων πού θὰ τὸν ψήφισαν. Μ' ἄλλα λόγια, εὐκόλα ἔβγαζε κανεὶς τὸ συμπέρασμα ὅτι θὰ ἐπεδίωκε λύσιν ὑπὲρ τοῦ Μητροπολίτου, μιὰ πού εἶχε συνθεθεῖ τ' ὄνομά του μὲ τὴ μητροπολιτικὴ μερίδα, γεγονός πού τὸν καθιστοῦσε ἐξαιρετικὰ «ὑποπτο» στοὺς ἤδη φιλυποπτους χιῶτες, ἀκόμη καὶ στοὺς συγχωριανούς του Πυργούσιους⁷¹. Γι' αὐτό, γράφει στὴν γυναίκα του, «οἱ ἡμέτεροι ἀναγκάζονται νὰ λέγουν ὅτι κι' ἐγὼ δὲν τὸν θέλω ἄλλως δὲν εἰσακούονται»⁷². Καὶ ἐπίσης: «Τὸ κατὰ τοῦ Μητροπολίτου ρεῦμα εἶναι ἰσχυρότατον καὶ οἱ χωρικοὶ εἶναι σχεδὸν ὁμόφωνοι κατ' αὐτοῦ καὶ ἐπειδὴ ἐμὲ θεωροῦν ὡς δεσποτικὸν παραπειθόνται οἱ πλείστοι νὰ ψηφίζουν τοὺς ἀντιθέτους. Οἱ ἀντίθετοι ἔχουν πλείστους πράκτορας καὶ διαθέτουν πολλὰ χρήματα πρὸς ἄγρην ψήφων»⁷³. Σ' αὐτὸ τὸ γράμμα εἶναι πού ὁ Θεοτοκάς θέτει μ' ἐπιμονή, τὸ θέμα Μητροπολίτης — ὑποψηφιότητά του. Τὰ σύννεφα τῆς ἀποτυχίας ἔχουν πυκνώσει, δὲν ἐπιτρέπουν καμιά ἐλπίδα. Συνεχίζει: «Ὁ ἀγὼν εἶναι πολὺ μεγαλύτερος ἀφ' ὅ,τι ὑπέθετα, ἐπαναλαμβάνω, ἕνεκα τοῦ δεσποτικῷ ζητήμα-

70. Ὅπου παρ. Ε.Π.Θ. § Α, σελ. 213. Κατὰ τ' ἄλλα τὰ δύο προγράμματα δὲν παρουσιάζονται διαφορές. Καὶ οἱ δύο ὑποψήφιοι διακηρύσσουν ὅτι θ' ἀγωνιστοῦν γιὰ τὴ λύσιν τῶν γνωστῶν τοπικῶν προβλημάτων (ἐγγεῖος φόρος Μαστιχοχώρων, τέλος Λιμενικῆς Ἐταιρείας, κλπ.).

71. Γ.Θ. 10 Ὀκτωβρίου.

72. Στὸ ἴδιο. Ἐπίσης βλ. καὶ Γ.Θ., 7 Ὀκτ.

73. Γ.Θ., 16 Ὀκτ. Ὅσον ἀφορᾷ στὴ δικὴ του χρηματοδότησις ἡ μοναδικὴ μνεία πού γίνεται στὰ στοιχεῖα πού ἔχουμε, εἶναι τὸ γράμμα τοῦ τῆς 8 Ὀκτ. «Χθὲς ἐγίνε συνεισφορὰ διὰ τὰ ἐκλογικὰ ἔξοδα, ἐγὼ ἔγραψα 40 λίρας· ἄνω τῶν 100 ἐμαζεύσαμεν ἐντὸς 10 λεπτῶν». Ἐξἄλλου οἱ ἀντιμητροπολιτικοὶ χρησιμοποιοῦν τὸ ἴδιο ἐπιχείρημα: «Τὸ 1/10 μόνις τῶν ἐκλεχθέντων ἐκλεκτῶρων ἐν Χίῳ παρ' ὅλας τὰς [...] χρηματικὰς θυσίας εἶναι Θεοτοκαῖοι», βλ. «Πρωτὰ», 31 Ὀκτ.

τος⁷⁴. "Εγώ φωνάζω ότι είμαι ανεξάρτητος, διότι δὲν ἤμπορῶ νὰ ὀμιλήσω κατὰ τοῦ Δεσπότη καὶ οἱ κατ' αὐτοῦ δὲν με πιστεύουν. "Ἄν δὲν ἐπιτύχωμεν αὐτὴ θὰ εἶναι ἡ αἰτία"⁷⁵.

Οἱ ἐκλογὲς ἄρχισαν τελικὰ στὴ Χίο στὶς 14 Ὀκτωβρίου μὲ καθυστέρηση ἡμερῶν, ποὺ πέτυχαν οἱ μητροπολιτικοὶ μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι πρέπει ν' ἀρχίσουν σ' ὅλα μαζί τὰ μέρη τοῦ νησιοῦ οἱ ἐκλογές. Τὴν καθυστέρηση ἐπεδίωξαν γιὰ νὰ κερδίσουν περισσότερες ψήφους· νόμιζαν πὼς «πλεῖστοι ἀντίθετοι στρέφουν καθημερινῶς μὲ τὸ μέρος μας», καθὼς ἔγραφε ὁ Θεοτοκάς⁷⁶. Καὶ πέτυχαν τὴν καθυστέρηση γιὰτὶ μέλη τῆς μητροπολιτικῆς μερίδας κατεῖχαν τὰ κοινοτικά συμβούλια καθὼς καὶ τὶς ἐφορευτικὲς ἐπιτροπές. Γιὰ τὸ πότε θὰ προσέρχονταν οἱ ἐκλογεῖς εἶχε γίνει συζήτηση στὴν Κεντρικὴ Ἐποπτικὴ Ἐκλογικὴ Ἐπιτροπὴ, ποὺ εἶχε σχηματιστεῖ. Στὴν ἀρχὴ ἀποφασίστηκε νὰ εἰδοποιοῦνται οἱ ἐκλογεῖς 24 ὥρες πρὶν, γιὰ νὰ προσέλθουν στὰ ἐκλογικὰ κέντρα. Σ' αὐτὸ ὅμως ἀντέδρασε ὁ Τσελεπίδης ἔντονα, μὲ ἔνσταση. "Ἐγινε συμβιβασμὸς καὶ ὀρίστηκε συγκεκριμένη ἡμερομηνία γιὰ κάθε χωριό, ἀρχίζοντας, καθὼς εἶδαμε, ἀπὸ τὶς 14 ὠς τὶς 24 Ὀκτωβρίου.

Καὶ βέβαια δὲν ἔλειψαν οἱ πιέσεις πρὸς τοὺς ψηφοφόρους κ' οἱ καλπονοθεύσεις ἀπὸ τοὺς μητροπολιτικούς ποὺ κατεῖχαν τὶς θέσεις - κλειδιά. Ἐκταση πῆρε τὸ θέμα τῶν ἐκλογικῶν καταλόγων: ψηφοφόροι ποὺ περιλαμβάνονταν στοὺς καταλόγους, ποὺχαν συντάξει οἱ κατὰ τόπους ἱερεῖς, ἀποκλείονταν γιὰτὶ δὲν εἶχαν καταγραφεῖ στοὺς καταλόγους τῶν ἐφορευτικῶν ἐπιτροπῶν. "Ἐνας μάλιστα δημογέροντας στὴν Καλλιμασιά εἰδείξε τέτοιο ζῆλο, ποὺ ξέχασε νὰ καταγράψει καὶ τ' ὄνομά του⁷⁷.

Οἱ Κουβελικοὶ ἀντιλήφθηκαν φυσικὰ τὸ γεγονός καὶ παραπονέθηκαν στὸν Τοῦρκο Διοικητὴ, ζητώντας ταυτόχρονα τὴ συμπληρωματικὴ ἐγγραφή ὅσων εἶχαν διαγραφεῖ καὶ τὴ συμμετοχὴ τους στὴν ψηφοφορία. Τὸ αἴτημα τους ὁ-

74. Τὸ ἐπαναλαμβάνει ἀπ' ἀφορμὴ τὴ συγκέντρωση στὰ Μαστιχόχωρα ποὺ δὲν εἶχε καθόλου ἐπιτυχία. Στὸ Ἰδιο, Γ.Θ. 16 Ὀκτ.

75. Στὸν ἐκλογικὸ ἀγῶνα μπῆκαν, μὲ τὸν τρόπο τους, καὶ οἱ ὁμογενεῖς Χιώτες ποὺ τακτικὰ ἐπιχορηγοῦσαν τὰ διάφορα κοινοτικὰ καταστήματα. Ὁ Μ. Καλβοκορέσης, ποὺ βρισκόταν στὴ Χίο, εἰδοποίησε τὸν Κυπραῖο πὼς οἱ ἀδερφοὶ Ράλλη τοῦ ἔγραψαν ἀπὸ τὴν Ἀγγλία ὅτι σκέφτονται ἂν πρέπει νὰ συνεχίσουν νὰ δίνουν τὴ συνδρομὴ τους λόγω τῆς ἔλλειψης κοινοτικῆς ἀρχῆς. Τὸ γεγονός διαδόθηκε βέβαια, χωρὶς ὅμως νὰ κάνει καμιά ἐντύπωση στοὺς Χιώτες. Ὁ Καλβοκορέσης ἔλλαξε τότε τακτικὴ: πληροφόρησε τὸν Κυπραῖο πὼς οἱ ὁμογενεῖς ἀπὸ τὴν Ἀγγλία ἀδερφοὶ Ράλλη, Ἀργέντης, Σεκιάρης καὶ ὁ ἴδιος θ' αὐξήσουν τὶς ἐπιχορηγήσεις κατὰ χιλιάδες λίρες Ἀγγλίας, ἀρκεῖ νὰ ὑπάρξει σταθερότητα στὴν ἐσωτερικὴ κατάσταση καὶ τὰ κατάλληλα πρόσωπα στὴ διοίκηση τῶν κοινοτικῶν. Βλ. ἀναφορὲς 953/14 Ὀκτ. καὶ 983/25 Ὀκτ. 1908.

76. Γ.Θ., 9 Ὀκτωβρίου.

77. «Παρχακί», 5 Νοεμβρίου. Ἐπίσης βλ. ἀναφορὲς Κυπραίου πρὸς Μπαλτατζή, 952/14 Ὀκτωβρίου καὶ 966/18 Ὀκτωβρίου.

μως δὲν ἔγινε δεκτὸ γιατί εἶχαν λήξει οἱ προθεσμίες⁷⁸. Καί ἡ «Παγγιακή» συμπεραίνει: «Ἐκεῖ ὅπου ἦτο ἡ νίκη ἐξησφαλισμένη ὑπὲρ τῆς Κουβελικῆς μερίδος (τὰ πνεύματα κατέχονταν τόσο πολὺ ἀπὸ τὰ κοινοτικά, ὥστε δὲν ἀναφέρεται καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ὑποψήφιου Τσλεπιδῆ) ἡ ἐκλογικὴ ἀπογραφή ἔκαμε λάθος κατὰ 4 ἕως 6 ἐκλέκτορας, ἐκεῖ δὲ ὅπου ἠμφεσβητεῖτο, ἠῤῥήθη κατὰ δύο τοιούτους ὡς εἰς Καρδάμυλα»⁷⁹. Τελικὰ κατὰ τὴν ἴδια ἐφημερίδα, βγγῆκαν 35 ἐκλέκτορες (μὲ τὶς Οἰνοῦσες καὶ τὰ Ψαρὰ) ἐπὶ 16.176 ἐκλογέων, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ βγοῦν πάνω ἀπὸ 45, γιατί οἱ ψηφοφόροι ἦταν περισσότεροι.

Ἐντούτοις ἡ προοπτικὴ ἐπιτυχίας φαίνεται πῶς μακρυνῆ τῶρα γιὰ τὸ Θεοτοκά: «Δὲν εἶμαι πολὺ εὐχαριστημένος ἀπὸ τὰ ἐκλογικά», γράφει. «Ἐως τώρα ἰσοψηφοῦμεν μὲ τοὺς ἄλλους ἐνῶ ἔπρεπε νὰ ὑπερτερῶμεν. Ἔχομεν πάντοτε ἐλπίδας πολλὰς»⁸⁰. Τὶς ἐλπίδες τοῦ ὁ Θεοτοκάς, ὅπως ὀλίποτε ὑπερβολικῶς, στήριζε στὶς ψηφοφορίες πὺ ἀπόμεναν νὰ γίνονιν στὸ τμήμα Μαστιχοχώρων καὶ στὸ τμήμα Καρδαμύλων. Στὸ πρῶτο ἀνήκε τὸ χωριὸ Πυργί, ἰδιαίτερη πατριδα του, ὅπου ἡ ἐπιτυχία του ἦταν σχεδὸν ἐξασφαλισμένη. Ἀπὸ τὸ ἄλλο τμήμα καταγόταν ὁ Μητροπολίτης Χίου κι' αὐτὸ ἐξασκοῦσε κάποια ἐπιρροή στὸν πληθυσμὸ. Ὁ πληθυσμὸς τοῦ τμήματος Καρδαμύλων, ἄς σημειωθεῖ, ἦταν ἀρκετὰ μεγάλος, ὥστε νὰ βάλει σ' ἀνησυχίες τὴν ἀντιμητροπολιτικὴ μερίδα: δραστηριοποιήθηκε ἀμέσως ὥστε νὰ διασπᾶση τὶς θεοτοκαϊκῆς ψήφους⁸¹.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ὁ Θεοτοκάς ἀπὸ νωρὶς εἶχε διαπιστώσει πῶς κι' οἱ συμπατριῶτες του ἀκόμα Πυργούσιοι ἔτρεφαν ἀντιμητροπολιτικὰ αἰσθήματα⁸². Ἀφοῦ τοῦ εὐχῆθησαν εἰλικρινὰ νὰ πετύχει, τοῦ ὑπόδειξαν ἐπίσης πῶς αὐτὸς θὰ κρίνει ποιὸς εἶναι οἱ κατάλληλες ἐνέργειες γιὰ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Μητροπολίτη⁸³. Ἐξάλλου ἀπὸ τοὺς μητροπολιτικούς διαδόθηκε ἐπιτήδεια, δίχως φαίνεται νὰ εὐθύνεται γι' αὐτὸ ὁ ἴδιος ὁ Θεοτοκάς⁸⁴, πῶς τὴν ὑποψηφιότητά του ὑποστήριζε ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση, ἐνῶ ἡ Ἑλλ. Πρεσβεία στὴν Κων/πολη καθὼς κι' ὁ ἴδιος ὁ Οἶκ. Πατριάρχης τὸν θεωροῦσαν ὡς τὸ μόνον κατάλληλο. Γιὰ τὴ στάση τοῦ Πατριάρχου στὸ μητροπολιτικὸ ζήτημα εἶχε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀντιδράσει βίαια ἡ «Παγγιακή»: «Διότι ἡμεῖς τοῦλάχιστον, ἔγραφε στὶς 30 Αὐγούστου, δὲν δυνάμεθα νὰ ἐνοήσωμεν παντάπασιν ὅποια εἶναι σήμερον ἰ-

78. Ὁ Τοῦρκος διοικητῆς, λόγῳ τοῦ ἡπιοῦ καὶ συμβιβαστικοῦ χαρακτῆρα του, εἶχε γίνει στόχος τῶν Χίων Μουσουλμάνων, πῶς, ὑποκινούμενοι ἀπὸ τοὺς μητροπολιτικούς, ζητούσαν τὴν ἀπομάκρυνσή του ὡς ἀνεπαρκῶς, βλ. ἀναφ. 944/11 Ὀκτ. Ἴσως αὐτὸ στάθηκε ἡ αἰτία νὰ πάρει τὴν παραπάνω ἀπόφαση, γιὰ νὰ φανεῖ εὐχάριστος στοὺς μητροπολιτικούς.

79. Στὸ ἴδιο, 966/18 Ὀκτ. Ἐπίσης «Παγγιακή», 5 Νοεμ. Στὸ φύλλο αὐτὸ τῆς «Παγγιακῆς» ὑπάρχουν λεπτομέρειες γιὰ τὶς ἐκλογὲς στὰ χωριά τῆς Χίου.

80. Γ.Θ. 18 Ὀκτ.

81. Κυπραῖος πρὸς Μπαλατζή, ἀναφ. 966/18 Ὀκτ.

82. Γ.Θ. 9 Ὀκτ.

83. Κυπραῖος κλπ., 981/25 Ὀκτ.

84. Στὸ ἴδιο.

δίως ή ήθνική δρᾶσις τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου, ὁπόταν πεισιμόνως καί παρὰ τὰ ζωτικά συμφέροντα αὐτοῦ τοῦ Γένους, ἐνοεῖ νά πολιτεύηται ἀπέναντι τοῦ Ὁρθοδόξου ποιμνίου, οὐχι ὡς ἐπιτάσσει τὸ δίκαιον καί ἡ ἀλήθεια, ἀλλ' ὡς ὁ ἀπαισιώτερος τῶν τυράντων, παρορῶν καί περιφρονῶν τὰ δίκαια τοῦ λαοῦ καί θέλων βία νά ἐπιβάλῃ αὐτῶ, ὡς ἐγένετο μέχρι τοῦδε, ἀρχιερεῖς, οἵτινες τῶ εἶναι ἀπεχθεῖς ἐκ τε τοῦ ἰδιωτικοῦ αὐτῶν καί ἐπισήμου, ὡς ἀνωτέρων ἀρχηγῶν, βίου». Τὰ ὑπονοούμενα γιά χαμιδικῆς νοοτροπίας ἐπεμβάσεις τοῦ Πατριαρχείου εἶναι σαφέστατα. Ἡ τακτική πού ἀκολούθησαν προεκλογικά οἱ μητροπολιτικοί, ἀπειλώντας καί μ' ἀφορισμὸ ὅσους δὲ θὰ υπερψήφισαν τὸ Θεοτοκά, δὲ βελτίωνε καθόλου τὴν κατάστασιν⁸⁵. Πάντως στὰ Καρδάμυλα οἱ θεοτοκαῖοι ὑπερψηφίστηκαν. Κατὰ τὸν Κυπραῖο⁸⁶ τὸ γεγονός δικαιολογεῖται ἀπὸ τὸ χαρακτηριστῆρα πού πῆρε ἡ ἐκλογή: ὅσοι δηλαδὴ ψήφισαν τοὺς ἀντιμητροπολιτικούς σήμαινε ὅτι καταψήφισαν τὸ Μητροπολίτη, πράγμα ἐξευτελιστικὸ γιά τὸ χωριό τους ἀπ' ὅπου καταγόταν ὁ Δεσπότης, καί τὸ ἀντίθετο. Στὰ Μαστιγόχωρα ὅμως ὅπου κυρίως στήριζαν τίς ἐλπίδες τους οἱ Θεοτοκαῖοι ὑστέρησαν κατὰ πολὺ. Τὰ τελικά ἀποτελέσματα ἦταν συντριπτικά ὑπὲρ τοῦ Τσελεπίδη. Ἀπὸ τοὺς 35 ἐκλέκτορες οἱ 28 ψήφισαν Τσελεπίδη, ὁ 1 Θεοτοκά, κι, οἱ ὑπόλοιποι 6 ἀπέσχον⁸⁷.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω ἔγινε φανερό πὼς τ' ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν ἀφοροῦσαν περισσότερο τὸ Μητροπολίτη παρὰ στὸ Θεοτοκά: Ἀ'Εκ τοῦ ἀποτελέσματος τούτου [. . .] καταφαίνεται [. . .] καί ἡ πραγματικὴ δύναμις τῶν μητροπολιτικῶν, μόλις εἰς τὸ 1/10 τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ ἀνερχομένη . . .»⁸⁸. Ἐντούτοις δὲν παύει νά ἀποτελεῖ γιά τὸ μελετητὴ ἐρώτημα ἡ ὑποψήφισα Θεοτοκά. Ὁ ἀνταποκριτὴς τῆς «Πρωίας» ἐπιχειρεῖ μιὰν ἐξήγησιν: «Λυπᾶμαι κυρίως διότι ὁ φίλος Μ. Θεοτοκάς τῆς χειρίστης ἔτυχεν ὑποδοχῆς ἐν τῇ πατρίδι, ἀλλὰ πταίει ὁ εὐλογημένος διότι τὸ μὲν ὑπὸ φιλοδοξίας, τὸ δὲ ὑπὸ ἀτομικῶν συμφερόντων ἐξωθούμενος ἐπίστευσεν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Δεληγιάννη καί ἄλλων ὅτι θὰ ἐπιτύχῃ ἀσφαλῶς»⁸⁹. Τὴν ἴδιαν ἀποψὴ ὑποστηρίζει κι' ἡ «Παγγικακή»: «Εἴμεθα εἰς θέσιν νά βεβαιώσωμεν ὅτι ὅλως ἀφελῶς καί μὲ ἐλαφρὰν τὴν καρδίαν ὁ κ. Μ. Θεοτοκάς ἐγένετο θύμα τῶν ἐπιτηδεῶν, τῶν μὴδὲν σεβασθέντων μέχρι σήμερον»⁹⁰.

Ἡ ἐξήγησιν ὅμως αὐτὴ ἐλάχιστα φαίνεται πιθανή. Ὁ Θεοτοκάς δὲν ἦταν ὁ τυχαῖος φιλόδοξος ὑποψήφιος, πού θὰ ἐνεργοῦσε ἀπὸ προσωπικά κίνητρα καί

85. Στὸ ἴδιο.

86. Στὸ ἴδιο.

87. Κυπραῖος πρὸς Μπαλατζῆ ἀναφ. 1056/11 Νοεμ. Ἐπίσης βλ. «Παγγικακή», 15 Νοεμβρίου.

88. «Πρωία», 31 Ὀκτ.

89. Στὸ ἴδιο.

90. «Παγγικακή», 15 Νοεμβρίου.

θὰ προχωροῦσε σ' ἓναν ἀγώνα, μὲ ἐλάχιστες, ἂν ὄχι καθόλου ἐλπίδες. Κι' ἂν ἦταν αὐτὴ ἡ περίπτωση δὲ θὰ ξεκينوῦσε τὸν ἀγώνα τὸν Ὀκτώβρη, καμιά δεκαριά μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἐναρξὴ τῶν ἐκλογῶν, τὴ στιγμὴ μάλιστα πού ὁ ἀντίβουλεὺς εἶχε ἀρχίσει τὶς ἐνέργειες ἀμέσως μετὰ τὴν προκήρυξη τῶν ἐκλογῶν. Ἐξάλλου τὰ ἀτομικὰ συμφέροντα τοῦ Θεοτοκά δὲν ἦταν σὲ κατὰστασὴ πού νὰ ὑπαγορέψουν τέτοιες βιαστικὲς κι ἀβέβαιες λύσεις. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ προσοχὴ μὲ τὴν ὁποίαν ἐκφράζεται, κι' εἶναι ἀξιοπρόσεχτο αὐτὸ, ἀκόμη καὶ πρὸς τὴ γυναίκα του, δὲ μᾶς ἐπιτρέπει παρὰ μόνον κατὰ μέρος νὰ προσεγγίσουμε τὴν ἀλήθεια.

Στὶς περιστάσεις ἐκεῖνες φαίνεται βέβαιο πὼς ὁ Θεοτοκάς δὲν κινήθηκε ἀπὸ προσωπικὰ κίνητρα: Ὁ Μητροπολίτης Χίου, γιὰ λόγους πού δὲν ἐξετάζουμε στὴ μελέτῃ αὐτῇ, ἔπρεπε, φαίνεται νὰ παραμείνει στὴ θέση του, ἐργαζόμενος γιὰ τὰ προνόμια τοῦ Ἐθνους⁹¹. Ἔτσι, εἴτε πιστεύε εἴτε ὄχι πὼς ὁ Ἑλληνας βουλευτὴς εἶναι ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἐθνους καὶ δὲν πρέπει ν' ἀναμιγνύεται στὶς στενὲς τοπικὲς διαμάχες, ὁ Θεοτοκάς ἔπρεπε νὰ παριστάνει τὸν ἀνεξάρτητο. Θὰ μποροῦσε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ διασπάσει τοὺς ἀντιμητροπολιτικούς ψήφους, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὁ Δεσπότης, καθὼς τελικὰ ἔγινε, ἀπογυμνωμένος ἀπὸ κάθε λαϊκὸ ἔρεισμα, γεγονός πού θὰ τὸν καθιστοῦσε ἐξαιρετικὰ εὐάλωτο στὰ πυρὰ τῶν Νεοτούρκων. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἀποψη τοῦ Κυπραίου πού ἐξήγησε τὴν προσπάθεια διάσπασης τῶν ἀντίπαλων ψήφων μὲ τὸ «καλογερικὸ πείσμα» τοῦ Δεσπότη, φαίνεται μᾶλλον ἐλλιπής. Μποροῦσε ὁ Θεοτοκάς νὰ γίνε ἔργον ἐνὸς τέτοιου πείσματος; Πρέπει νὰ σημειώσουμε πάντως ὅτι μετὰ τὴν ἐπιστροφή του στὴν Κων/πολὴ ἔγινε συνεδρίαση στὶς 30 Ὀκτωβρίου, μὲ τὴν συμμετοχὴ τοῦ Πατριάρχου γιὰ τὸ Μητροπολιτικὸ ζήτημα⁹².

Σημειώσαμε παραπάνω πὼς τ' ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν ἀφοροῦσαν μᾶλλον στὸ Μητροπολιτὴ Χίου. Δὲ θάπρεπε λοιπόν, νὰ τὰ δοῦμε σὰν προσωπικὴ ἐπιτυχία ἢ ἀποτυχία τοῦ Τσελεπίδη ἢ τοῦ Θεοτοκά. Πρέπει ὅμως νὰ τὰ δοῦμε σὰν ἔνδειξη τοῦ πῶς ἀντιλήφθηκαν τὴ συνταγματικὴ ἐλευθερία οἱ Χιω-

91. Βλ. παραπάνω, σελ. 251, ὕποσ. 31. Τὸ ἐρώτημα πού πρόβαλλαν οἱ Νεότουρκοι σὲ τέτοιες περιπτώσεις ἦταν κατὰ πόσο οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ «Rum-milleti» ἀντιπροσώπων πραγματικὰ τὸν ἑλληνικὸ πλῆθος.

92. Στὴ συνεδρίαση αὐτὴ ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Οἶκ. Πατριάρχου καὶ τὸ Θεοτοκά πῆραν μέρος καὶ ὁ Μητροπολίτης Σάμης, πού ἦταν Χιώτης, καὶ ὁ Φατῆς συνεργάτης τοῦ Θεοτοκά, καὶ πληρεξούσιος τοῦ Δεσπότη Χίου. Ὁ τελευταῖος δήλωσε, ἐκ μέρους τοῦ Δεσπότη, πὼς δὲν ἐνοοῦσε ἄλλη λύση παρὰ τὴν παραπομπὴ του σὲ δική, βλ. «Πρόεδρος» Κων/πολὴς 31 Ὀκτ. Ἔστερα ἀπὸ μερικὲς μέρες οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Μητροπολιτικῆς μεριδᾶς Καναλάς, Κουφουδάκης, Μερουνῆς καὶ Παπαδόπουλος ἔστειλαν τηλεγράφημα στὴν Ἱ. Σύνοδο, συστήνοντας τὴν παραίτητὴ τοῦ Χίου, γιὰ νὰ ἡσυχάσει ὁ τόπος. Τὸ τηλεγράφημα αὐτὸ συζητήθηκε στὴ συνεδρίαση τῆς Ἱ. Συνόδου στὶς 4 Νοεμβρίου, κατὰ τὴν ὁποία κατατέθηκε καὶ νέος Τουρκικὸς τεσεκερὲς — ὁ ἕνατος κατὰ σειρά — πού ζητοῦσε τὴ γρήγορη λύση τοῦ προβλήματος.

τες. Ἡ συνταγματικὴ ἐλευθερία εἶχε γι' αὐτοὺς ἓνα πολὺ συγκεκριμένο νόημα: τὴν ἀπαλλαγὴν τους ἀπὸ τὸ δεσποτικὸ Μητροπολίτη. Κι' ἡ βοήθεια τῶν Νεοτούρκων, ὅσο κι' ἂν ἡ μόνη χιακὴ ἐφημερίδα ἐκεῖνο τὸν καιρὸ, ἡ «Παγ-χιακὴ», ποὺ ἄς σημειωθεῖ τυπωνόταν στὴν Ἀθήνα, δὲν κάνει ἐκτενὴ ἀναφορὰ στὸ θέμα, ἦταν ἐπιθυμητὴ ἀπὸ τὸ χιακὸ λαό. Καὶ ἀκριβῶς παρόμοιες ἀδυναμίες τῆς ἐθνικῆς διοίκησης τῶν κοινοτήτων ἦταν ποὺ δημιούργησαν τὶς εὐκαιρίες γιὰ νὰ ἐπεμβαίνουν οἱ Νεότουρκοὶ στὰ ἔσωτερικά τους, ἄλλοτε λιγότερο κι' ἄλλοτε περισσότερο φανερά.